

РАН-ПРИРАЧНИК

Одговори за повратници: Странски терористички борци и нивните семејства

РАН-ПРИРАЧНИК

Одговори за повратници: Странски терористички борци и нивните семејства

Акроними

CVE	Борба против насилен екстремизам
ERC22+	Насоки за екстреман ризик 22 – Алатка за процена на ризик на Владата на Обединетото Кралство
ESCN	Европска стратегиска комуникациска мрежа
СТБ	Странски терористички борци
HCR-20	Алатка за процена на ризик (Historical, Clinical, Risk Management – историска, клиничка, управување со ризик)
ХТС	Хајат Тарир ал-Шам
IR46	Алатка за процена на ризик користена од холандската полиција
HVO	Невладина организација
ПТСН	Посттрауматско стресно нарушување
РАН	Мрежа за свест за радикализација
РАН ЦЗИ	Центар за извонредност на мрежата за свест за радикализација
РАН Н&SC	Мрежа за свест за радикализација, здравствена и социјална грижа (Работна група)
РАН ПОЛ	Мрежа за свест за радикализација Полиција и спроведување закон (Работна група)
РАН З&П	Мрежа за свест за радикализација Затвор и пробација (Работна група)
TRAP-18	Алатка за процена на ризик
НЕП	Насилен екстремистички престапник
VERA-2	Алатка за процена на ризик

Препораки од стручните работници за земјите членки

Оваа листа на препораки од стручните работници е резултат на нивното искуство и ги одразува мерките за кои тие сметаат дека би можеле да ја олеснат работата на нивните колеги. Намерата е на националните власти да им се даде дополнителен увид во потребите и во идеите на стручните работници, со оглед на тоа дека тие ги разгледуваат постојните пристапи и стратегии во правец на предизвиците што се поврзани со странските терористички борци (СТБ) што се враќаат и нивните семејства.

Препораки на стручните работници за проценка на ризикот и за соработка на повеќе органи

- 1) За да се подготват процените така за да одговараат на специфичностите на повратниците, размислете за употреба на РАН ЦЗИ Повратник 45, алатка за истражување на мотивацијата, посветеноста и на ризиците што ги создаваат повратниците за да:
 - a) проверат дали процените на ризик што во моментот се користат може да имаат корист од оваа РАН-алатка или;
 - b) ја приспособат РАН-алатката, која вклучува 45 индикатори, на локалните околности ако нема структурирана алатка за проценка на ризик.
- 2) Со оглед на тоа што Даеш и веројатно и другите терористички организации подготвуваат лични досиеја за вештините на регрутите, размислете за искористување на информациите од тие досиеја во подготвувањето одговори на индивидуалните повратници.
- 3) Прв чекор во креирањето реакции за поединците-повратници може да биде од корист разгледувањето на две генерации, иако строгото разликување не е соодветно:
 - a) првата генерација повратници во најголем дел биле мажи и ги опфаќаше оние што биле мотивирани да заминат од хуманитарни причини и / или за да се борат против режимот на Асад — со одредени забележителни исклучоци — поподложни на разочарување, можеби помалку на силни и релативно слободни за да ја напуштат територијата што ја држат терористите;
 - b) моментната втора генерација на повратници е поподготвена за битки и идеолошки посветена, мораше да избегне инвазивен надзор од Даеш за да избега и може да се вратила со насилни мотиви: да им наштети на граѓаните на ЕУ.
- 4) Со оглед на тоа дека (локалните) полициски службеници често се инволвирани во раната фаза, да се размисли за специфични акции за полициските службеници со повратниците, вклучително:

- a) учество во повеќеорганизациско управување со случај и отворање досие за секој што заминал, а не да се чека тие да се вратат;
 - b) да се биде свесен за постапките за заштита на децата и како да се справат со злоупотребата на деца;
 - c) да се тестираат протоколите за споделување информации со партнерите при сценарија со повратници;
 - d) за ова да се определи специјалист во полицијата за да може да биде консултиран од други непосредни стручни работници;
 - e) соработка со работници со семејства при работењето со семејства, особено за време на домашни посети и тоа да се прави кога некој ќе замине затоа што ова го олеснува партнерството кога тој / таа ќе се врати.
- 5) Да се размисли за создавање на назначена контакт-точка или работна група на национално ниво или, ако е соодветно, координатор за повратници за да се обезбеди кохерентност на политиките и на мерките низ владините тела и да се олеснат соработката и размената на информации со локалните повеќеорганизациски координатори.
 - 6) Да се разгледаат и — каде што е возможно — да се приспособат програмите, методите и интервенциите што постојат за да се интегрираат повторно радикализираните поединци, а не да се развиваат нови методи само за повратници; креирање интервенции што се покажале како ефикасни во споредливо опкружување ќе има брза додадена вредност во споредба со целосно нови програми.

Препораки на стручните работници за гонење и за затвор

- 7) Да се инвестира во ресоцијализацијата на осудените повратници додека сè уште се во притвор за да се намали ризикот од навраќање на насилен екстремизам.
- 8) Ако е можно, интервенциите за ресоцијализација треба да почнат пред судењето, во притвор или во локална средина. Сепак, соработката со СТБ-повратниците за ресоцијализација пред судењето ќе биде предизвик, со оглед на тоа дека соработката може да се сфати како наметнување вина.
- 9) За да се избегнат долгорочните негативни ефекти од високо безбеден затвор за повратници од помал ризик, потребни се специјално наменети одлуки и мерки за сместување и рехабилитација, земајќи ги предвид различните профили на повратниците и предметните дела.
- 10) Да се размисли за тоа повратниците да се сместуваат во посебни затвори — во согласност со наодите на специјализираната проценка на ризик — засновано врз:
 - a) капацитетот на затворот да испорача различни интервенции што се потребни за рехабилитација на повратникот;

- b) степенот до кој е возможна повеќе организациска соработка меѓу затворот и другите организации;
 - c) динамика на популацијата затвореник-затвор (на пример, ако повратникот има статус на херој или ако е малтретиран, ова може да влијае врз процесот на рехабилитација и треба да се размисли за трансфер).
- 11) Да се размисли за воспоставување структура за споделување информации за случаите на повратници што ќе им овозможи на затворските и на службите за условно да добијат доволно информации за околностите во кои живеел повратникот и потенцијалните безбедносни ризици што може да ги создаде ова за затворениците и за персоналот во затворот, како и за пошироката јавност ако затвореникот е пуштен условно. Овие информации може да послужат и за спроведување на подобрени програми за рехабилитација.
 - 12) Да се разгледаат службите за религиозна поддршка во затворот и на условно, со оглед на тоа дека многумина повратници сакаат да живеат религиозно. Ова треба да се искористи на позитивен начин за рехабилитација и повикува на доволен капацитет и ресурси во смисла на способни, обучени и доверливи капелани, религиозни материјали и курсеви.
 - 13) Да се олесни развојот на модули за обука за кадарот што работи (директно) со повратници заради поддршка на судските и на затворските служби, како и на службите за условно што одговараат на:
 - a) информации за ситуациите на кои биле изложени повратниците;
 - b) информации за специјализирани процени на ризик, како да се толкуваат тие и како се пренесуваат во секојдневната практика;
 - c) свеста за траума и како да се балансира потребата престапникот што се вратил да се задржи во емотивна и психичка стабилна состојба;
 - d) информации за правната рамка и за структурите за споделување информации што се применуваат кај повратниците.
- Препораки на стручните работници за ресоцијализацијата на повратниците во општеството**
- 14) Да се информираат локалните власти и да се вклучат во подготовката за враќањето на СТБ на локална средина. Исто така, кога заедниците имаат голем број СТБ, треба да се размисли за прераспределување на повратниците, во рамките на општините и на регионите, а може и надвор од нивните граници затоа што собирањето на повратниците во (мали) заедници ја спречува нивната рехабилитација.
 - 15) Да се размисли за дополнување на политиките на кривичната правда со напори за ресоцијализација за повратниците за коигонењето не е опција (на пример, поради недостиг на докази за кривични активности или на кривична одговорност).
 - 16) Ако сите релевантни учесници се вклучат во сеопфатните напори за ресоцијализација и реинтеграција на повратниците, како што се препорачува, најдобро поставени за да го координираат овој повеќеорганizaциски пристап се локалните и регионалните власти.
 - 17) Стручните работници за ментално здравје да се вклучат и во брзиот скрининг по враќањето и во секое потребно лекување. Треба да се сфати дека повратниците не биле само сторители на насилство туку и жртви, вклучително преку силување, тепање и измачување. Покрај ПТСН, треба да се очекува и појава на чувство на нелојалност и разочарување.
 - 18) Да се утврди дали врз децата што ги придружуваат возрасните што се враќаат или ако децата останале во ЕУ, ќе влијае враќањето на едниот или на двајцата родители.
 - 19) Имајте предвид дека голем број повратници — дури и ако не биле вмешани во криминално однесување — може сè уште силно да поддржуваат идеологии, спротивставени одметници, други религии, таканаречени неверници, правата на жените и дури и општествата од ЕУ како такви. Повеќето од нив биле предмет на сурова индоктринација. Размислете за дијалог, менторство и за други техники за повратници со такви силни верувања.
 - 20) Да се размисли дали реинтеграцијата на повратниците треба да вклучува помош за практичните прашања, како што се образование, вработување и домување, затоа што ова може да поттикне рехабилитација.
 - 21) Да се оцени дали семејствата на СТБ може да бидат партнери во реинтеграцијата на роднините, а тоа би било идеално пред да се вратат. Под услов нивните семејства да не подржуваат екстремистички идеологии, тогаш тие имаат особена вредност при напорите за интеграција.
 - 22) Земајќи го предвид фактот дека и семејствата и директната социјална мрежа на повратници ќе бидат, исто така, силно погодени од настаните, треба да се размисли и за структури, како што се врснички групи, психолошка помош и идеолошка или теолошка поддршка за овие семејства. Оваа помош има цел да развие отпорно семејно опкружување за да се спречи идна вмешаност во екстремистички и во терористички групи.

Препораки на стручните работници за деца-повратници

Земајќи ја предвид неопходноста од итна грижа и поддршка, како и долгорочен пристап за да се обезбеди рехабилитација и реинтеграција на децата-повратници во општествата од ЕУ,

- 23) Размислете за тоа на стручните работници да им обезбедите правни насоки за справување со децата-повратници. Особено кога постои загриженост дека детето било инволвирано во криминални ак-

тивности во странство, треба да им се посвети особено внимание на дилемата жртва-сторител, на споделувањето информации за случаи на деца-повратници, на примената на законодавството за малолетници и возрасни во вакви случаи и употребата на алтернативно казнување преку рехабилитациски / ресторативни програми.

- 24) Да се размисли да се направи преглед на експертизата за рехабилитација на децата-повратници. Ова треба да ја вклучува барем експертизата за: деца од конфликтни / воени зони, радикализам и екстремизам, лекување траума, правни прашања поврзани со децата, служби за заштита на деца, развој на детето.
- 25) Да се помогне да се развие кохерентна и ефикасна реакција на децата-повратници, односно може да се размисли за специјализирана алатка за оцена на ризик и потреби за деца-повратници; алатката може да се примени на поширока целна група на деца што се радикализирани или слаби на радикализам. Секоја развиена алатка за процена мора да ги земе предвид фазите на развој на детето. Поради тоа е невозможно да биде соодветно да се приспособи алатката за оцена што претходно била изработена за возрасни.
- 26) Да се провери како може постојните повеќеорганизационски структури да се справат со децата-повратници. Може да се вклучат организации со експертиза за поддршка на ранливите деца за да обезбедат подлабоки насоки.
- 27) Да се обезбеди доволно обука за стручните работници што се справуваат со деца-повратници. Овие модули може да бидат дел од постојната обука за свест или за експертиза за спечување и борба против радикализмот. Достапни се барем две нивоа на обука:
 - a) Основна обука за свест за стручните работници во (директен) контакт со деца-повратници (на пример, наставници, социјални работници, членови на организации за рекреација). Оваа основна обука може, како минимум услов, да опфаќа:
 - i) информации за ситуацијата во Сирија / Ирак на која биле изложени овие деца;
 - ii) основни вежби за свест за траумата и реакција кога детето покажува одредено однесување;
 - iii) информации за тоа како да се извести за знаците за загриженост и каде да се побара дополнителна поддршка.
 - b) Подлабока обука и заеднички часови за стручните работници што директно и тесно се инволвирани во случаи на деца-повратници (на пример, служби за заштита на децата, професионалци за семејна заштита, локални полициски службеници, психолози). Оваа подлабинска обука може да опфаќа часови за домовите за деца и за реинтеграција во училиштата.

Препораки на стручните работници за прашања од заеднички интерес (род и комуникација)

- 28) Да се размисли за дополнување на реакциите за реинтеграција на мажите- повратници — земајќи ја предвид криминалната историја, малата контрола на реагирање и подложноста на насилство — со специјализирани реакции за жени повратници. Многу жени биле регрутирани за да извршат задачи што се разликуваат од оние што им биле доделени на мажите (на пример, сопруга или мајка), но може да биле вклучени во различни форми на насилство (на пример, присилување на однесување според строгите правила на терористичката група во т.н. „Канаса бригада“). Таквите специјализирани реакции ја зголемуваат ефикасноста на оцената на ризикот и реинтеграцијата..
- 29) Да се разбере дека реинтеграцијата на мајките што успеале да се вратат со мали деца многу зависи од нивниот страв дека ќе ги изгубат децата поради мерките за нивна заштита. Оттука, соработката со реинтеграција сметајте ја за предуслов за старателство.
- 30) За да му се спротивставите на терористичкиот наратив дека повратниците ќе бидат исклучително лошо третирани во земјите од ЕУ, вклучително затвор без фер судење, прекумерно испрашување и со веројатност дека никогаш нема да бидат прифатени (повторно) во општеството, да се размисли за потенцирање на владеењето на правото, здравствена заштита и образование, односно дека сето тоа ќе биде обезбедено за нив. Со оглед на тоа дека повеќето повратници контактираат со своето семејство пред да се вратат, членовите на семејството се добро позиционирани за да го пренесат тоа. Информирајте ги професионалците за семејна поддршка за тековните и за рехабилитациските практики и последици за повратниците за да можат да им обезбедат точни информации на семејствата.
- 31) Очекувајте дека недовербата, непријателството, стигматизацијата и изолацијата ќе ја комплицираат реинтеграцијата на повратниците и одговорите на овие предизвици со комуницирање за стратегии за реагирање.
- 32) Очекувајте извештаите на (социјалните) медиуми да влијаат врз отвореноста на општествата врз реинтеграцијата на повратниците. Поради тоа треба да подготвите (локална) комуникациска стратегија доволно време пред пристигнувањето на повратниците во локалната заедница.
- 33) Во текот на комуницирањето со повратниците, со нивните семејства, како и со општествата што ги примаат треба да ја следите стратегијата што е реална и транспарентна за последиците и за ситуациите со кои ќе се соочи повратникот кога ќе се врати, вклучително гонење, следење, затвор и интервенции за заштита на децата.

Странски терористи-повратници

СТП во бројки

Над **42.000** странски терористи-борци од повеќе од **120** земји се вклучија во терористички организации во периодот од **2011** до **2016** година, а околу **5.000** од нив потекнуваат од Европа. Заминувањата беа најбројни во **2015** година и оттогаш се намалени.

Кои се повратниците?

Различни националности, етнички групи, возрасти и полови. Сите имаат некакво ниво на траума и емоционални / психолошки проблеми

Мажи

Поголема опасност од борбено искуство и вештини
Често се вклучени и изложени на воени злосторства.
Разни улоги во рамките на териториите што се окупирани од терористите

Жени

Семејна улога и мајка на идни војници
Водени од чувство на оспособеност и нивната улога во градењето на „калифатот“
Вклучени во регрутација, индоктринација на деца и други

Деца

Интензивна идеолошка индоктринација преку образование и социјализација
Регрутирани за борба и други Насилни активности од 9-годишна возраст
Сериозно трауматизирани

Зошто се враќаат?

Разочарани /
покајани

Заробени и
вратени против
своја волја
(опортунисти)

Испратени да извршат
напад (или чувствуваат
дека можат да направат
повеќе за целта во Европа
отколку во Сирија/Ирак)

Сè уште водени
од идеологијата,
сакаат подобри
услови за живот

Клучни дејства што треба да се земат предвид

Сеопфатен пристап

Приспособен пристап
за секој повратник

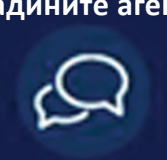
Воспоставете
механизми за
координација во
владините агенции

Итна процена на
опасност

Мултиагенциско
управување со случај

(Локална) Стратегија
за комуникација

План за интервенција

Сценарија

Законско гонење

- Да им се даде предност на повторната социјализација и интеграција додека се во затвор / на условна слобода
- Обука на специјализиран персонал
- Приспособено сместување во затвор и опции за трансфер

Возрасни

Негонење / повторна социјализација

- Градење односи и поддршка на семејството на повратникот, ако е можно
- Информации и/или обука за сите што се во контакт во повратниците
- Целосен пристап кон менторството, (ментално здравје) третман

Деца

- Фокус врз нормализација и што е можно побргу повторна социјализација
- Развој на прегледот на експертиза што се фокусира врз детската траума и индоктринација
- Обука на професионални лица од првата линија што работат со деца-повратници

Содржина

Препораки на стручните работници за земјите членки	5
1 Вовед во овој прирачник.	13
1.1 Прирачник за стручни работници, препораки на стручните работници за земјите- членки.	14
1.2 Структура на прирачникот	14
2 СТБ-повратници: факти, бројки и профили Странски терористички борци (СТБ)	17
2.1 Факти и бројки	17
2.2 Регрутирање, мотивација и услови за живеење	18
2.2.1 Регрутирање и патување	18
2.2.2 Мотив за патување (хиџра)	19
2.2.3 Искуство на терен	21
2.2.4 Враќање во Европа	22
2.3 Различни профили на СТБ-повратниците	23
2.3.1 Различни генерации	23
2.3.2 Разлики меѓу мажи, жени и деца	24
2.3.3 Различни мотиви за враќање	27
2.4 Предизвици за повратникот странски терористички борец	27
3 Истрага и процена на ризик	30
3.1.1 По заминувањето за Сирија / подготовка за враќање веднаш	30
3.1.2 Специфични точки за акција за полициските службеници што работат со повратници.	31
3.1.3 Повратници во транзит и кои пристигнуваат дома	32
3.2 Алатки за процена на ризик за насилан екстремизам	33
3.2.1 РАН ЦЗИ повратник 45	34
4 Повеќеорганизациски договор за интервенирање	36
4.1 Координација на национално ниво	36
4.2 Повеќеорганизациски процес на локално и на регионално ниво	37
5 Гонење	42
5.1.1 Општ преглед и прашања	42
5.1.2 Предизвици што се специфични за повратникот	42
5.2 Водечки принципи од затворска перспектива	44
5.3 Конкретни методи и модели за интервенирање во затворско опкружување	44
5.3.1 Безбедносни методи и интервенции.	45

5.3.2	Рехабилитација и интеграција: методи и интервенции	47
5.4	Водечки принципи од перспектива на условна казна	52
5.5	Методи и модели за интервенирање во опкружување на условна казна	53
6	Негонење / Ресоцијализација	61
6.1	Вовед	61
6.1.1	Општ преглед	61
6.1.2	Четири водечки принципи за ресоцијализација и реинтеграција на повратници	61
6.2	Конкретни методи и модели за интервенирање	64
6.2.1	Реакции на семејната поддршка	64
6.2.2	Менторство и советување	69
6.2.3	Реакции на менталното здравје	73
6.2.4	Практични одговори	76
7	Деца-повратници	79
7.1	Општ преглед	79
7.2	Водечки принципи за работа со деца-повратници	80
7.3	Стратегија за реагирање за деца-повратници	81
7.4	Методи и интервенции	85
7.4.1	Правна реакција и заштита на деца	85
7.4.2	Процена на ризик и потреби	88
7.4.3	Услови за сместување и живеење	88
7.4.4	Семејна поддршка	89
7.4.5	Улога на (пред) училиштата	90
7.4.6	Практика при траума	92
7.4.7	Справување со екстремистичка идеологија	93
7.4.8	Градење капацитети за справување со деца-повратници	93
8	Заеднички прашања	96
8.1	Разлика меѓу половите	96
8.2	Комуникација и наративни контрапрашања	97
8.2.1	Стратегија за локална комуникација	97
8.2.2	Комуникација за враќање	99
	Референции	101
	Анекс 1: Преглед на алатки за проценка на ризик	104
	Анекс 2: ЕМСК-повратници: Комуникации и контранаратив	106

1 Вовед во овој прирачник

Овој прирачник ги сублимира одговорите на странските терористички борци (СТБ) и нивните семејства, кои се враќаат или планираат да се вратат во своите родни земји во Европската Унија, од терористички конфликтни подрачја, како Сирија и Ирак.¹ Кога во овој прирачник ќе се користи терминот „повратници“, тој се однесува на СТБ и на нивните семејства (жени и деца).

Одговорите се презентирани од **гледна точка на практичар** и треба да се сметаат како дел од пошироката палета на одговори на странските терористички борци што се враќаат (вклучително мерки со фокус на безбедноста, како што се кривична правда и административни мерки).

При справувањето со странски терористички борци што се враќаат и со нивните семејства предуслов е зачувувањето на безбедноста. Поради тоа, различните предложени интервенции вклучуваат јасен безбедносен аспект (на пример, како дел од тимови од повеќе тела). Процена на ризик е соодветна алатка за оценување на безбедносните ризици и за развивање на најсоодветните мерки за ублажување. Освен тоа, тесната соработка меѓу стручните работници и релевантните јавни фактори, вклучително и органите за спроведување на законот, треба да гарантираат дека за безбедносните ризици се известува преку соодветни канали.

Во ова упатство се поставени општите пристапи што ќе се приспособат на релевантната специфична ситуација во одделни земји членки на ЕУ земајќи предвид дека се разликуваат надлежностите и структурите во рамките на националните, регионалните и на локалните власти.

Сега се враќаат европските граѓани што патувале во Сирија, Ирак и во други конфликтни подрачја, каде што контролата ја презеле терористички групи. Во последните месеци Даеш е под сè поголем воен притисок во Сирија и во Ирак, предизвикувајќи групата да губи површина, лидери, луѓе и маршрути за снабдување. Ако „калифатот“ Даеш биде воено поразен или ако пропадне, тогаш бројот на СТБ што ќе се враќаат во Европа (особено во Австрија, Белгија, Данска, Франција, Финска, Холандија, Шведска и во Обединетото Кралство) може да се зголеми. Иако е тешко да се предвиди како ќе се развива ситуацијата, најпогодените земји членки на ЕУ очекуваат благо, но постојано зголемување на бројот на повратници, а во исто време не очекуваат големи бројки. Овие луѓе имаат различно потекло, а голем дел од повратниците ќе бидат жени и деца.

Справувањето со овие повратници е комплексно и високо на агендата на многу влади и локални власти. Иако законодавната рамка и политиките може да се разликуваат од една земја членка до друга, сепак, има заеднички предизвици кога станува збор за повратниците и заеднички начини за ефикасно справување со нив. Тие ќе бидат споделени во овој прирачник.

За време на Конференцијата на високо ниво на РАН, одржана на 9 ноември 2016 година, за предизвиците поврзани со СТБ-повратниците зборуваа комесарот за миграција, внатрешни работи и граѓанство Димитрис Аврамопулос и комесарот за безбедносна унија сер Џулијан Кинг. Тие ја потенцираа потребата од европски стручни работници, креатори на политики и истражувачи, кои ќе подготвуваат и ќе споделуваат соодветни одговори за овој предизвик.

Dodatna literatura: RAN HLC rad

Ova *ex post evaluacija* sadrži dodatne informacije o diskusijama tokom RAN HLC koje su se bavile FTF povratnicima, a naročito decomp povratnicima i polarizacijom.

Од ноември 2016 година Центарот за извонредност РАН има одржано над дузина состаноци со непосредни стручни работници на тема СТБ што се враќаат. Во текот на состаноците на работните групи

¹ Многу од одговорите во овој прирачник може да се применат и при справувањето со други поранешни странски (терористички) борци.

на РАН за темата се дискутирало од повеќе перспективи и области на експертиза: полиција, локални власти, образование, затвор и условно, млади, семејство и заедници, излез и здравје и социјална заштита. За предизвиците и за одговорите, исто така, се дискутирало и од различни перспективи на земјите членки на ЕУ во рамките на Мрежата на национални креатори на политики за спречување² и РАН Управниот комитет на Центарот за извонредност³. Европската мрежа за стратегиска комуникација (ЕМСК)⁴ даде придонес и ја сподели експертизата за стратегиска комуникација и стратегии за комуникација. Стручните работници од прв ред од најпогодените земји членки на ЕУ споделија детали за нивните случаи за повратници и научените лекции од нив; овие случаи се користат за да дадат контекст за советите и упатствата во рамките на овој прирачник. На крајот, при подготовката на овој прирачник користени се и се упатува на многу национални, европски и меѓународни извори. Овој документ е кулминација на овие напори и наоди.

1.1 Прирачник за стручни работници, препораки од стручните работници за креаторите на политики

Овој прирачник, пред сè, е наменет за непосредни стручни работници, како што се социјални работници, здравствени професионалци, наставници или полициски и затворски службеници што треба да се справат со повратници еден на еден и на локално ниво. Се одредуваат водечките принципи, описи чекор по чекор, методи и интервенции што може да се користат во постапувањето со повратниците. Стручните работници што го читаат овој прирачник може да се осврнат и на:

- **Студии на случај:** Стручните работници од земјите на ЕУ споделија конкретни искуства и научени лекции од справувањето со повратниците. РАН ги искористи овие информации за да создаде студии на случај што ги илустрираат изјавите што се содржани во прирачникот и да обезбеди конкретен увид во (често понијансираната и комплексна) реалност при справувањето со повратници на дневна основа.
- **Практика во акција:** Примерите за конкретни практики што се користат во ЕУ се нагласени и придружени се со упатувања за повеќе информации за овие практики. Голем број од нив се дел и од Збирката на практики на РАН што служи за да ги инспирира стручните работници во нивната секојдневна работа.
- **Дополнително читање:** Спроведено е опширно истражување, известување и анализа на насловите и прашањата опфатени во овој прирачник, и во рамки на Центарот за извонредност на РАН и од други меѓународни и национални организации. Упатувањата на овој дополнителен материјал се интегрирани во текстот за стручни работници што бараат подлабински подетални информации за конкретни прашања.

Намената на овој прирачник е да им даде на националните власти дополнителен увид во потребите и во идеите на стручните работници кога ги разгледуваат постојните пристапи и стратегии во насока на предизвиците поврзани со СТБ. **Листа со препораки од стручните работници за земјите членки** е дадена на почетокот на овој прирачник.

1.2 Структура на прирачникот

Во овој прирачник има осум поглавја, а пред нив има Контролна листа на препораки за земјите членки.

- [Препораки на стручните работници за земјите членки](#)

² Мрежата на национални креатори на политики за спречување е мрежа на национални креатори на политики специјализирани во спречувањето на радикализмот и насилниот екстремизам на 28 земји членки на ЕУ. Мрежата е помогната од Генералниот директорат на Европската комисија за миграција и внатрешни работи (DG HOME).

³ Управниот комитет на РАН ги вклучува копретседавачите на работните групи на РАН и DG HOME.

⁴ Европската мрежа за стратегиска комуникација (ЕМСК) е мрежа на 26 земји што соработуваат заради споделување на анализа, добра практика и идеи за употребата на стратегиска комуникација во борбата со насилниот екстремизам (CVE).

- [Поглавје 1 Вовед во овој прирачник](#)
- [Поглавје 2 СТВ-повратници: факти, бројки и профили](#)
- [Поглавје 3 Истрага и процена на ризик](#)
- [Поглавје 4 Договор меѓу повеќе органи за интервенирање](#)
- [Поглавје 5 Гонење](#)
- [Поглавје 6 Негонење / ресоцијализација](#)
- [Поглавје 7 Деца-повратници](#)
- [Поглавје 8 Мултидисциплинарни прашања: род и комуникација](#)

Во **Поглавје 2** е даден преглед на опсегот на прашањето за СТВ низ различни земји членки од ЕУ, кратки увиди во тоа што ги мотивира странските борци да заминат и контекстот во кој се враќаат СТВ-повратниците.

Во поглавјата од 3 до 6 се опишани различните сценарија при справувањето со СТВ што се враќаат. Во реалност, некои чекори се појавуваат во исто време.

Кога ќе пристигне еден повратник, националната и / или локалната власт или ќе го очекуваат него / неа врз основа на информациите што се примени преку полицијата или безбедносните или разузнавачките тела, други владини или дипломатски информативни канали или набрзо ќе бидат информирани по враќањето на СТВ преку локалните власти, стручните работници во областа, членовите на семејството или самите СТВ. Разузнавачките процени и полициските истраги се предуслови за одредување на потенцијалниот ризик и за тоа дали треба да има гонење или не (**Поглавје 3**).

Паралелно со ова потребна е координација на национално и на локално ниво за да се поддржи повеќеорганизацискиот план за интервенирање за повторна интеграција на повратникот во општеството (веднаш или по отслужувањето на казна), со што ќе се намали потенцијалниот ризик што може да го создава повратникот. Локалниот повеќеорганизациски тим од родниот град на повратникот треба, исто така, да биде информиран и ќе започне со подготовка на одговорот (**Поглавје 4**).

Повратникот може да биде гонет, затворен и ослободен (на условно) или да добие казна со општествено корисна работа (на условно) (**Поглавје 5**). Алтернативно, тој / таа нема да биде гонет/а и тогаш повторната социјализација треба да почне веднаш (**Поглавје 6**).

Кога се вмешани деца, потребно е да им се посвети посебно внимание. Во повеќето случаи тие ќе им се придружат на своите родители што се вратиле, но ќе имаат потреба од посебна грижа (**Поглавје 7**).

На крајот во **Поглавје 8** се дадени информации и совети за мултидисциплинарните прашања на род и комуникации во врска со СТВ-повратници.

Структурата на Прирачникот за повратници најдобро е претставена на следниов начин (видете на следната страница):

Контролна листа за земјите членки

Поглавје 1

Вовед во прирачникот

Поглавје 2

Странски терористички борци (СТБ) повратници: Факти, бројки и профили

Поглавје 3

Истрага и процена на ризик

- Истрага и улога на полицијата
- Алатки за процена на ризик

РАН ЦЗИ повратник 45 истражна алатка

Поглавје 5

Гонење за затвор:

- Сигурносни и безбедносни мерки
- Дерадикализирање
- Реинтеграција/ресоцијализација (поврзаност со семејствата)
- Интервенција за траума
- Психолошка поддршка
- Менторство

Ослободување:

- Реинтеграција/ресоцијализација
- Семејна поддршка
- Интервенција за траума
- Психолошка поддршка
- Менторство
- Практични прашања (домување, образование)

Поглавје 4

Повеќеорганизациски пристап кон интервенции

- Протоколи за споделување информации
- Модели за соработка и вклученост на засегнати страни
- Изработка на акциски планови

Поглавје 6

Негонење:

- Дерадикализирање
- Реинтеграција/ресоцијализација
- Семејна поддршка
- Интервенција за траума
- Психолошка поддршка
- Менторство
- Практични прашања (домување, образование)
- Советување

Поглавје 7

Деца-повратници:

- Правни прашања - Заштита на деца - Улога на училиштата
- Услови за сместување и живеење - Практика запознаена со траумата - Семејна

Поглавје 8

Мултидисциплинарни прашања

Родова стратегиска комуникација и наративи

2 СТБ-повратници: факти, бројки и профили

Во ова Поглавје е даден увид во тоа со што се справува Европа во смисла на СТБ што се враќаат, како и за тоа зошто толку многу луѓе воопшто ја напуштаат Европа за да им се придружат на терористички групи. Се анализираат многу различни профили што ги прават европските СТБ, како и различните мотиви за враќање и предизвиците што тие ги создаваат.

Странски терористички борци (СТБ)

Странските терористички борци не се нови. Многу конфликтни подрачја привлекувале странци во минатото, како Босна, Чеченија, Авганистан, Пакистан итн. Негативниот (blowback) ефект се виде во неколкуте терористички настани, како што беа нападите во 2005 година во Лондон, кога сторителите поминале обука за терористи во странство, во Пакистан. Тоа што е уникатно за моментните странски борбени контингенти во Сирија и во Ирак е вкупната бројка на странски борци, што досега е невидено. Голем број од овие европски граѓани, кои отишле во Сирија, Ирак и во други конфликти подрачја каде што владеат терористички групи, сега се враќаат. Всушност, многумина веќе се вратиле.

Во последните месеци Даеш е под сè поголем воен притисок во Сирија и во Ирак, а тоа предизвикува групата да губи површина, лидери, човечка моќ и маршрути за снабдување. Ако „калифатот“ Даеш е воено поразен или ако пропадне, се очекува да се зголеми бројот на СТБ што ќе се враќаат во Европа (особено во Австрија, Белгија, Данска, Франција, Финска, Холандија, Шведска и во Обединетото Кралство). Иако е тешко да се предвиди како ќе се развива ситуацијата, најпогодените земји членки на ЕУ очекуваат благо, но постојано зголемување на бројот на повратниците, а не очекуваат големи бројки во исто време. Постојат различни процени во кои се предвидува од 1200 до 3.000 повратници. Тие имаат различни истории и голем дел од повратниците ќе бидат жени и деца. Досега стапката на враќање за СТБ е околу 20%-30%.

2.1 Факти и бројки

Повеќе од 42.000 странски терористички борци од над 120 земји заминале за да се придружат во Даеш (од 2011 до 2016 година). **Повеќе од 5.000 СТБ заминале од Европа.** Многумина од нив заминале од Белгија, Франција, Германија и од Обединетото Кралство, но значителен број, исто така, заминале од Австрија, Данска, Финска, Италија, Холандија, Шпанија и од Шведска. **Средниот процент на СТБ што се враќаат во Европа е околу 30%,** но бројката е повисока за Данска, Шведска и за Обединетото Кралство. Се вратиле околу половина од СТБ од овие земји.

Се чини дека мобилизацијата на СТБ го достигнала врвот во 2015 година **и приливите значително биле предизвикани во 2016 година** во смисла на патување во Сирија. Продолжениот конфликт што ги опфаќаше Ирак, Сирија и другите конфликтни подрачја, во комбинација со колапсот на Даеш, доведе до сериозна и сè поголема загриженост за масивен егзодус на борци и голем бран на СТБ-повратници. Јасно е дека Европа може да очекува пораст на бројката на луѓе што се враќаат, а кои живееле или се бореле со Даеш или со Хајат Тарир ал-Шам што се поврзува со Ал Каеда (ХТС, порано познат како Џахбат Фата ал-Шам, стариот Џахбат-ал Нусра).

Експертите сметаат дека е неверојатно да се случи масивен егзодус на СТБ, но, сепак, некои од нив ќе се вратат во своите стари соседства (поверојатно е ова да се случи со жените и децата). Некои ќе бидат ставени во затвор, други не. Повеќето ќе доживеат траума затоа што претрпеле или биле сведоци на насилство. Некои повратници ќе бидат разочарани, па дури и ќе се каат; други ќе продолжат да имаат насилни екстремистички гледишта и може да станат влијателни радикали, па дури и неактивни терористи на чекање. Некои ќе се вратат со прецизна намера за планирање и за извршување напади.

Терористичките напади во Брисел во мај 2014 година (Еврејскиот музеј) и во март 2016 година (на аеродромот и во метро-станицата), како и повеќето напади во Париз во ноември 2015 година беа настани што до одреден степен ги спроведоа СТБ-повратници. Во нападите во Париз најмалку шестмина од сторителите беа СТБ што се вратиле од Сирија, а тројца од петтемина напаѓачи во Брисел беа СТБ-повратници. Иако многумина СТБ-повратници нема да станат оперативни терористи, само контактот со терористичките групи на „џихадистите“, како Даеш и / или ХТС, се толкува со значителен ризик по националната безбедност. **Оперативната поврзаност меѓу Даеш и сторителите е утврдена кај значителен број терористички заговори во Европа.** Од 2014 до 2016 година имаше 42 терористички напади против Западот, од кои во 38 имаше некаква поврзаност меѓу Даеш и терористите што ги извршија нападите.⁵

2.2 Регрутирање, мотивации и услови за живеење

Нема еден профил што ќе одговара за сите СТБ-повратници. Нивните приказни, искуства, трауми и вештини значително се разликуваат. Секој ефикасен пристап за справување со повратниците мора ова да го земе предвид. Во ова Поглавје во прирачникот е даден длабок увид во тактиката за регрутирање на Даеш, на ситуацијата на терен во Сирија и во Ирак, како и во различните улоги што ги играат различните типови СТБ, вклучително жени и деца.

2.2.1 Регрутирање и патување

Патните правци што се користат за вклучување кон Даеш или кон други терористички групи честопати се летови до градови во Турција, а потоа патување до турско-сиriskата граница. Таму, по должината на границата, на регрутите им помагаат олеснувачи од Даеш; ги интервјуираат или ги испрашуваат, пополнуваат формулари за регрутирање за да потврдат кој го олеснил патувањето и даваат други информации што може да се проверат. Овие формулари имаат 23 полиња за податоци.⁶ Сведочењата на странските борци откриваат дека **регрутите потоа се делат според специфичните сетови на вештини, кои се утврдени од Даеш**, со кои се одлучува дали по престојот во кампот за обука регрутот ќе преземе должности во првите редови на фронтот или поспецијализирани улоги. При пополнувањето на личното досие во Даеш мажите-регрути, исто така, ги прашуваат кој ги препорачал или кој би можел да даде потврда за нив и која улога сакаат да ја имаат. Конкретно од нив се бара да „изберат од три опции: борец, самоубиец-бомбаш и самоубиец-борец (ингимаси)“. Овој формулар за регрутирање е вредносна алатка за потврдување на информациите дадени од СТБ-повратниците за време на интервјуата.

Прирачниците за регрутирање, како што е Хиџра во Исламска држава (2015 година), обезбедуваат практичен совет за подготовка, опрема и патување, како и упатување за криење по пристигнувањето во Турција и при патувањето во различни заштитни куќи по должината на границата. Исто така, содржи делови што им се посветени на жените што патуваат за Сирија. Жените-регрути ги советуваат дека може да патуваат без махрам (маж-заштитник) за да ја прикријат својата цел. Кога патуваат заедно со сопругот, жените се носат во посебна куќа наречена мадхафах⁷ сè дури нивните мажи не завршат со обуката во кампот. Од есента 2015 година се намалува стапката на патувања. Намалувањето на патувањата е резултат на намалениот број регрути, разочараноста меѓу борците што се враќаат, воените и територијални загуби на Даеш и таргетираните безбедносни мерки против странските борци што им го отежнуваат патувањето.

⁵ Olidort J. (2016), Inside the Caliphate's Classroom: Textbooks, Guidance Literature and Indoctrination Methods of the Islamic State, Policy Focus 147

⁶ Dodwell, B., Milton, D., Ressler, D., Then and Now: Comparing the Flow of Foreign Fighters to AQI and the Islamic State (Version of 8 December 2016). Retrieved from <https://www.ctc.usma.edu/v2/wp-content/uploads/2016/12/Then-and-Now.pdf>.

⁷ Зборот мадхафах се применува за секоја гостинска куќа. Од Џихадот во Авганистан се користи за заштитните куќи каде што се сместуваат странските терористи пред да се вклучат во џихадистичките кампови за обука.

2.2.2 Мотивации за патување (хиџра)

Има повеќе причини зошто поединци им се придружуваат на насилните екстремистички групи, како Даеш и ХТС. Ова значи дека **нема само еден психолошки профил за СТБ**. Тие се од различна националност, етничка припадност, возраст и пол. Нема само еден фактор туку се комбинираат повеќе вектори за да се создадат безброј комбинации на причинска последичност. Калеидоскопот од поттикнувачки фактори водени од социјалните медиуми, групната динамика и радикалите влијае врз процесот на радикализирање⁸. Сепак, сè уште недостигаат сумирани информации засновани врз докази за историјата и процесот на радикализирање на оние СТБ што заминале за Сирија и за Ирак, како и за поврзаните прашања за оние што се враќаат. Често информациите се кај безбедносните служби и во полицијата. Сепак, има неколку исклучоци.

Еден начин за да се разбере зошто поединците се мотивирани и се регрутираат за да се вклучат во овие групи е да се направи осврт на **централните теми на пропагандата на Даеш** и начинот на кој е конструирана. Во [Инграм](#)⁹ се расправа за тоа дека градежните блокови на пропагандата на Даеш се изродени од три меѓусебно поврзани теми: **идентитет, создавање криза и создавање решение**. Според тоа, Даеш ја користи меѓуиграта меѓу наративите на вредност, дихотомија и засилување на кризата за да ги зајакне идентитетите во групата и надвор од неа, како и целокупниот систем на значење. Низ пропагандата на Даеш се проектираат специфични теми, според [Винтер](#)¹⁰, **како што се: милост, припаѓање, бруталност, статус на жртва, војна и утопија**. [Други](#)¹¹ утврдиле теми, како што се: **воени, владеење, да'ва (пропагирање), хисбах (контрола на Шарија), промовирање на „Калифатот“ и напади на непријателот**. Овие студии нудат влезни поенти за разбирање на мотивацијата на СТБ да се изведува хиџра.

[Студијата](#)¹² на претходните изданија на списанијата Дабик и Румија на Даеш открива различни проектирани теми, туку и несигурност меѓу две: војна и утопија. Неизненадувачки, покажува дека со текот на времето **прашањето на војната стана попроминентно** како што Даеш губеше територија. Во смисла на воени теми, Даеш предвидува неизбежна победа, мачеништво, убивање на непријатели и статус на жртва. Темите што се поврзуваат со утопија се фокусираат на припаѓање, благосостојба, правда и поредок и искоренување на културолошките трансгресии.

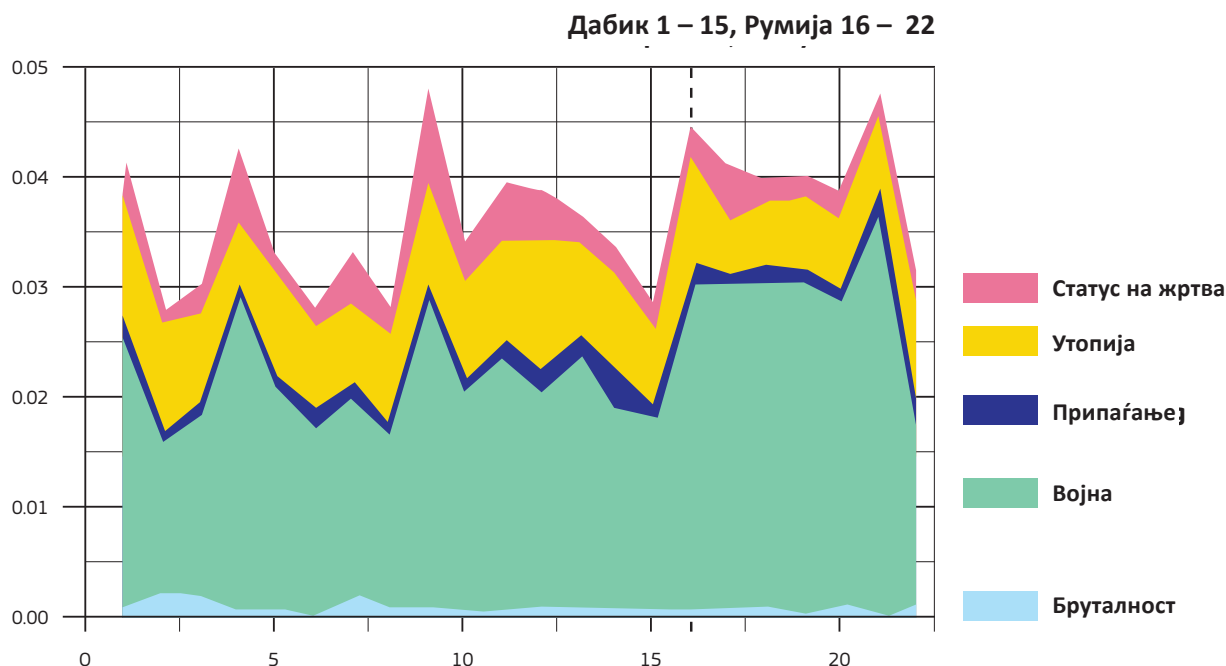
⁸ Radicalisation Awareness Network (RAN), (2016). Issue Paper: „The Root Causes of Violent Extremism“. Available at https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/home-affairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf.

⁹ Ingram, H.J. (2016), *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda* (The Hague: ICCT).

¹⁰ Winter, C., *Documenting the Virtual Caliphate* (London: Quilliam Foundation, 2015).

¹¹ Zelin, A. Y., *Picture Or It Didn't Happen: A Snapshot of the Islamic State's Official Media Output*. (Version of 2015). Retrieved from <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/445/html>.

¹² Kaati, L., (2017), *Det digitala kalifatet: En studie av Islamiska statens propaganda* (Stockholm: FOI (FOI-R—4429—SE)).

Слика 2: Lisa Kaati (FOI, мај 2017)

Централна тема што ја промовира Даеш за да привлече поддржувачи и регрути е темата на успех. Слоганот на Даеш „Baḳīyah wa-Tatamaddad“ (Опстанување и проширување) ја проектира сликата на Даеш како константно постигнува успех и неизбежно победа. Како таква е во постојано движење и во кинетичка акција. Ја **комбинира оваа слика на статус и припаѓање со таа на утопија за „набожни муслимани“** и истовремено се проектира како бранител на муслиманите под опсада и насилна агресија од угнетувачи и тирани. Според пропагандата на Даеш, угнетувачките услови што ги претрпеле оние што страдаат, во комбинација со ветувањето на религиозна утопија, за секој поединец го прават света должност изведувањето на хиџра и да започне џихад против непријатели. Дури и спречувањето и поразите се толкуваат како дел од процесот што води до крајни апокалиптични битки што се дел од есхатологијата на Даеш.

Стратегиите за регрутирање се водат и онлајн и офлајн. Онлајн-пораките се едноставни, моќни и бинарни и на муслиманите им нудат силни избори меѓу напуштањето на нивниот секуларен и конфликтен живот на Запад за да изведат хиџра за таканаречениот калифат или да останат угнетувани и подредени на тираните од Западот. Како такво, регрутирањето на Даеш се фокусира на подготвителните техники што ја експлоатираат збунетоста на идентитет и се фокусира на убедување, емоционално манипулирање и на целосна покорност.

Има неколку причини со кои регрутите се привлекуваат кон оваа деструктивна идеологија и се мотивираат да се придружат. На некои им нудат **возбуда и статус, можности** за пљачкосување, **плати, домување** и можност жените да се чуваат како робови; за други тоа е можност да се понуди **хуманитарна поддршка**.¹³ На некои им нуди бегане од нивните секојдневни, депресивни и проблематични животи. Други бараат **припаѓање, чувство да се има цел и повик на повисоко ниво**. Може да понуди забава и акција или строги правила за тоа како да се живее во чиста морална рамка. Некои се регрутираат од нивните семејства или од кругот на пријатели. Со користењето на подготвителните техники регрутите на Даеш ги утврдуваат индивидуалните психолошки слабости и вешто ги експлоатираат преку онлајн и офлајн-техники.

¹³ Хуманитарната мотивација беше силна на почетокот на конфликтот до 2014 година кога беше објавен „калифатот“. Иако на почетокот поединци отпатуваа заради хуманитарни причини, некои од нив подоцна ги привлече уништувачката идеологија и правците.

Дополнителна литература: Издание на РАН за Основни причини за насилени екстремизам: Нема една причина или пат кон радикализам или насилени екстремизам. Наместо тоа, има широка палета на фактори на макро, мезо или микрониво на анализа. Ова издание на РАН содржи резиме на „основните причини“ за насилени екстремизам.

2.2.3 Искуство во театар

Искуствата на СТБ-повратниците се различни, но тие се екстремно предизвикувачки за да се постапува со нив на повеќе нивоа. Кога новите регрути ќе преминат на територијата на Даеш, тие се соочуваат со многубројни безбедносни и социјални контроли што го ограничуваат нивното однесување, комуникација и слобода на движење. Регрутите се делат според родот. Мажите СТБ поминуваат регистрација и испрашување кога ги предаваат своите документи за идентификација.

Примените регрути во Даеш поминуваат **задолжителни курсеви за шеријат**. Должината на курсот зависи од оцената од Даеш за лојалноста на поединецот и неговата вредност за групата, но може да трае од три недели до три месеци или подолго. Овие курсеви се одржуваат заедно со **воената обука**, чија содржина зависи од тоа дали има потреба од нови борци или дали регрутот се обучува за самоубиствен напад.

Даеш, исто така, применува и **шокови тактики**, на борбеното поле и настрана од него. Централна стратегија е употребата на екстремна бруталност, во која се вклучени масовни обезглавувања, погубувања на самото место и измачување. Тоа го плаши населението до потчинетост и прави возможно да се контролираат окупираните територии. Ова не го преживуваат само возрасните туку и децата, а некои од нив се индоктринираат и се носат во камповите за обука на возраст од девет години. Малите подложни деца не се изложени само на уништувањата од војната туку и на безброј дела на невидена суровост, од масовни обезглавувања до јавни камшикувања, ампутирања и распнувања. Некои деца се распоредуваат на борбени места и како погубувачи.

Даеш, исто така, ги користи децата како очи и уши – како информери – создавајќи многу недоверлива средина. Ова ги уништува традиционалните врски на кланот и семејната лојалност како обвинувања за прекршување на шеријатот се користат како алат во внатрешната борба и против сите непријатели. Судовите на шеријатот се управувани од Диван на Пресуда и Жалба и тие подготвуваат религиозни пресуди за сите прашања. Значителната бирократија и деталната документација овозможуваат силни контролни функции. Контролата на инфраструктурата, храната, водата и на работните места се користи како алатка против локалните жители за да ги присилат да се вклучат во Даеш. Диванот на јавната безбедност ги зајакнува внатрешната безбедност и контраразузнавачката работа. Патувањето надвор од границите на градот е забрането без дозвола и за тоа е потребно официјално овластување.

Кога ќе пристигнат во Сирија, **жените** се обврзани да живеат во домови за немажени жени познати како макар. Сопрузите може да се избираат, но тогаш тие редовно се праќаат на фронт или на мисии. Ако загине сопругот, жената се сместува во шахада макар (за вдовици).

Жените мора да почитуваат строг начин на облекување во јавност, носат никаб и ракавици. Диван Хисба (полиција за морал) ги спроведува овие строги правила за облекување и за патување. Ако ги фатат дека не го почитуваат начинот на облекување, Хисба може да издаде белешка до сопругот. Тогаш сопругот мора да се појави на сослушување во судот на шеријатот, каде што ќе бидат определени казни за него и за неговата сопруга, во опсег од парична казна до јавно камшикување, па дури и смрт.

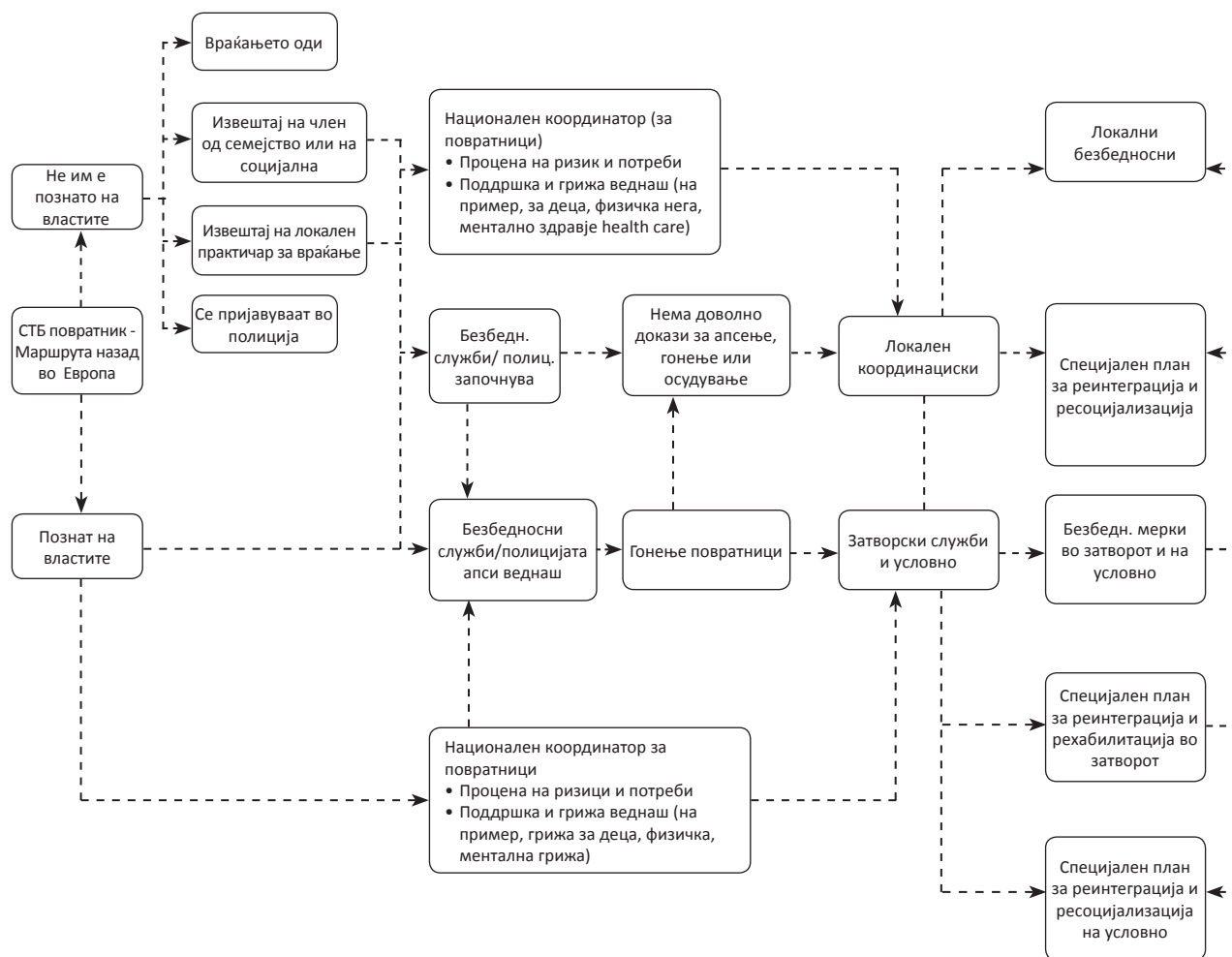
2.2.4 Враќање во Европа

СТБ-повратниците се враќаат во Европа преку неколку правци:

- некои бараат конзуларна поддршка, особено ако им требаат нови пасоши или помош со деца родени во Сирија или во Ирак; некои патуваат со лажни документи за идентификација;
- некои се враќаат индиректно преку други европски дестинации; некои се враќаат директно преку Турција;
- некои што биле фатени од турските или од ирачките власти или, пак, од курдските сили.

Кога патуваат кон европските дестинации, повратниците може да бидат пресретнати на аеродром од полициските или од безбедносните службеници, кои ги апсат повратниците или барем ги испрашуваат за да ги оценат нивоата на ризик, расположението на повратниците, како и општата состојба. Некои од нив се враќаат незабележани и или сами се пријавуваат или ги пријавуваат членовите на семејството, локалните власти или стручните работници. Некои остануваат незабележани. Ако не се обвинети за дела поврзани со тероризам, некои може да се соочат со кривично гонење за финансиска измама или за измама за корист. Оваа прва средба често може да се искористи како влезна точка за понатамошна истрага и интервенции. Исто така, корисно е да се користат и алатки за процена на ризик ([видете Поглавје 3](#)) на оваа и на следните средби.

Патишта за

Слика 3: Враќање во Европа

Безбедносните служби и полицијата треба да обезбедат информации, по можност преку назначено контакт- лице (видете Поглавје 4), за релевантниот повеќеорганизациски тим за координација назначен за случајот. Во овој тим најверојатно ќе бидат вклучени: координатор или претставник од локалните власти, локалната полиција, професионалец од службата за социјална работа / семејна поддршка, службите за заштита на деца и професионалец за ментално здравје. Врз основа на случајот може да бидат вклучени и образовно лице, претставник на затвор или на оддел за условни казни, професионално лице од НВО (на пример, работници за излез) или членови на заедницата. Тие треба да имаат состаноци за повратниците на кои од секоја вклучена институција ќе се бара да го даде своето гледиште за предметниот повратник и за тоа како да му се пристапи и да се договори најдобриот начин за интервенирање.

Повеќеорганизациските тимови за координација треба да обезбедат, до нивото до кое е можно, поглед од 360 степени на предметниот поединец, неговите родители, деца, пријатели, историја и моментни околности. **Тимот треба да развие специфичен акциски план за предметниот повратник** и јасни насоки за тоа кои институции ќе ги водат состаноците, процените на ризик и разговорот со повратникот, неговите роднини, пријатели и релевантни засегнати страни (видете Поглавје 4).

Ако повратниците се уапсени, обвинети и казнети со затвор (видете Поглавје 5), локалниот повеќеорганизациски тим за соработка треба да ги оцени и да биде способен да одржи состаноци со затворениците, како и со нивните родители и сопружници за да воспостави лична врска и по можност работна врска. Оваа врска може да вклучува интервенции за ресоцијализација, како менторство, психолошка помош, поддршка од родителите и мрежи, практична помош во справувањето со властите за домување, вработување, услови за ослободување итн. (видете Поглавје 6).

Ако повратникот не е обвинет, важно е локалниот повеќеорганизациски тим за координација да се состане за да воспостави процедури за справување со повратникот и со можните потреби. Важно е тимот да организира **менторство и семејна поддршка**. На овие интервенции може да се гледа како на барометри за благосостојбата на повратникот. Тие нудат можност да спроведат процени на ризик за повратникот и процена на семејната динамика. Истовремено нудат можност да создадат доверба и работни односи со повратникот и со неговото семејство (видете Поглавје 6).

Друго важно прашање е да се оцени благосостојбата на децата во ваквите домаќинства и тие да се заштитат од секакви ризици, како индоктринирање или да бидат присилени да се вратат во областите што се контролирани од терористи. Овие тешки процени мора да ги направат професионални лица. Од суштинско значење и неопходни се долгите консултации со повратникот, плус семејството и пријателите (видете Поглавје 7).

2.3 Различните профили на СТБ-повратниците

СТБ-повратниците имаат различни профили, како и причини за враќање. Тие што патувале за да се вклучат во Даеш или Хајат Тахрир ал-Шам (ХТС) имале различни улоги во организациите, од идни самоубијци-бомбаши до борци и други помошни улоги.

2.3.1 Различни генерации

Прв чекор во креирањето постапки за неколку групи повратници од корист може да биде разгледувањето на две генерации, иако тоа не е соодветно строго разграничување:

- а) Првата генерација повратници, претежно мажи, кои се мотивирани да заминат од хуманитарни причини и / или да се борат против режимот на Асад, беше — со неколку значителни исклучоци — поподложна на разочарување, можеби помалку насилна и релативно слободна за да ја напушти територијата што ја држат терористите;
- б) Тековната втора генерација на повратници, која е поподготвена за борба и која идеолошки е посветена, мораше да избегне силен надзор од Даеш за да избега и може се вратила со насилни мотиви: да им наштети на граѓаните на ЕУ.

Исто така, треба да се земе предвид дека има и **деца-повратници**. Некои од нив од деветгодишна возраст биле воено и идеолошки обучувани. Децата што се враќаат преживеале воена траума, биле сведоци на погубувања и казнувања, а во некои случаи биле присилени да погубуваат луѓе. На пример, ова беше истакнато од Холандската разузнавачка агенција АИВД во нејзините изданија Фокус на повратниците (Focus on Returnees¹⁴ (2017) и *Живом со Даеш: Митот откриен (Life With Daesh: The Myth Unravelling*¹⁵ (2016).

Со оглед на тоа дека Даеш постави многу бариери за да не може СТБ да заминат (силен надзор и следење на комуникација, закани за извршување), властите треба да **размислат за намерите на повратниците**, да истражат дали тие направиле злосторства (вклучително и во странство) и дали имаат прикриени мотиви за враќање, како што е, на пример, планирање напади во рамките на Европа.

Дополнително читање: Центар за студии за асиметрични закани (CATS) на Шведскиот универзитет за одбрана

Во оваа Студија се анализираат неколку варијабли кај странските борци од Шведска што им се придружиле на џихадистичките терористички групи во Сирија и во Ирак од јуни 2012 година до септември 2016 година.

Изданија за Даеш на Холандската разузнавачка служба

Во овој *труд* се опишува животот во таканаречениот калифат.

Во овој *труд* се наведуваат можните закани што ги создаваат повратниците во општеството.

2.3.2 Разлики меѓу мажи, жени и деца

- **Мажи-повратници:** Мажите особено може да биле инволвирани во воени злосторства, како убиства, силување и ропство и може учествувале во терористички или во насилни екстремистички сверства. **Сите тие биле сведоци на екстремно насилство и живееле во небезбедни и нездрави услови.** Исто така, важно е да се забележи дека разочарувањето од терористичката група не мора да значи изедначување со оддалечувањето од насилна идеологија ниту, пак, откажување од џихадистичката кауза кога ќе се вратат во ЕУ.
- **Жени-повратници:** Некои анализи на жените што се вклучуваат во Даеш ги претставуваат како жртви¹⁶. Оваа перспектива ги лишува жените од нивното влијание и го игнорира фактот. **Жените од Запад што се вклучуваат во џихадистичките групи се многу мотивирани од идеологијата.** За голем број жени вклучувањето во Даеш се води од **утопистички идеали** и исполнува потреба од **возбуда и значење**. Пропагандата на Даеш се фокусира на проектирање идеализирана слика за животот во Сирија и во Ирак. Други фактори зад тоа што жените ја напуштаат Европа и заминуваат за Даеш се заљубувањето на тинејџерки во идејата да се омажат за „војник“ или дискриминацијата (забележана или искусена). Многу жени се борат за воспоставувањето на т.н. калифат според пророчката методологија што, во суштина — во нивниот систем на верување — е целосен систем на владеење. Даеш создава романтична слика на општество без дискриминација во кое на жените им е дозволено целосно да го практикуваат своето верување. Дијалектичката салафи-џихадистичка слика за светот на Даеш, која го дели светот на спротивставености како чисти и нечисти, се фокусира на одбивањето на дунија (материјалниот свет) што следбениците го осудуваат како коруптивен и загадувачки.

¹⁴ Холандска општа разузнавачка и безбедносна служба (2017), *Focus on Returnees*. Добиени од <https://english.aivd.nl/publications/publications/2017/02/15/publication-focus-on-returnees>.

¹⁵ Холандска општа разузнавачка и безбедносна служба (2016), *Life with ISIS: the Myth Unravelling*. Достапно на <https://english.aivd.nl/publications/publications/2016/06/17/life-with-isis-the-myth-unravelling-available-in-arabic>.

¹⁶ Видете, на пример, Lakhani, S., Ahmadi, B. (2016), *Women in Extremist Movements: Not Just Passive Victims*, (U.S. Institute of Peace). Повлечено од <https://www.usip.org/blog/2016/11/women-extremist-movements-not-just-passive-victims>.

Многу жени се наведени да мислат дека вклучувањето во Даеш ќе им даде чувство на **овластување**. Некои го гледаат ова како револт што може да ги ослободи од родителските ограничувања и традиции, што ќе им овозможи си го најдат идентитетот, заедницата и чувството за припаѓање. При вклучувањето тие мислат дека ќе може да донесуваат самостојни одлуки за своите животи и иднина и ќе им биде дозволено да се омажат без контрола на семејството. Даеш ја претставува фамилијата како суштинска точка, гарантирајќи стабилност за СТБ што патуваат кон фронтот и задржувајќи го моралот во рамките на борбените рангови.

Списанието *Дабик* на Даеш ги претставува жените како деца-носителки и кои се од најголема вредност за долгорочното опстанување на т.н. Исламска држава. Најважната одговорност на жените е да ги растат нивните деца и да ги индоктринираат со основните вредности на т.н. калифат: синовите треба да се жртвуваат како маченици, а ќерките треба да го повторат примерот на своите мајки.

Даеш има развиено комплексна бирократија на јавно добро што е зајакната со судовите Хисбаа и Шарија. Ова создава долга листа на пропишани начини на облекување и однесување. На пример, за да излезе од дома, секоја жена мора да има маж-чувар. Жените мора да ги придружува махрам, кој е роднина-чувар, како брат или татко, или други жени кога се надвор или патуваат. Единицата Ал-Каанса го зајакнува јавното добро, тие се казнувани и не дозволуваат да бидат претресувани жени (обезбедувајќи мажи да не носат нихаб за маскирање). Неколку жени од Западот се вклучиле во оваа единица.

Регрутирањето на жените во Даеш вообичаено се прави преку социјалните медиуми и за време на социјалните активности, како што се грижа за децата, подготовка на храна и посетувањето на демонстрации на активисти.

Исто така, јасно е дека **жените имаат активна улога во ширењето на пропагандата на Даеш** на социјалните медиуми за да привлечат повеќе жени-регрути. Жените во Сирија се направија достапни за другите барајќи совет за одредени прашања, на пример, како да направат хиџра, што да спакуваат, колку пари да донесат итн.

Жените-повратници често се враќаат во своите родни земји во ЕУ поради една или повеќе причини: некои се разочарани по нивното искуство на страдање и угнетување или откако им бил убиен сопругот; други се враќаат заради лекување и семејна поддршка. Во неколку случаи жените биле спасени од своите семејства. Некои се вратиле поради семејниот притисок.

Важно е да се забележи дека има жени-поддржувачи на Даеш што веројатно би вршеле притисок врз жените-повратнички кога ќе се вратат.

- **Деца-повратници:** Децата и малолетниците донесени во Сирија или родени во семејства лојални на Исламската држава се сериозно и посебно прашање. Значителен број деца биле однесени во Сирија или во Ирак од едниот или од двајцата родители. Уште поголем број од нив биле родени во семејства на СТБ на терен. За оние што се родени таму постои ризик да немаат државјанство поради тоа што не важат уверенијата за државјанство на Даеш. Важно е да се утврди родителство за да може децата да се вратат во Европа со своите родители.

Тешко е да се добие точниот број деца што живеат на териториите што ги држи Даеш во Сирија и во Ирак. Многу жени брзо забременуваат затоа што контрацептивните средства се незаконски и поради тоа што Даеш сака семејствата да имаат колку што е можно повеќе деца. На пример, **холандскиот координатор за борба против тероризам проценува дека барем 80 деца со холандски врски живеат на територијата на Даеш во Сирија и во Ирак**. Од овие 80 познати деца, 30% се на возраст од четири до осум години, а околу половина од нив се на возраст од три години или помали. Според француските власти, на територијата на Даеш има околу 460 малолетни Французи, а половина од нив се на возраст под пет години, а една третина се родени таму. Белгиските власти известува дека околу 78 малолетници од Белгија се наоѓаат на територијата на Даеш.

Регрутирањето на деца во Даеш почнува формално на возраст од девет години и продолжува додека навршат 15 години. Децата на девет години поминуваат обука за оружје.¹⁷ Голем број од овие деца се регрутираат на повеќе начини, од религиско индоктринирање во џамиите и во камповите, преку нивните родители или финансиската привлечност. Оваа социјализација на деца поминува низ шест фази: „заведување, учење, селекција, покорување, специјализирање и стационирање“¹⁸. Овие *Ashbal al-Khilafah*, или „младенци на Калифатот“, често се присилени да посетуваат кампови каде што се подложени на интензивна идеолошка индоктринација, обучување во боречки вештини (борбени дела и самоодбрана) и како да се справуваат со затвореници.

Децата-регрути на Даеш се индоктринираат за да покажат апсолутна лојалност кон Даеш и посветеност на мачеништвото како највисока кауза. Оваа лојалност се создава преку религиозните насоки и со гледање видеа на Даеш. Кога еднаш ќе се социјализираат во рамките на Даеш, тие извршуваат повеќе улоги: шпиони, проповедници, регрути, војници, погубувачи, бомбаши-самоубијци. Наставниците и функционерите на Даеш бараат од децата да бидат информатори, да известуваат за сомнителното однесување на своите родители или на други што ги прекршуваат религиозните закони или што им опонираат на правилата на Даеш.

Девојчињата остануваат дома со своите мајки за да научат да им бидат поддршка на сопрузите во иднина. Се поттикнува и религиозното образование. Според Манифестот на Даеш „Жените на Исламската држава: Манифест и студија на случај“, девојките може да се омажат на деветгодишна возраст, а најдоцна на возраст од 16 или 17 години. Тие не треба да работат.

Децата, исто така, се користат во напорите на пропагандата на Даеш: Даеш снима и дистрибуира видеа на погубувања во кои децата убиваат заробеници на варварски начин. Користењето деца од групата не е само тактичко, туку и стратешко во смисла на градењето држава и поттикнувањето на новата генерација. Децата се охрабруваат да станат бомбаши-самоубијци, улога величана од нивните учители како највисок повик за религиозните млади муслимани.

Надвор од камповите за обука децата учат во училишта управувани од Даеш, каде што има само религиозно образование во наставата. Даеш изготви настава на две нивоа: „салафизација [на исламот] и исизација [на општеството]“.¹⁹ Преку овој процес Даеш го промовира само тоа што го гледа како пуристичко толкување на исламот и се концентрира на подготвувањето на следната генерација преку фокусирање на „калифатот“, градењето држава, насилство и апокалипса.

Благосостојбата на детето мора да биде прв приоритет за повеќеагенциската реакција. На децата може лесно да се влијае. Изложувањето на екстремни нивоа на насилство предизвикува траума и може да ги умртни децата во бруталност и насилство. Постои опасност тие да го повторат тоа што гледаат дека го прават возрасните. Ова ќе ги трауматизира и ќе им предизвика психолошки проблеми и можни големи безбедносни ризици во иднина. При оценувањето на овие деца од клучно значење е да се разберат степенот на индоктринација, изложувањето на насилство и условите на живеење.

Дополнителна литература: Во училиштата на Калифатот: Книги, водечка литература и индоктринација Методи на Исламската држава од Jacob Olidort: во овој труд е опишано како се учат децата во т.н. калифат.

¹⁷ Холандска општа разузнавачка и безбедносна служба (2017), *Focus on Returnees*. Достапно на <https://english.aivd.nl/publications/publications/2017/02/15/publication-focus-on-returnees>.

¹⁸ Horgan, J. G., Taylor, M., Winter, C., From Cubs to Lions: A Six Stage Model of Child Socialization into the Islamic State. *Studies in Conflict & Terrorism* (том 40, издание 7, 2017).

¹⁹ Olidort J. (2016), Inside the Caliphate's Classroom: Textbooks, Guidance Literature and Indoctrination Methods of the Islamic State, *Policy Focus* 147.

2.3.3 Различни мотиви за враќање

Може да правиме разлика меѓу различни причини и мотиви зад СТБ што сакаат да се вратат:

1. намерата да извршат напад;
2. разочарување и жалење — на некои им е доста од ужасните услови за живот, другите не гледаат можност за да останат (поради губење моќ од терористичката група на која ѝ припаѓале);²⁰
3. притисок и интервенирање од семејството;
4. здравствени причини (на пример, повреди или породување);
5. враќање по спасувањето во Турција;
6. фаќање и екстрадирање во ЕУ.

2.4 Предизвици за повратниците странски терористички борци

СТБ-повратниците се најголема безбедносна закана точно поради нивното искуство на борбеното поле, обуката за користење оружје и врските со меѓународните терористички мрежи. **Замирањето на употребата на насилство во комбинација со пострауматското стресно нарушување** (ПТСН), кое честопати го придружува военото искуство и веројатно инволвираноста во сверствата, како оние што Даеш гордо ги објавува, уште повеќе ја зголемува потенцијалната закана што ја претставуваат повратниците.

Овој коктел од ризични фактори се зголемува преку **понижување, фрустрација, бруталност, траума и загуба**. Комбинираниот ефект од ова може да биде понатамошна радикализација, боречки вештини и понизок праг за насилство и убивање, како и ум подготвен за војна. Голем број СТБ страдаат од асоцијални психолошки нарушувања што се манифестираат во ниска контрола на импулсите, прашања за справување со лутината, агresiја и насилство во социјалните односи. Често СТБ се враќаат на своите претходни радикални опкружувања или криминални банди што имаат негативен ефект врз социјалната динамика.

Има многу **безбедносни предизвици** и можни сценарија за СТБ-повратниците. Оние што успеале да дојдат до Турција или до соседните држави на Сирија/Ирак може да бараат конзуларна помош без соодветен документ за идентификација или пасош и без финансиски средства. Се бараат процедури и итни планови веднаш штом повратниците сами ќе се претстават во странство. Тие мора да бидат — [како што е опишано во став 2.2.4](#) — придружени од соработка меѓу националното и локалното ниво. Децата што биле родени без да бидат регистрирани и без документи мора да бидат процесирани и координирани.

Предизвици за жените-повратници:

- длабоката посветеност на идеалот за „калифат“ и на Даеш;
- притисокот од групите за поддршка на жените од Даеш дома;
- да се биде способен да се напушти куќата и вистински да се направи тоа затоа што правилата на Даеш имаат цел да ги задржат жените затворени во нивните домови; прекршувањето на ова правило, исто така, значи кршење на табуто за поделба на родовите;
- стигматизацијата во рамките на заедницата;
- справувањето со насилството на кое биле сведоци / или го искусиле и рестриктивните движења;
- прашањата за заштита со оглед на тоа дека децата, исто така, може да бидат радикализирани.

Предизвици за децата-повратници:

- да се докажат родителството и националноста (може преку ДНК-тест);
- физички и психолошки проблеми;
- справување со сериозен стрес и траума; ефектите од ова може да се манифестираат преку губење на говорот, агresiја, интензивен страв и знаци на посттрауматско стресно нарушување;

²⁰ Првите три типови инспирирани од типологијата користена од г. Ричард Барет, директор на Глобалната стратегиска мрежа.

- военото искуство и покорувањето на насилство и казни како дел од секојдневниот живот;
- индоктринација (на рана возраст децата се учат дека секој што нема да го почитува точното и строго толкување на исламот е kufar (неверник) и мора да се убие;
- справување со учеството во погубувања;
- справување со претходната вмешаност во терористички мисии или собирање целни информации на Запад и друго разузнавање што е од корист за Даеш;
- искуство од договорени бракови и сексуална злоупотреба;
- физичко страдање преку претходно тепање, тортура и силување;
- повреди добиени од казни и тепање;
- одделеност од родителите — затоа се направени камповите за обука;
- ранливост на влијанието преку однесувањето и ставовите на родителите;
- стигматизација како „terrorist“ во училиште;
- прекинати роднински врски и изменети линии на лојалност, особено меѓу деца што барале припаѓање и идентитет;
- недостиг на запознатост со општеството и со нормите на ЕУ.

3 Истрага и оцена на ризик

Во ова Поглавје е дадена рамка за спроведувањето оцена на закана и ризик од повратници. Намената е да го води процесот на развивање соодветни алатки што полицијата и тимовите за соработка на повеќе тела може да ги искористат за да ги оценат ризиците од повратниците и мерките за интервенирање. Исто така, во ова Поглавје е даден преглед на неколку модели за оцена на ризик развиени за различни цели. Не е развиен специфичен модел што ќе се фокусира на СТБ. Овој прирачник обезбедува токму таков модел, моделот РАН ЦЗИ 45.

Постојат четири предусловни акции кога еден повратник ќе се врати во својата земја:

1. Повратникот мора да се идентификува и да се испраша за неговото патување, за активностите и враќањето и за терористичката организација во која се вклучил.
2. Мора да се направи оцена на ризик за заканата што повратникот ја претставува за општеството.
3. На национално ниво треба да започне да се подготвува национална точка за контакт или работна единица— во повеќеорганизациско опкружување — потребни се интервенции за да го намалат ризикот кога повратникот ќе се врати во општеството ([видете Поглавје 4](#) за детали). Ова лице треба да воспостави контакти со локалните тимови за соработка на повеќе организации.
4. Локалниот тим за соработка на повеќе организации треба да почне да подготвува координиран пристап специфичен за околностите на повратникот и на ризиците што тој/таа ги носат кога се враќаат во родниот град.

Првите две се опфатени во ова Поглавје — последните две во [Поглавје 4](#).

3.1.1 По заминувањето за Сирија / подготовка веднаш за враќање

Во случаите кога поединци успеале да им се придружат на терористичките групи во странство, важно е полицијата да почне да работи на нивниот случај пред да се вратат.

Има три основни причини за ова:

1. Постои значителен ризик дека може однадвор да се цели кон тоа да бидат регрутирани браќа и сестри или врсници. Спречувањето на верижно регрутирање со помош на иста структура и финансиска мрежа е од примарно значење за полицијата.
2. Во случаите кога семејствата не биле свесни за заминувањето, потребно им е значително советување и поддршка за да изградат врски на доверба со своите роднини и со други блиски со странскиот борец за да помогнат во ресоцијализацијата и во реинтеграцијата на СТБ-повратниците.
3. Воспоставувањето контакт со семејството ќе обезбеди вредни увиди во динамиката и во контекстот на семејството. Ќе обезбеди и можност за собирање податоци за околностите на странскиот борец што ќе бидат од важност при управувањето со процесот за повратникот. Повеќето повратници се враќаат на своето познато опкружување. Воспоставувањето врски во рамките на социјалната средина и собирањето информации за ранливите поединци и како еден повратник може да влијае врз радикалното социјално опкружување ќе биде од големо значење (повеќе во врска со семејната поддршка видете во Поглавје 4).

Речиси сите пристапи за пристапници во Европа го следат истиот процес. Овој процес е сублимиран од холандскиот координатор против тероризам и брошурата [Сеопфатен пристап за пристапници](#) (Слика 3). Пристапот е речиси ист како тој што бил развиен и подобрен за радикалните поединци што сакаат да патуваат или кои биле запрени да го напуштат т.н. калифат. Овој **пристап заснован врз разузнавање и истрага станува прва линија на реакција**, почнува со кривична истрага и оцена на ризикот и заканата што повратникот ги носи за заедницата и општеството. Кога нема гонење, со случајот работи локалниот тим за соработка од повеќе организации и се развива пристап за засебен случај. Во наодите од Работната група на РАН-полицијата (РАН ПОЛ) се потенцира дека не се потребни

нови радикални пристапи и институции за справување со повратниците. Наместо тоа, цел треба да биде да се копираат успешни пристапи, да се приспособуваат и да се подобруваат.

Патување

Да спречи луѓе да заминуваат со намера да се вклучат во терористичка организација, локалните и националните власти и другите организации работат заедно. Кога ќе откријат дека некој сака да замине за да се вклучи во терористичка организација, за него или за неа се дискутира во тимот за управување со мултидисциплинарен случај. Овој тим се состои од членови од општината, националната полиција, јавниот обвинител и други локални и национални страни. Тие наметнуваат интервенции на основа случај по случај. Примери за интервенции се: поништување на пасоши, употреба на меѓународни системи за да се идентификуваат патници, европски налози за апсење или мерки за заштита на деца.

Враќање

Повратниците се откриваат колку што е можно порано за да се минимизира нивната потенцијална закана. Јавниот обвинител и полицијата истражуваат познати џихадистички патници. Тие се предмет на разузнавачка истрага. Овие истраги, исто така, може да откријат ако некој сака да се врати во Холандија или во Европа. На меѓународно ниво се разменуваат информации за навреме да се откријат повратниците. Ако се открие повратник надвор од Холандија, тој или таа може да бидат придружувани до Холандија од воената полиција.

Пристигнување

Секој повратник се апси за испрашување и се гони врз основа на кривична истрага. Освен тоа, се оценува и заканата што ја претставува секој повратник. Повратниците, исто така, се предмет на дискусија во тимот за управување со мултидисциплинарен случај.

Индивидуален пристап

Тимот за управување со мултидисциплинарен случај одлучува кои интервенции се најдобри за минимизирање на потенцијалната закана од еден повратник. Посебно изработен пристап е од клучно значење. Примери за интервенции се: кривично гонење, наредби за ограничување на движење или програма за дерадикализирање. Ако едно лице е обвинето и последователно притворено, тоа е предмет на тимот за управување со мултидисциплинарен случај за време на притворот и по него.

Властите постојано собираат информации за да изградат кривичен случај против повратници за да можат да бидат.

Кривична истрага

Слика 4: Холандски пристап за повратници

3.1.2 Специфични точки за акција за полициските службеници што се справуваат со повратници

- Да се отвори **досие за случај** за секој што заминал за Сирија. Ова треба да ги опфати и гонењето и истрагата, како и можностите за спречување и ресоцијализација.
- Да се воспостави **процес за управување со случај** за да се справи со повратниците преку достапни повеќеорганизациски структури. Истовремено се појавуваат два процеса: 1) гонење и истрага; и 2) спречување и работа со семејството.
- Да се воспостави процес за управување со случај за да се постапи со повратниците со деца што ќе се заснова врз повеќеорганизациската соработка воспоставена за заштита на децата и злоупотребата на децата. Ова управување со случај работи со целото семејство што е во опасност.
- **Да се тестираат протоколите за споделување информации** во сценаријата на повратниците. Кои подобрувања се потребни и кои ресурси се на располагање? Подгответе краток специјален прирачник за справување со повратниците што ги зема предвид процесите, постапките и ресурси.
- Определете **24/7 специјалист од полицијата** за прашања на повратниците и за екстремизам што ќе може да го консултираат непосредните стручни работници.

- **Да се работи со СТБ** и со семејството веднаш штом некој ќе замине за Сирија / Ирак. Треба да бидат на располагање специфични полициски службеници, како што се службеници за контакт со семејството и доверливи службеници за полициско работење во заедницата, за консултации за полициските прашања. Семејствата очајно бараат информации за тоа што се случува, како ќе може да си ги вратат децата и што точно ќе се случи кога ќе се вратат нивните деца / сопруг. Домашните посети, заедно со семејната поддршка или социјалните служби, може да бидат од помош. Важно е полицискиот службеник (или некој друг) да ја има вистинската личност и вештини за градење врска за ваква интеракција (видете го Поглавје 4 за семејна поддршка.)
- Во случаи кога семејствата немаат доверба во полицијата и во другите власти, **користете техники за влијание**. Некои полицајци користат техники на преговарачи за заложници за да изградат работни односи со поединците што не ја сакаат полицијата или ѝ се спротивставуваат. Шесте клучни принципи на влијание (доследност, реципрочност, допаѓање, социјален доказ, власт и недостиг) на Роберт Б. Калдини²¹ создаваат докажан пристап на влијание врз повратниците и семејствата.
- Во случаите кога има повратници со деца, **консултирајте професионалци за ментално здравје** за да подготвите специјално лекување на траума и соодветни процедури за оценување. Лекциите од деца-војници, како и од деца изложени на семејно насилство или на сексуална злоупотреба, кажете ни дека во однос на лекувањето, потребни ни се долгорочни интервенции направени од специјалисти — не од полицијата. За полицијата е релевантно да се определи како да се работи со млади деца што можеби се сведоци, жртви или сторители. Од полициското искуство се добиваат вредни лекции во врска со случаите на злоупотреба на деца и семејно насилство (за деца видете во Поглавје 5).
- Да се проверат **финансиските податоци** за повратникот, вклучително банкарските сметки, долговите и трансферите. Финансиските истраги помагаат да се разберат врските во рамките на мрежите. Голем број странски борци направиле долгови и префрлиле средства на терористичката група во која се вклучиле.

Практика во акција: Пример кога полицијата го користи разговорот како интервенција:

Водич низ интервенцијата на полициски разговор: Дијалог што промовира одговорност и позитивна промена, Национален полициски директорат Норвешка, 2011

3.1.3 Повратници во транзит и што пристигнуваат дома

Странските борци што се обидуваат да се вратат во Европа се соочуваат со безброј практични препреки. Патувањето од Сирија во Турција или во Либија, а потоа во Италија е тешко и опасно. Кога регрутите ќе ѝ се придружат на Даеш, на пример, од нив се бара да ѝ ги предадат своите пасоши на организацијата од безбедносни причини. Потоа тие документи или се уништуваат или ги користат трговците со луѓе за терористички цели или за други нелегални активности.

Некои странски борци успеваат незабележани да се вратат во ЕУ. Уште почесто се случува странските борци повратници и нивните семејства да побараат нови пасоши во конзулатот или во амбасадата. Други странски борци, пак, националните власти ги пренасочуваат и по испрашувањето и истрагата може да им дадат насоки на амбасадите / конзулатите и да ги предадат повратниците. Ова им обезбедува механизми за рано предупредување на разузнавачките служби и на полицијата, со кои тие се известени за повратниците подолго време пред тие да се вратат дома. Овие различни сценарија водат до различни конзуларни предизвици:

- потврда на идентитетите на повратниците;
- справување со деца родени „без држава“ и без доказ за идентитет;

²¹ Robert Cialdini, *Influence: The Psychology of Persuasion* (Harper Business, 2006).

- како практично да се пренесат повратниците и семејствата во нивната родна земја – потребни ли се вооружена придружба или други безбедносни подготовки?
- како и кога да се разговара со малолетниците;
- споделување информации меѓу разузнавачите и полицијата, како и меѓу полицијата и други владини тела
 - истрагата и процедурите на гонење може да ја попречат волноста да се споделат информации дека некој се враќа;
- дали и кога да се информираат семејствата.

Некои земји членки на ЕУ имаат основано **мултидисциплинарни тимови во амбасадите / конзулатите** во странските земји во кои повратниците прво пристигнуваат кога транзитираат за да процесираат практични прашања и да започнат кривични истраги.

Прв предизвик или задача се **кривичната истрага и анализата на заканата во смисла на национална безбедност**. Ова, исто така, треба да опфаќа елементи на физички и на психолошки потреби, како и други релевантни проблеми. Почетната процена на ризик може да се направи од безбедносните и од разузнавачките служби и од полицијата. Многу такви служби и полициски тела не ја знаат локацијата на странските борци; нивната причина или причини за заминување за Сирија или за Ирак; на кои организации им се придружиле; кои активности ги презеле; причината или причините за враќање; каде се враќаат или нивото на насилна закана што ја претставуваат за општеството.

Спроведувањето кривични истраги и процена на ризик е комплексен процес и бара покомплексни истражни алатки и модели за процена на ризик. Прва задача на разузнавачките служби е внимателно да ги спроведат испрашувањето и разговорите со странските борци.

3.2 Алатки за процена на ризик за насилан екстремизам

Многу малку постојни алатки за процена на ризик за насилан екстремизам биле тестирани или им била проверена ефикасноста. Различни влади користат алатки за процена на ризик од насилство и за терористите и за екстремистите во затворска средина или како дијагностички инструмент за анализа на радикалните поединци заради ризиците и потребите. Тие се засновани врз докази извлечени од долгите прегледи на литературата за тероризам.

Има три основни модели за процена на ризик:

1. Професионално расудување што вклучува предвидување ризик врз основа само на професионалното искуство и знаење на поединецот што се оценува;
2. Статистички алатки засновани врз контролни листи на индикатори на ризик, со користење на формула што резултира во севкупно предвидување на ризик (на пример, висок, среден или низок ризик);
3. Структурно професионално расудување (СПР) што ги комбинира двата пристапа (професионален и статистички) за да го води процесот систематски, со утврдување на ризиците и евалуација на поединецот за кој станува збор. Во овој СПР-модел процената се заснова врз присуството и релевантноста на ризичните фактори за засегнатиот поединец.

Овие модели го водат повеќе организацискиот процес, создаваат заемно разбирање во владините тела и обезбедуваат употребливи индикатори за ризик од идно насилство.

Процените на ризик вообичаено ги прават обучени професионалци во полицијата или социјалните служби. Не е потребна формална обука за сите алатки за процена на ризик. Тие често се користат како насоки заедно со други релевантни информации собрани од разговорите со повратниците и нивните семејства. Се истакнуваат неколку алатки за процена: ERG+22, IR46, VERA-2 и TRAP-18. Владата на Обединетото Кралство го користи ERG22+ во скрининг-процесот на поединци споменат во процесот со Каналот. Слично, процената на ризик од насилан екстремизам (VERA-2) многу го користат

затворските служби и службите за условно во неколку држави. IR46 е холандски модел за проценка на ризик што се користи и во повеќеорганизациско опкружување од Регионалната заштита куќа во Хагланден (Veiligheidshuis). Протоколот за оцена на терористичкото радикализирање (TRAP-18) се користи како истражна рамка и вработува околу осум предупредувачки однесувања и 10 подолгорочни карактеристики. Видете го Анекс 1 за преглед на овие четири алатки за проценка на ризик.

Овие четири алатки може да понудат насоки за спроведување проценка на ризик. Некои елементи од нив може да бидат изменети за да се употребат како алатки за проценка на ризик за СТБ. Во сите алатки за проценка на ризик се работи со листа на индикатори за услови, како што се: (i) убедувања и ставови, (ii) контекст и намера, (iii) историја и способности, (iv) обврска и мотивација и (v) заштитни околности. Индикаторите се претставени подолу како водич за професионална пресуда.

Важно е да се забележи дека сите потреби за проценка на ризик треба да се засновани врз триангулација и пресуда од неколку извори. Важно е да се оцени и родовиот аспект и да се користат други професионални расудувања за улогата на малолетниците. Алатките за проценка на ризик треба да се една компонента од стратегијата за повеќеметодска проценка што вклучува користење на специфични алатки во повеќеагенциското опкружување. Тие треба да се комбинираат со полициски разговори и со други релевантни извори за да се обезбеди дијагностичка или поцелосна слика на поединци што претставуваат потенцијален ризик.

3.2.1 RAN CoE Returnee 45

Врз основа на искуството со претходно споменатите алатки за проценка **создадовме алатка за истражување на ризик конкретно за употреба за повратници. RAN CoE Returnee 45** е алатка за истражување на ризик што ќе се користи во врска со СТБ-повратниците за да помогне да се организира рефлексивно и оперативно планирање за можни интервенции и за да се намали заканата од насилство. Тоа е рамка за општо истражување на мотивацијата, нивоата на посветеност и други ризични фактори низ СТБ-процесот – од заминување до враќање.

Главна причина за развивање на RAN CoE Returnee 45 беа постојните алатки за проценка на ризик што не беа конкретно приспособени на параметрите на СТБ-повратниците, а наместо тоа се фокусираа на проценка на ризик во затворите (VERA), повеќеагенциски процени (ERG22) или опремена во однос на самостојни фактори (TRAP-18). Има неколку заеднички карактеристики за RAN CoE Returnee 45 и другите алатки и силна основа од докази за ризични однесувања на екстремистите, но новата алатка, исто така, ги зема предвид специфичните ризични однесувања што се својствени за СТБ-случаи, од заминување до враќање.

RAN CoE Returnee 45 обезбедува **образец за повеќеагенциската реакција** за да организира оперативни податоци за повратниците за да се утврдат и за да се издвојат специфични области за фокус при планирањето интервенции. Тој служи како контролна листа, овозможувајќи му на специјалистот за интервенции брз преглед на нивоата на ризик за да може дополнително да се истражи утврдено прашање. Како и кај сите алатки за проценка или за истражување на ризик, важно е да се нагласи дека ова е само една алатка во процесот и дека треба да биде проверена во однос на многу извори на информации (како информативен разговор итн.). Алатката за истражување на ризик не е предвидлива алатка, туку начин на забележување и организирање на ризичните однесувања што треба дополнително да се оценат од релевантни професионалци.

Секој дел содржи систем за оценување на ризик што дава индикација за посебните ризични однесувања за кои е потребно дополнително внимание. Оценувачот анализира зошто еден поединец постигнал многу, средно или малку и ги утврдува оние области за кои е потребна дополнителна истрага. Алатката служи како основа за дискутирање во повеќеорганизациско опкружување, каде што се донесуваат одлуки за посебно олеснителни акции, како и за сите дополнителни потребни акции. Важно е да се забележи дека како противтежа на овие ризични однесувања се заштитните фактори, како што е семејството што дава поддршка и други фактори на стабилност. Заштитните фактори треба да бидат земени предвид во севкупната проценка на ризик на повратникот.

4 Повеќеорганизациски договор за интервенирање

Во ова Поглавје се покриени предусловните акции 3 и 4 ([видете Поглавје 3](#)). Обезбедува рамка за спроведување на повеќеагенциска координација на национално, регионално и на локално ниво.

Искуството од Европа покажува дека **повеќеорганизациските структури и работни процеси се од клучно значење за справување со случаите со СТБ**. Раното и ефикасно утврдување на повратниците, подобреното споделување информации и заедничкото донесување одлуки се можни само ако се координирани акциите. Информациите за лице што заминало за да се вклучи во терористичка организација треба да бидат споделени на локално, регионално и на национално ниво. Таквото споделување информации добива ажност кога ќе се појават сигнали дека се враќа СТБ.

Кога ќе пристигне повратникот, разузнавачките процени и полициските истраги се предуслови за определување на соодветните реакции во согласност со посебните околности на секој случај. Реакциите може да вклучуваат судска постапка, административни мерки или мерки за ресоцијализација. Паралелно со ова е работата на национално ниво и во рамките на повеќеорганизацискиот тим за координација. Овој тим се фокусира на минимизирање на ризиците што ги носи повратникот за општеството со координирање на **холистичните структури и работните постапки** за да го подготви за реинтеграција и ресоцијализација во општеството кога нема доволно докази за да има гонење. Алтернативно, тимот се подготвува за евентуален процес на ослободување.

4.1 Координација на национално ниво

На почетокот е важно е да се направи разлика меѓу координација на национално ниво и локален повеќеорганизациски пристап. Надлежноста за координација на национално ниво се протега до полицијата и разузнавачките напори, процена на ризик кај повратникот и можно гонење. На национално ниво, исто така, е потребна координација за да започнат напорите за рехабилитација. Ова е од клучно значење за да се минимизира ризикот што го претставува повратникот за општеството. Напорите за рехабилитација вклучуваат здравствено лекување или подобрување на менталното здравје — ако е потребно — или децата да се следат од службите за заштита на деца.

Ако повратникот **се ослободи или не се гони**, локалниот / регионалниот повеќеагенциски тим треба да биде вклучен или да ја води (во зависност од поделбата на одговорностите во државата) координацијата на реакции кон овој повратник и рехабилитацијата во општеството. Стручните работници што го поддржуваат повратникот во неговото враќање во општеството — по сè — на локално ниво.

Клучна поента е да се обезбеди дека **постои вертикална и хоризонтална координација меѓу националните и локалните/регионалните нивоа** од моментот кога повратникот ќе влезе во земјата членка и дека телата и органите не работат за вкрстени цели. За да се обезбеди ова треба да се постави национална точка за контакт или работна единица за повратници. Задачите и големината, опфатот и надлежноста на таквата точка за контакт или работна единица ќе зависи од бројот на СТБ што во моментот се наоѓаат на територијата за која терористите тврдат дека е нивна и очекуваниот број повратници. Ако е применливо, оваа точка за контакт или работна единица треба да биде дел од националното координативно тело за борба против тероризмот или за спречување на радикализмот. Тие треба да соработуваат со разузнавачките служби, националната полиција и со службите на прогонот. При обезбедувањето севкупна координација на напорите, точката за контакт или работната единица може да обезбедат една точка за контакт за (локалните) владини агенции што се справуваат со СТБ-повратници, преку која ќе ги следат предизвиците, мерките и резултатите.

Се предвидува националната точка за контакт да извршува три суштински координациски задачи:

Задача 1: Минимизирање на ризикот за општеството така што веднаш се почнува со напорите за реинтеграција

Севкупна цел е да се минимизираат ризиците за општеството што ги носат повратниците со координирање на почетокот на нивната (евентуална) рехабилитација и реинтеграција во општеството. Ова значи веднаш да се организира медицинско лекување и испитување од професионални лица за ментално здравје. Ако има деца, националната точка за контакт може да ги вклучи службите за заштита на деца или да им обезбеди грижа во дом ако е потребно.

Исто така, одговорност на националната точка за контакт или работна единица, заедно со помагање на локално / регионално ниво во подготовките за враќањето на СТБ, ќе биде **локалниот / регионалниот повеќеорганизациски тим за координација во родниот град на повратникот** да обезбеди координиран проток на информации од локално до национално ниво. Националната точка за контакт или работна единица може да помогне во подготвувањето на националната стратегија за политика и комуникација ([видете Поглавје 8](#)) за повратници и може да им се даде задача да направат национален преглед на напорите и на резултатите за цели на креирањето политики.

Задача 2: Точка за контакт за регионално и за локално ниво

Националната точка за контакт или работната единица може да бидат **и точка за контакт за регионалните или за локалните власти**. Главна задача ќе биде да им се помогне на овие власти во справувањето со повратниците. Важно е информациите и помошта да бидат брзи.

Подзадачи:

- да го помогнат координираниот проток на информации од локално / регионално до национално ниво и обратно, вклучително општини што се справуваат или се подготвуваат за враќањето на СТБ во нивната заедница;
- да се обезбедат помош и информации за справување со повратниците, вклучително и за ментално здравје, заштита на деца, образование, вработување, домување, комуникација и обезбедување контекст за тоа што претрпеле повратниците;
- да се воспостави контакт меѓу локалните и власти и други национални организации ако е потребно;
- да се воспостави контакт меѓу локалните власти со други локални власти што се справуваат со повратници;
- да се соберат информации за локалните предизвици и резултати.

Задача 3: Олеснување на размената во рамките на ЕУ

Друга задача за националната точка за контакт или работна единица е **да се биде врска со националните точки за контакт / работни единици за повратници во други земји членки на ЕУ** заради размена на информации за повратници и искуство со гонење и ресоцијализација. Контактот би ја олеснил / поттикнал размената на искуства и добри практики меѓу националните креатори на политики, локалните координатори и непосредните стручни работници во различни земји.

4.2 Повеќеорганизациски процес на локално или на регионално ниво

За основното функционирање на локалниот / регионалниот повеќеорганизациски пристап, вклучително структурирани интервенции и координација меѓу различните органи, како и водечките принципи за ефикасно управување со случаи, опсежно е дискутирано во претходниот извештај за политиката на РАН ЦЗИ, Развивање на локална рамка за превенирање и водечки принципи ([видете Дополнителна литература подолу](#)).

Голем број локални власти во Европа во моментот немаат различни процедури за справување со повратниците и наместо тоа го имаат интегрирано прашањето за повратниците во рамките на вообичаените повеќеорганизациски структури. При справувањето со повратниците преку локална повеќеагенциска соработка треба да се земат предвид неколку елементи.

Да се додадат елементите на повратник кон постојните сценарија

За да се подготват процедури и протокол за справување со специфични случаи претходно треба да постојат воспоставени структури и соработка меѓу локалните власти, полицијата и други законски партнери (на пример, во образование, социјални служби, служби за заштита на деца, служби за млади и дури и служби за управување со престапници). Важно е да се подготват **јасни договори за улогите и за ограничувањата за сите вклучени учесници**. Ефикасната координација бара подготовка на различни сценарија за справување со еден случај, вклучително и оние што конкретно се фокусирани на повратници. Овие сценарија треба да вклучуваат и различни предизвици и решенија за различни профили на повратници и ситуации (мажи, жени, деца и цели семејства).

Дополнително читање: *РАН ЦЗИ документ, Developing a local prevent framework and guiding principles (Развивање локална рамка за спречување и водечки принципи)*, се фокусира на тоа како да се развие неопходната рамка и компоненти за акциски планови за локално превенирање. Кои се основни предизвици вклучени во оваа работа и кои се водечките принципи? Документот се заснова на широко практично искуство и колективна мудрост од повеќе од 20 градови низ Европа.

Градот Копенхаген (Данска) разви локална рамка за спречување на радикализмот. Антирадикалниот напор на Копенхаген е дел од Иницијативата за безбеден град и управуван е во тесна соработка со работата за спречување криминал и создавање чувство на сигурност во градот. Градот соработува со SSP (локална соработка меѓу училишта, младински клубови, социјални служби и полицијата) и со копенхашката полиција во спречувањето на радикализмот.

Протокол за споделување информации

Голем проблем за повеќеорганизациската соработка се **правните пречки во споделувањето информации за поединци**. Поради тоа, од клучно значење е заложбата да има Протокол за споделување информации меѓу органите што учествуваат во структурите на повеќеорганизациската соработка. ISP ги разјаснува правните пречки во однос на размената на информации меѓу различни органи и определува како ќе се дискутираат и решаваат случаите за време на повеќеорганизациските состаноци. Исто така, се дозволува јасност во синџирот на чување во протокот на информации (како се пренесуваат информациите од безбедносната служба до полицијата и потоа до другите агенции).

Локална точка за контакт

Создавањето една точка за контакт кај локалните социјални служби и во другите органи **ќе изгради доверба во механизмите за споделување информации**. Често социјалните служби се жалат дека има многу малку или недостигаат информации за повратниците. Важно е да се добијат информации или разузнавачки податоци од сите партнери на поединецот, заедницата и семејството пред, за време и по патувањето. Не заборавајте да ги информирате партнерите за тоа што се случило со информациите што ги споделиле.

Практика во акција: Данскиот центар за спречување екстремизам, кој функционира надвор од националното и локалното ниво, е пример за добра практика. Обезбедува директна оперативна поддршка за локалните општини што се справуваат со случаите со повратници.

Различни можни модели на соработка

Има различни начини за да се обезбеди соработка кога е потребна. Во зависност од организациската структура и опсегот на проблемот на повратникот, повеќеагенциската координација на локално ниво може да биде со постојана и со временна структура.

- *Повеќеорганizaциска структура на локално / регионално ниво:* Користењето и приспособувањето на постојната структура за повеќеорганizaциска соработка е од важност за обезбедувањето соработка, ефикасност и координација. Работата со повратниците вообичаено се води во рамките на постојните повеќеагенциски процеси. Данскиот модел SSP вклучува тесна соработка меѓу училиштата, социјалните служби и полицијата и повеќе од четири децении функционира поддржувајќи го спречувањето на криминалот. Овој тип структура исто така, постои и во Холандија, во „заштитните куќи“ и се фокусира на спречувањето криминал.
- *Интервентни тимови* за помош на локално / регионално ниво: Некои земји и региони направиле специјални мултипрофесионални тимови што може да се повикаат за помош на локално или на регионално ниво наместо повеќеорганizaциските структури. Моделот Finnish Anchor е центар во кој работат професионалци за спречување на криминалот и борба против тероризмот преку координирани целни акции. Моделот се протега до соработка со НВО, при што се поддржува напуштање на идеолошки мотивирано насилство преку менторство.

Совети за повеќеорганizaциска соработка²²

- **Пробни процедури** и протоколи за споделување информации со користење различни сценарија и вистински случаи.
- Веднаш штом ќе се добие информација за заминување на поединецот, треба да се отвори досие за него; ова ќе ги олесни прогонот и истрагата, како и превенирањето и ресоцијализацијата.
- **Да се утврди кој (орган) ќе биде водич** како менаџер на тимот за случајот.
- Да се воспостави специфичен повеќеорганizaциски тим за соработка за повратници или да се одржуваат посебни состаноци за повратници со локалниот / регионалниот повеќеорганizaциски тим.
- **Да се воспостави контакт со повратникот и со неговото семејство колку што е можно порано во процесот.** Клучно е градењето врска со повратниците и со нивните семејства. Повеќето семејства имаат потреба да ја разберат ситуацијата, како може да си го вратат детето и што ќе се случи откако детето повторно ќе стапне во родната земја. Овој ангажман треба да го преземе полицијата со релевантни вештини и експертиза, како што се службеници за семејни врски или полициски службеник што работи во заедницата и на кого му веруваат. Иако ќе се претстават како службеници на полицијата, нивна главна задача е да го поддржат семејството во однос на полициските работи.

Практика во акција: Единицата на локалната полиција создаде „Поддршка за борба против тероризам, екстремизам и радикализам“ од полициски експерти што може да бидат консултирани од колеги што не се целосно запознаени со екстремизмот и со повратниците. Службеникот оттаму е на располагање за консултација 24/7. Внатрешниот прирачник за сите службеници содржи насоки што треба да се следат ако се појави поединец што ќе биде подложен на радикализам и ќе сака да се вклучи во терористичко движење. Едно од поглавјата има наслов „Што да се прави кога на радарот ќе се појави повратник“ и се одредува со кого да се контактира и што да се внесе во полициските системи.

²² Овој збир совети и лекции е од стручни работници во рамките на РАН.

Практика во акција: Моделот Аархус се однесува на Инфо-куќата и на редовно закажаните повеќеагенциски состаноци што вклучуваат претставници на социјалните служби, на училиштата и на полицијата. За прашањата како СТБ-повратници, во Аархус се воспоставени сириски околности и вклучени се работни групи за различни форми на интервенирање, како што се испитување и процена на ризик, менторство, семејни и социјални мрежи и вработување.

- Да се обезбеди **соработка меѓу службите на социјалниот систем и полицијата** пред приближувањето до семејството чиј член заминал или се вратил од конфликтна зона.
- Да се изгради **врска со семејството** или да се побара друг орган да го направи тоа.
- Фокус на **браќата или на сестрите** и на другите членови на семејството што може да станат ранливи на насилан екстремизам.
- Децата, пред сè и над сè, се гледаат како жртви. Сепак, настаните во Сирија и во Ирак покажаа дека **децата од деветгодишна возраст, исто така, може да претставуваат ризик**, краткорочно или долгорочно. Ако таткото или мајката што се враќа е во притвор или в затвор, работата ја презема службата за заштита на децата. Детето мора да се оцени од неколку перспективи, а може да поминат месеци, па и години пред да се појави ризично однесување.
- Да се обезбеди брз и специјализиран пристап до **специјалистите за ментално здравје**. Данскиот институт за достоинство, кој работи на реинтеграција на повратниците, го потенцира раното лекување; 90% од повратниците во Данска се од семејства во кои барем еден од родителите бил трауматизиран.
- Во повеќето случаи промените во законодавството значат дека патувањето во Сирија и во Ирак спаѓа под **законите за тероризам**. Поради тоа, повратниците во овие земји може да се држат во притвор, а некои добиваат и затворска казна. Ова дава можност за да им се пристапи на таквите поединци.
- Процената на локално ниво не треба да се фокусира само на ризици. Цел е да се поддржи процената на ризици, но треба да помогне во создавањето специјално приспособени планови за поединци. Затоа одредени делови од процената може да бидат повеќе насочени кон **грижа и ресоцијализација**.
- Повеќеорганизацискиот тим ќе треба да воспостави / да управува со односите со **НВО** во областа. Во повеќето земји програмите за излез ги водат НВО; НВО се подобро поставени за да изградат доверба и кредибилитет со повратникот. Со оглед на тоа дека соработката со полицијата може да ја наруши оваа доверба, мора да постојат јасни договори и процеси во однос на споделувањето информации. Транспарентноста меѓу инволвираните агенции и во однос на повратникот е од клучно значење. Координацијата на програмата за ресоцијализација е одговорност на општината или на организацијата за излез. Може да се вклучи полицијата ако од нејзина страна постои загриженост за безбедноста или од друг орган.
- Да се подготват **акциски планови насочени кон процесот и индивидуализирани** за да се обезбедат координација, континуитет и постапување по секој случај. Овие акциски планови специјално се направени и наведуваат можности за менторство, психолошка помош и помош за траума, мрежи на родители и советување и програми за излез. Тие не се однесуваат само на повратникот туку и на најблиската социјална поддршка (т.е. семејството)..

5 Гонење

Ова Поглавје се фокусира на стратегиите за реагирање кога се гони повратникот и кога станува дел од затворскиот процес / процесот на условно.

5.1.1 Општ преглед и прашања

Во земјите членки на ЕУ, како општо правило, се спроведува истрага за сите повратници за кои постои сомнение дека живееле / учествувале во терористички групи и активности во странство за да се види дали повратникот треба да се гони врз основа на криминални активности. Кога се знае дека повратникот се вратил или кога тој / таа доброволно стапува во контакт со властите, вообичаено следува апсење и испрашување. Врз основа на достапните докази се преземаат понатамошни чекори во рамките на кривичната правда.

Разлики меѓу престапниците-повратници и други насилни екстремисти / терористи-престапници

Во рамките на системот на кривичната правда има многу различни видови насилни екстремисти / терористи-криминалци. Овие разлики се засноваат врз личноста, искуството, мотивацијата, способноста, намерата, разочарувањето или верувањето во каузата на Даеш, знаците на траума или отпор, должината на престојот надвор и доказите за криминал. Тоа се применува и за повратниците.

Околностите во кои живеат лицата додека се во странство потешко може да се утврдат за разлика од оние на луѓето што живеат во домашна екстремистичка средина. Иако кај вторите може да има психолошки ефект, тие што живееле во воена зона (особено со оглед на сверствата извршени од цихадистичките движења) веројатно повеќе страдаат од ПТСН.

Во рамките на една група повратници има разлики врз основа на **видот на злосторството што е направено**: планирање / извршување терористички напад, патување во терористичка зона, помагање на терористичка организација со ресурси, регрутирање, ширење пропаганда итн. Сите повратници (повеќе) не се насилни екстремисти и може да се гонат за други дела што не се поврзани со терористички активности. Некои никогаш не биле екстремисти и од други причини заминале во воена зона. Некои престанале да веруваат во идеологијата поради искуството што го доживеале.

Некои стручни работници велат дека со првата генерација повратници (во првите денови на Даеш) справувањето било полесно отколку со други радикали затоа што многумина се вратиле разочарани од идеологијата, од терористичката организација и / од околностите во кои морале да живеат. Повратниците што се враќаат стануваат побескрупулзни во своите верувања и обучени се и извежбани како да постапуваат и да одговараат (формално и неформално) при испрашување.

Исто така, има разлика и во тоа дали повратниците ќе имаат специјален „**статус**“ в затвор. Според некои други затвореници, да се биде повратник значи статус на „херој“; за други тоа го има спротивниот ефект: на нив може да се гледа како на предавници што го напуштиле Даеш. Тие може да бидат цел и на други престапници поради нивните верувања, на пример, на десничарските екстремисти.

5.1.2 Предизвици што се специфични за повратниците

Предвидениот раст на бројот на престапници ќе води до број на предизвици за системот на кривичната правда. Иако фокусот на ова Поглавје е ставен на перспективата од затвор и на условно, исто така, се нагласуваат предизвиците за правосудниот сектор.

- **Недостигот од јасен профил на СТБ-повратник во рамките на затворското и на условното опкружување:** Во моментот постои сива зона за оние што имаат намера да патуваат како СТБ и кои биле запрени пред или за време на патувањето и оние што, всушност, биле во терористичка

конфликтна зона. Во многу европски земји тие се предмет на ист правосуден пристап (закони што забрануваат подготовки, обиди за патување или вмешување во (екстремистички) групи како што е Даеш или да се биде дел од некоја од тие групи). Треба да се земат предвид оние што се запрени како посебна група поради тоа што неуспевањето да се дојде до одредена дестинација може да го зголеми чувството на неправеден третман на Запад, а привлечната слика за живот во Даеш да не биде предизвикана од ужасот и од реалноста на војната и крвопролевањето.

- **Тешкотии во собирањето докази:** Специфичен предизвик за оние што се справуваат со СТБ и со повратници во споредба, на пример, со десничарските екстремисти дома е пристапот до информации и до докази како поддршка на кривичното гонење. Веројатно СТБ биле вклучени во терористички активности надвор од ЕУ, во области со различно законодавство и обично во области со ограничен пристап до (доверливи) информации на терен.
- **Пократки казни и рано ослободување:** Недостиг од поддржувачки докази може да доведе до пократки казни, а тоа значи дека повратниците ќе се вратат во општеството многу порано. Поради разликата во видот на обвинението и должината на казната може да има прилично голем број престапници што се ослободени во краток временски период. Ова ќе остави помалку време за рехабилитација и дерадикализирање в затвор. Поради тоа, за подготовката за нивно ослободување е потребно внимателно планирање и повеќеорганизациски пристап за да се осигури дека ослободените повратници нема да се вратат на старите тенденции и мрежи, што може да доведе до повторување на делото.

Студија на случај — повратник што бил брзо ослободен

Маж-повратник се вратил во градот А во 2015 година. Кратко време бил затворен и брзо бил ослободен. Имал диплома и немал криминално досие и неговата реинтеграција поминала добро. Група повратници (против кои сведочел) наскоро ќе бидат, исто така, подобни за ослободување. Ова создава многу стрес и нервоза кај повратникот затоа што има прилично големи шанси тој да најде на нив. Исто така, неговата снаа (омажена за неговиот брат што умрел во борба) се обидела да контактира со него затоа што сакала да се врати. Иако тој соработувал со властите и ја споделил оваа информација, сепак, се плаши дека некако повторно ќе биде поврзан со Сирија.

Научени лекции:

- Во релативно мал град справувањето со условите на ослободување, како што е избегнувањето контакт со одредени лица од старата мрежа и / или учество во програми за дерадикализирање е прилично предизвикувачки со оглед на тоа што мрежите се концентрирани, а има малку ресурси. Може да се размисли за релоцирање за да може поединецот да ги почитува условите на ослободувањето. Ова треба да се одмери наспроти можните негативни ефекти од релоцирањето.
- Некогаш случаите се поврзани; ова може да ја отвори вратата кон повеќе информации и кон поцелосна слика.
- Потребни се процедури при кои ќе има јасно споделување информации со оглед на тоа дека поврзаните случаи може да значат опасност за професионалците што работат на нив, како и за луѓето блиски со повратниците ако одредени информации дојдат во погрешни раце.

- **Законодавство и казнување:** Со донесувањето на Директивата на ЕУ за борба против тероризмот, земјите- членки на ЕУ имаат обврска да ја прошират криминализацијата на подготвителни дела за тероризам. Ова може да доведе до зголемен број лица што ќе се гонат за поширок опсег на различни дела (поврзани со) тероризам. Така групата на терористи осуденици ќе стане поразлична и тоа треба да се земе предвид при осудувањето (должина и услови на казнување) и затвор (ниво на безбедност).

- **Јавно мислење за повратниците:** Сликата за повратниците во општеството и политичкиот притисок им го отежнуваат донесувањето одлуки на вработените и на управниците во смисла на безбедноста и правичноста (колку строг треба да бидеш во споредба со другите затвореници?) и како на ова гледаат повратниците (подобро се грижат за нас отколку за другите).
- **Жени-повратници и малолетни повратници:** Досега многу малку јурисдикции имаат искуства со жени што се вратиле од конфликтните области и кои станале дел од криминалниот систем. Обвинувањето жени е потешко со оглед на тоа дека често нема доволно докази за тоа дали тие биле инволвирани во борбата или дали навистина помогнале да се организираат напади. До денес неколкуте случаи укажуваат на тоа дека во оваа област ќе се појават нови предизвици, на пример, како да се справиш со жени-затвореници за терористички единици. Децата и малолетниците, исто така, создаваат посебни предизвици и на нив се осврнуваме поопширно во Поглавје 5 во кое се опфатени децата-повратници.

5.2 Водечки принципи од затворска перспектива

Водечките принципи за справување со повратниците во затворското опкружување се слични со оние за работа со насилни екстремисти / терористи, општо престапници. Работната група на РАН за затвори и условно (РАН З&П) го документираше ова поопширно во работниот документ РАН З&П. Главните заклучоци за справување со сите видови престапници што се насилни екстремисти се:

- Безбедноста на општеството најдобро се гарантира преку унапредување на благосостојбата и рехабилитацијата на престапниците;
- делата на тероризам опфаќаат опсег на активности; сите поединци осудени за терористички дела не претставуваат иста закана за општеството;
- престапниците може да направат позитивни промени и потребна им е поддршка за да се откажат од насилниот екстремизам;
- универзалните човекови права мора да се почитуваат во секое време и во сите околности;
- да се промовираат позитивна врска меѓу кадарот и затвореникот и здрава затворска клима е предуслов за намалување на ризиците поврзани со радикализам и кои придонесуваат во рехабилитацијата и во реинтеграцијата;
- повеќеорганизациската соработка е од суштинско значење за спречувањето радикализам и за поддржувачките процеси за откажување.

Дополнителна литература: Во *работниот документ РАН З&П од 2016* година е даден преглед на сите прашања со кои се соочуваат затворските и пробациските служби во смисла на насилни екстремисти- престапници и интервенциите што се развиени во рамките на ЕУ како одговор. Водечките принципи се објаснети во овој документ и тоа обезбедува дополнителни насоки за трендовите, предизвиците, методите и за интервенциите што се релевантни за затворското и пробациското опкружување.

На [интернет страницата](#) на Советот на Европа за затворски и казни и мерки на заедницата е даден преглед на стандардите што се содржани во различни конвенции, препораки, протоколи и насочувачки документи во однос на затворските и на санкциите од заедницата.

5.3 Конкретни методи и модели за интервенирање во затворско опкружување

Кога еден повратник е осуден на затвор, има две главни области во кои затворите може да применат конкретни методи и интервенции:

- Сигурност и безбедност (Да се обезбеди сигурност и благосостојба на затворениците, затворската популација, вработените и поширокото општество – на ова може да се гледа како краткорочна сигурност за време на затворањето);

- Рехабилитација и реинтеграција (Затвореникот да се поддржи во откажувањето од насилан екстремизам и да се подготви да води живот без криминал кога ќе се врати во општеството. Ова треба да обезбеди долгорочна сигурност по затворањето).

Процесот, времето и одлучувањето за овие методи и интервенции се разликува во секоја јурисдикција, врз основа на правната рамка и специфичните судски одлуки, процената на ризик што го создава повратникот, расположливоста со професионалци за да се изготват интервенции, расположливоста со (места) во посебни крила на затворите и конкретните правила и прописи што се воспоставени во затворот.

Општо кажано, повратникот влегува в затвор кога ќе биде уапсен и тогаш почнуваат подготовките за судење. Во некои случаи повратниците не мора да останат в затвор за време на истрагата, туку може да останат дома (веројатно со електронско следење). Процената на ризик почнува за време на оваа фаза, ќе ја вршат кадарот за пробација, психолозите или социјалните работници (во зависност од воспоставената инфраструктура) и во многу случаи резултатите ќе бидат претставени пред судот. Не е веројатно дека ќе се отпочнат и други интервенции за време на оваа фаза затоа што повратниците не сакаат сами да се инкриминираат — посочувајќи дека тие, на пример, радикализирани може негативно да влијаат врз судењето (нивните адвокати, исто така, ги советуваат да не учествуваат).

Кога ќе заврши судењето и се одлучило за казнувањето (затвор или заедница), повратникот се сместува соодветно. Различните јурисдикции имаат различни правила за тоа како се прави **сместување во одреден затвор или затворско крило** и кој ги донесува овие одлуки (на пример, судијата, Министерството за правда, управителот на затворот).

Иницијалната проценка на ризик што била направена во истражната фаза формира основа за да работи затворот со престапникот. **Процената на ризик треба да се повторува одвреме-навреме** за да се оцени дали се менува ризичниот профил на престапникот. Оваа проценка ќе ги информира интервенциите (за безбедност и сигурност и за рехабилитација) што ќе се спроведат. Одлуките за овие интервенции често се прават во тимови што ќе вклучуваат различни професионалци, како што се затворски кадар, управник на затвор, психолози, затворски кадар од програми за рехабилитација, полиција итн., во зависност од специфичната национална и локална инфраструктура.

5.3.1 Сигурносни и безбедносни методи и интервенции

Повратниците може да носат специфични предизвици ако одредено време останале во воена зона и ако имаат одредени конфликти вештини (како што се манипулација, боречки вештини, како да се користат секојдневни предмети како оружје) што може да ги загрозат другите. Ако се сериозно трауматизирани и / или страдаат од други ментални пречки или болести, тие може да претставуваат опасност за самите себе и за оние околу нив.

Со оглед на тоа дека бројот на повратниците во рамките на европските кривично-правни системи е сè уште мал, **не се развиени конкретни безбедносни и сигурносни мерки за оваа целна група**. Сепак, во последните години многу напори се насочени во подготвувањето на конкретни сигурносни и безбедносни мерки за насилните екстремисти и терористи, општо престапници. Овие мерки ќе имаат додадена вредност за работа со повратниците:

- **Специјализирано следење и собирање информации:** Алатките за конкретно следење и споделување информации се направени во рамките на затворскиот систем и / или во соработка со полицијата, со пробациските и со разузнавачките служби за да се води трага на потенцијални процеси на радикализирање во затворот. Сите не се осомничени дека се радикализирани осудени за активности (поврзани) со тероризам. Во некои случаи со повратници може да биде тешко да се докажат терористички активности, но можеби може да се гонат за криминално однесување. Важно е во рамките на пошироката затворска популација да се следи дали се појавува радикализам или дали се активни регрутите. Италијанската затворска служба и Министерството за правда развија специјализиран систем за следење наречен Ситуациска просторија, опишана во документот што е споменат подолу.

Дополнителна литература: РАН 3&П експост е документ за студиската посета на италијанскиот казнено-поправен систем и во него е даден преглед на италијанскиот пристап за справување со радикализмот в затвор и со терористичките престапници. Ги објаснува и безбедносниот и методот за собирање информации, како и нивниот пристап кон рехабилитацијата.

- **Специјализирани процени на ризик:** Во многу кривично-правни системи во Европа процените на ризикот се користат за да се разбере ризикот кај престапникот, на пример, од рецидивизмот кон насилно однесување. Неодамна беа развиени нови процени на ризик и тие конкретно се фокусираат на утврдувањето на ризикот од екстремизам. Овие специјализирани процени се користат како дополнително на „редовните“ процени на ризик што не се фокусираат на идеолошкиот аспект. Тие го даваат нивото на безбедносните и на сигурносните мерки што треба да се преземат, но и специјализирано подготвен план за рехабилитација за престапникот. Алатките ERG и VERA-2 (видете Анекс 1.) се специфични и двете на процена на ризик. Според затворските стручни работници, овие процени на ризик се користени и за случаите со повратници, при што се покажало дека биле од корист.
- **Специјализирани режими:** Терминот „режим“ укажува на конкретниот сет на безбедносни и сигурносни спрскување на овие престапници мерки следени за насилни екстремисти / терористи престапници, како и изборот на режимот: распрскување на овие престапници во рамките на општата затворска популација или нивно групирање во посебни крила. **Во повеќето земји членки на ЕУ веќе има протокол во кој се наведува во кој безбедносен режим треба да се сместат престапниците што се осудени за кривични дела (поврзани со) тероризам.** На пример, тие може секогаш да бидат сместени во објект со средна до висока безбедност. Понекогаш нивното сместување е географски определено заради близината на судовите што работат со случаите. Во текот на последната деценија некои земји веќе развија посебни крила во кои заедно се сместени терористите престапници. Сега такви има во Белгија, Франција и во Холандија и на тоа веќе се работи во Обединетото Кралство. Работната група РАН 3&П изработи преглед на таквите режимски избори и на нивните добри и лоши страни. Насилните екстремисти престапници се нарекуваат НЕП:

Режимски избор	Потенцијални добри страни	Потенцијални лоши страни
Ограничување	– Блиско следење	– Се создаваат нови и појаки врски меѓу
	– Ограничен ефект на популацијата	– Разјадена доверба меѓу кадарот и затворениците
	– Фокусирани интервенции	– Вкоренет опозициски начин на размислување
	– Специјализиран кадар	– Повторно зајакнување на перцепциите за неправедност
	– Охрабрувачки за јавната безбедност	– Ефекти на етикетање, стигматизација
		– Статус поврзан со тоа што е во посебно одделение
Распрскување		– Се смета дека сите НЕП се со еднаков ризик
		– Тешко е да се најде кадар
		– Големи финансиски трошоци
	– Помалку стигматизација и маргинализација	– Општ кадар, трошоци за обука
	– Не е извлечен статус од сместувањето во посебно одделение	– Тешко е да се обезбеди висок квалитет на разузнавање
Комбинација	– Можности за позитивно влијание од други	– Предизвици во однос на тоа да се знаат затворениците и динамична безбедност
		– НЕП може да влијаат врз другите
		– На НЕП може да влијаат криминалните банди
	– Специјално изготвена реакција во однос на индивидуалните потреби / ризици	– Критериумите за избор / процената на ризик не се прецизни

Оваа табела претставува резиме. Содржината подетално е објаснета во работниот документ РАН 3&П од 2016 година.

Искуство на стручниот работник: Повратници во посебни крила

Специјалните крила се искусни со повратниците. До денес ова искуство покажува дека тие не се различни од другите видови терористи во овие крила. Психологот што работи во посебно крило за терористи забележа дека е тешко и да оствари реален контакт со повеќето повратници. Се чини дека тие се обучени во „моделско однесување“ кон властите и не ги откриваат нивните вистински мисли и емоции. Иако вработените го ценат моделското и учтиво однесување, тие мора да бидат свесни за скриените мотиви и да не го разочараат својот чувар.

Дополнителна литература: Во оваа *РАН З&П експост за холандското терористичко крило во Вот* е даден преглед на холандскиот пристап кон терористи, општо престапници, како и детали за специјалниот режим во затворот во Вот. Вклучени се процената на ризик, добрите и лошите страни на посебното крило, како работи режимот и како се развивал низ времето и кадровските прашања.

- **Специјализиран кадар:** Без оглед дали насилните екстремисти/терористи престапници се сместуваат во посебни крила, многу земји на ЕУ инвестираат во обучувањето на специјализиран кадар за да работи со овие видови престапници. Иако не се ограничени на повратници, кај екстремистите има неколку аспекти што може да создадат предизвикувачки ситуации за кадарот. Тие може да се обидат да манипулираат или да регрутираат кадар и да ги привлечат кон својот екстремистички начин на размислување. Од друга страна, пак, тие може да бидат многу незаинтересирани за кадарот врз основа на нивното идеолошко верување дека не се „човечни“ (на пример, нарекувајќи ги кучиња). Поради неодамнешните инциденти во кои терористите го нападнале затворскиот кадар зголемени се нивоата на стрес за оние што работат со овие престапници. Како што покажува истражувањето на динамичната безбедност, секојдневните врски меѓу кадарот и престапниците се од суштинско значење за одржување безбедна и сигурна затворска средина. Со оглед на тоа дека се очекува да се зголеми бројот на повратници во затворите, инвестирањето во обучување специјализиран кадар е императив.

5.3.2 Рехабилитација и интеграција: методи и интервенции

Должината на затворската казна за повратникот ќе влијае врз тоа колку време може да се инвестира во рехабилитација и во интеграција во затворско опкружување. Со оглед на тоа дека јавноста има тенденција да ги гледа повратниците како лица што не заслужуваат „помош“, може да биде тешко да се обезбедат доволно ресурси и програми и покрај ризиците што ги носи необезбедувањето такви служби. Интервенциите за рехабилитација доаѓаат во различни облици и форми и подолу детално се објаснети. До денес не постои специфична програма за интеграција или за рехабилитација на повратниците.

Водечките принципи на работната група РАН З&П прават случајот за **рехабилитација да се скрои според престапникот**. Повеќето планови за рехабилитација се комбинација на интервенции врз основа на процената на ризиците и потребите на престапникот. Плановите се изготвени од тим од различни професионалци (затворски чувари, управник на затвор, психолози, кадар што води интервенции за рехабилитација) и за нив ќе се дискутира со престапникот. Дали учеството во интервенциите е доброволно или задолжително ќе зависи од условите на казната и од затворските политики. Генерално, стручните работници веруваат дека доброволното учество ќе води до подобри резултати затоа што има суштинска мотивација за да се учествува.

Исто така, за планот за рехабилитација клучно е да се земат предвид **потребите и желбите што ги изразил престапникот**. На пример, ако тој сака да научи странски јазик или конкретен занает, добро е да се види дали ова може да се интегрира во планот за рехабилитација затоа што ќе помогне да се поттикне добра соработка со престапникот и ќе обезбеди фокус на иднината.

Студија на случај — Рехабилитација на повратник в затвор

Маж-повратник на возраст од 25 до 28 години заминал за Сирија по прогласувањето на т.н. калифат. Тој е од средно богато семејство, има добро платена работа и добро образование. Останал во Сирија три месеци. Нема јасни докази за вклученост во борбата. Заминал велејќи дека ќе ја земе својата жена кај турската граница. Сепак, бил уапсен неколку месеци по враќањето и неговото апсење предизвикало големо медиумско внимание. Во моментот (пролет 2017 година) сè уште е в затвор и контактира со НВО што обезбедува поддршка. Тоа што е во притвор и изолиран со часови го прави нестабилен и понекогаш одбива да комуницира. Исто така, не му верува на системот и одбива да прима совет од оние што се обидуваат да го поддржат. Влијанието на политиката и на медиумите ја зголемуваат оваа недоверба и го отежнуваат создавањето врска полна со доверба.

Научени лекции:

- Кадарот од НВО треба да размисли да ги користи своите лични имиња и биографии за да покаже автентичност — кога во овој случај го направи тоа, се зголеми довербата на повратникот во искреноста на НВО.
- Упорноста често се исплатува. Во овој случај НВО одржа контакт дури и кога притворениот повратник одби да види некој од НВО. Ова беше направено за да се осигури дека повратникот се чувствува сигурен.
- Ако не се поставуваат прашања за неговиот престој во Сирија, но ако се покаже интерес кога ќе се спомене темата, може да биде од помош. НВО што беше вклучена во овој случај никогаш не форсираше таков разговор.
- Предрасудата и необјективноста може да се избегнат ако не се читаат сите документи и извештаи на медиумите пред средбата со поединецот.
- Тоа помага да се обезбедат добри контакти со администрацијата на затвор и други органи.

Програми за излез

Ова колективно име укажува на програми и интервенции што целат кон откажување и / или дерадикализирање на насилните екстремисти / терористи престапници. Како што беше посочено во експертниот документот за „Минимални методолошки барања за интервенции за излез“ на работната група РАН ИЗЛЕЗ:

„Дерадикализирање е вообичаен термин во јавната дебата, но не е секогаш прифатен од повеќето луѓе што работат на тоа. Терминот не рефлектира сè што е вклучено во лицата што напуштаат екстремистичка средина и / или го менуваат својот начин на размислување. Освен што се менува размислувањето, исто така, за овој процес се потребни промени во однесувањето (како апстинирање од насилство) и практични промени (како работа, домување и училиште). Откажување е терминот што се користи за овие примени. 'Излез' ги комбинира дерадикализирањето и откажувањето. Други термини повеќе укажуваат на целта на процесот, како што се 'рехабилитација' или 'ресоцијализација'.“

Во практиката **програмите и специјалните скроени планови за рехабилитација опфаќаат елементи на дерадикализирање и откажување**. Како ќе зависи планот за рехабилитација зависи од процената на ризикот и од потребите направени од професионалци во рамките на казнено-поправниот систем, расположливоста на интервенциите и волноста или обврската на престапникот да учествува во нив.

- **Нудење редовни интервенции:** Секој затворски систем има воспоставено стандардни интервенции за да се поддржи рехабилитацијата на затворениците. Ова вклучува пристап до работа, активности за релаксација и образование. Овие видови активности ќе им помогнат на затворениците да се подготват за ослободување и за реинтеграција во општеството. Многу е веројатно дека повеќето притворени повратници ќе се вратат во општеството (некогаш дури и во рок од неколку месеци / години) и важно е на располагање да ги имаат овие редовни активности. Тие може да имаат и ефект на нормализирање по искуството што го добиле од живеењето во конфликтна зона. Овие активности може да содржат ефект на откажување и дерадикализирање.
- **Работење на идеолошка димензија:** Дали повратниците што се или не се затворени ќе ја задржат екстремистичката идеологија и начинот на размислување зависи од нивната мотивација и од поттиците да станат странски борци уште на почетокот — и нивното искуство и изложување на оваа димензија за време на престојот во рамките на терористичката група. На почетокот е потребна процена за да се утврди до кој степен е потребна интервенција за рехабилитација што ќе има цел да влијае врз начинот на размислување на повратникот или за да се види дали за ризиците и за потребите на повратникот ќе бидат посоодветни други интервенции. Ако процената покаже дека има потреба од интервенција на идеолошко ниво, има неколку форми во кои може да се случи оваа интервенција.
 - **Советување еден на еден:** На овие сесии професионалец со експертиза за идеологијата, теологијата, екстремизмот или за областите што се поврзани со нив ќе разговара со повратникот. Цел е на повратникот да му се „отвори“ погледот кон светот и кон различните перспективи и толкувања преку разговор. Некои земји имаат назначено посебни „експерти за дерадикализирање“ за да спроведат ваков вид советување. Се препорачува доброволно учество во овие сесии за советување; исто така, сесиите создаваат сигурен простор за споделување мисли и емоции.
 - **Сесии за дијалог во група:** Сесиите за дијалози во група, како начин за рефлектирање на ситуациите од вистинскиот живот (во кои луѓето често живеат меѓу другите) и за да се направи разлика во гледиштата и во размислувањата, може да бидат ефикасен начин за поттикнување емоции и процес на размислување за светот. Најдобро е да се комбинираат групен и индивидуален пристап. Треба внимателно да се размисли за следново:
 - кој ќе биде дел од групата (потребно е внимателно селектирање, најдобро е заедно да не се ставаат престапници што веќе се „здружуваат“ во затворот, добро е да има различни профили);
 - доброволен или обврзнички пристап (се препорачува доброволен);
 - кој ќе ја води групата (треба да биде некој со експертиза за темата и со искуство во групната динамика);
 - групна динамика и создавање сигурен простор (да се гарантира дека нема заплашување / малтретирање што го нарушува процесот на учење).
 - **Образование и подлабоко размислување:** Има неколку начини на кои повратникот ќе може подлабоко да размисли во однос на верувањата и погледите на светот. Ако им се понуди разновидна збирка книги, списанија и документарци што прикажуваат различни перспективи, на пример, за надворешната политика, двојните стандарди и дискриминација, тоа може да биде поттик за притворените повратници да се образоваат и подлабоко да размислат, одобрено за време на часовите што ги поминуваат во ќелија.

Практика во акција: Сесии за групен дијалог

Германската организација Мрежа за спречување насилство направи програми за групна обука наречени: Преземање одговорност – Бегање од омраза и насилство – Образование за одговорност. Тие особено работат со млади екстремисти престапници. [Најди повеќе информации и детали за контакт во збирката РАН.](#)

- **Обезбедување религиозна и духовна поддршка:** По природа, затворите се контекст во кој многумина престапници во даден момент чувствуваат потреба од духовно или од религиозно водење. Опсегот на поттици може да доведе до оваа потреба: желбата да се продолжи да се практикува религија, да се добие насока и значење на животот, да се помогне да се најде „мир на умот“, да се помогне повторно да се воспостави самовредност, да се поддржи промената во однесувањето, да се добие заштита од одредени групи, да се има можност да се сретнат членови од спротивниот пол, да се добие пристап до посебни ресурси итн. Важно е да се разберат овие различни мотиви затоа што на нив треба да се гледа како на „нормални“ и дека директно не алармираат во однос на екстремистичката религиозна идеологија.

Практиката покажува дека некои затворени повратници ја практикуваат и заинтересирани се за својата религија. Обезбедувањето **соодветна религиозна грижа** преку капелани (во овие случаи често тоа се имами, но, исто така, и претставници на други религии) ќе помогне да се зајакне позитивниот ефект од религиозниот начин на живеење и затворениците да се задржат настрана од екстремистичката религиозна идеологија со дискутирање за различни религиозни толкувања и перспективи.

При обезбедувањето ваква грижа важно е капеланите да бидат соодветно проверени и обучени за работа во затворско опкружување. Тоа важи и за религиозните материјали и извори што се достапни во затворската средина. Важно е да се нагласи дека **капеланите треба да може да работат во доверлива средина** (за да останат легитимни во очите на затворениците) **и не треба веднаш да им се зададат цели на дерадикализирање** (затоа што ќе им треба специфична обука за ова).

Дополнителна литература: Европската организација за затворски и поправни служби (EuroPris) има експертска група за радикализам во затворите што има подготвено [извештај за затворско капеланство и дерадикализирање](#).

- **Повторно поврзување со семејството и со социјалната средина:** Клучна карактеристика на екстремистичките и на терористичките групи е нивната цел ранливите луѓе да се изолираат од нивната нормална социјална средина за да може да влијаат врз нив и да ги регрутираат. Во многу случаи обновувањето на позитивната врска со семејството и социјалната мрежа се важен чекор во рехабилитацијата. Ова гарантира и безбедна мрежа по излегувањето од затворот. Сепак, во некои случаи социјалната мрежа и семејството немаат позитивно влијание, па дури може да имаат и заговор со престапникот додека тој / таа е в затвор. Оттука, потребна е внимателна процена пред семејството и социјалната мрежа да се вклучат во интервенциите за рехабилитација.

Во некои случаи семејството се чувствува засрамено и стигматизирано од тоа што нивниот роднина е во терористичка група и не сакаат да бидат во контакт со него. Ако случајот е ова, ќе биде потребно време повторно да се изградат врски и доверба. Процесот на повторно поврзување со семејството може да биде потежок кога станува збор за луѓе што станале СТБ и се вратиле. Во тие случаи семејството и социјалните контакти вообичаено не можат да разберат зошто членови на нивното семејство заминале и не знаат како да се справат со ова. Како што се приближува датумот на ослободување, важно е да има сигурносна мрежа за да се избегне престапникот повторно да им се врати на старите начини или да биде регрутиран веднаш по ослободувањето.

Практика во акција: Австриска конференција за социјална мрежа

Австриската конференција за социјална мрежа е интересен експеримент и пример за вклученоста на семејството и на социјалната мрежа во подготовките за ослободување на терористот престапник.

За повеќе информации контактирајте со австриската пробациска служба [Neustart](#).

Студија на случај — Рехабилитација на повратник и вклученост на семејството

Млад маж првпат заминал за Сирија во 2012 година. Таму бил шест недели и потоа се вратил. Во текот на 2013 година двапати заминал за Сирија и секојпат останувал шест недели во земјата. Постои сомнение дека се борел за групата Џабхат ал-Нусра што била поврзана со Ал Каеда,. Иако постои сомнение за криминално однесување, немало доволно основа за гонење. Повеќеорганизацискиот партнерски тим се обидувал да воспостави контакт со него од 2010 година, но постојано го добивале, па не во зависност од неговата ситуација во тој момент.

Во 2015 година повратникот се оженил и станал татко. Во март 2016 година бил уапсен и затворен за кривично дело кражба на голем број пасоши. Повеќеагенцискиот тим ја искористил оваа можност за да воспостави врска со неговото пошироко семејство, особено потесна врска со неговата сопруга и детето, нудејќи им помош од властите. Во декември 2016 година бил пуштен од затвор и во јануари 2017 година доброволно контактирал со властите и побарал помош за да си го врати животот. Во февруари почнал со програма за излез. Властите и понатаму имале врска со жената и детето, а било назначено лице за да го следи повратникот за да му ги зајакне животот и образовните вештини.

Научени лекции:

- Важно е да се утврдат многу добри точки за повратникот и неговото семејство и да се создаде доверба и добри односи.
- Подготвите се за издржливост и упорност кога ќе му пристапувате на поединецот.

- **Обезбедување психолошка поддршка и интервенција за траума:** Ова е стандардна интервенција за затворите. Генерално, процената на менталното здравје на престапникот е дел од севкупната процена на ризик и на потребите. Тоа треба да постои и за повратниците, со особено внимание на психолошките проблеми и трауми што може се појават поради нивниот престој на подрачје со конфликт. Ако се откријат и други проблеми со менталното здравје (како што се граничен синдром, аутизам итн.), потребно е да се случи лекување на овие проблеми и да се земе предвид при вклучувањето на повратникот во други шеми. Затворите треба да го подобрат својот капацитет и / или пристапот на експертите за трауми за да се справат со одредена група.
- **Нудење менторски програми:** Менторски програми за насилни екстремисти и терористи престапници се применуваат во неколку земји, како што се Обединетото Кралство, Данска и Норвешка. Програмите може да се приспособат за да одговараат на профилите на повратниците в затвор. Основна идеја во нив е определено лице да биде назначено како ментор за престапникот и тие се среќаваат на редовна основа за да разговараат и во некои случаи преземаат активности. Менторите може да се дел од кадарот, членови на заедницата, професионалци од НВО, религиозни водичи, претходни престапници итн. За да се има ефикасна менторска програма, во практика треба да се спроведе следново:
 - Каква и да е нивната историја, најважен критериум е да се создаде некаква поврзаност меѓу менторот и менторираниот врз чија основа ќе се изгради врска заснована врз доверба.
 - Во затворското опкружување, исто така, важно е менторот да има добар контакт со кадарот од затворот што работи со менторираниот на секојдневна основа.
 - Менторите треба внимателно да се проверат пред да воспостават врска со човекот со кој ќе работат. Ако на едниот од нив не му одговара поврзувањето, менторството треба да прекине.
 - Важно е врската меѓу менторот и менторираниот да не биде само за да се постигне како цел или за да испорача определен резултат туку за да биде една од интервенциите во процесот на рехабилитирање на престапникот. Ова е важно за да нема притисок врз врската и за да се гарантира дека менторот нема да се гледа „како дел од системот“ (систем во кој немаат доверба многумина насилни екстремисти престапници).

- Менторот треба да се обучи пред да започне менторската програма. Обучката треба да се фокусира на околностите што може да се очекуваат при работа со повратникот, сигналите што се причина за загриженост и треба да им се пријават на затворските власти, како да имаат отворен разговор и да изградат доверба и како да ги објаснат границите и да се справат со очекувањата.
- Ако дозволува рамката за интервенирање, препорачливо е да се одржуваат добри менторства по ослободувањето и да се гарантира дека истиот ментор и менторираниот може повторно да се сретнат.
- Безбедноста на менторите и на нивните семејства / социјални мрежи треба да се зема предвид сето време. Менторите треба да имаат каде да пријават сомнително однесување. Работењето само со име и ако се има посебен телефонски број или е-пошта за контакт може да помогне при заштитата на менторот од негативни намери (ако се јават такви).

Практика во акција: Рехабилитација на престапник еден на еден маж и жена Терористички акт (ТАСТ)

Иницијативата на единството (TUI) е консултанство на експерти за интервенирање во Обединетото Кралство. Тие имаат посебни програми за (идеолошки) да рехабилитираат терористи престапници и повратници од Даеш. За нивната програма повеќе прочитајте на нивната [интернет-страница](#).

Назад во колосек Данска беше една од првите земји членки на ЕУ што разви менторска програма за насилни екстремисти и терористи престапници. [Прочитајте повеќе за програмата во збирката РАН.](#)

- Работење со претходни екстремисти (престапници) / поранешни војници: Како дел од интервенциите што се фокусирани на образованието или на идеологијата, средбите со поранешни екстремисти или поранешни (ветерани) војници (оние што поминале низ војна и конфликтни ситуации) може да помогне за да се добие различна перспектива за искуствата на повратниците; тие може да научат и добро да размислат врз основа на приказните исполнети со страв, нервоза и траума. Поради искуството поранешните борци и ветерани може да бидат полегитимни и повеќе почитувани во очите на повратниците и подобро ќе се поврзат со нив, подобро ќе ги разберат и ќе воспостават врска. При работењето со претходни екстремисти, особено е важно:
 - тие навистина да се поранешни борци и отворено да се дистанцирале од екстремистичките идеологии и групи;
 - или биле обучени и имаат искуство во работењето со екстремисти и препорачливо се престапници;
 - да се следат за да се осигури дека немаат скриена агенда за да влијаат или да ги регрутираат оние со кои се во контакт или за да добијат информации. Исто така, треба да се гарантираат безбедноста и сигурноста на поранешните екстремисти, на нив може да гледаат како на предавници.

Дополнителна литература: [РАН ИЗЛЕЗ експостдокументот на РАН ИЗЛЕЗ за тоа како да се воспостави интервенција за излез](#) дава дополнителни информации за работа со претходни престапници.

5.4 Водечки принципи од пробациска перспектива

Реинтеграцијата има цел да спречи насилно однесување и да овозможи инклузија и учество во општеството. **Чувството на припаѓање и прифаќање ја прави помалку одржлива посветеноста на насилство.** Самите радикални идеи не се опасни, иако може да претставуваат ризичен фактор за насилно

однесување во одредени околности. Направено е малку истражување за насилните екстремисти престапници (НЕП) по ослободувањето и малку се знае за тоа што помага во преселувањето. Сепак, Работната група РАН З&П извлече неколку водечки принципи за добра практика што ќе ја водат и работата со повратниците:

- Плановите за реинтеграција треба да бидат вклучени во работната агенда за престапникот колку што е можно порано во казната. Тоа значи дека плановите за рехабилитација веќе ги земаат предвид должината на казната и можностите за продолжување со интервенциите по ослободувањето. На пример, кога менторот е дел од програмата за рехабилитација, обезбедете дека менторот ќе може да остане и по ослободувањето. Ова е важно и за религиозното советување и за програмите со оглед на тоа дека тие може да се поврзат со религиозни организации во заедницата.
- Процената на ризик и на потреби ([како што е објаснето во Поглавје 3](#)) се клучни при подготвувањето ефикасни програми за реинтеграција. Пробациските служби (или нивниот национален еквивалент) треба да соработуваат при оваа проценка за време на последната фаза од затворската казна. Индивидуализирањето на процените е од суштинско значење; тие треба да го олеснат откажувањето и / или процесот на дерадикализирање преку препознавањето на потенцијалот да се придонесе во општеството. Се препорачува мултидисциплинарни тимови да ги оценуваат потребите и ризиците на поединецот.
- Управувањето со преминот е клучно. Ова вклучува соработка меѓу различни организации (затвор, пробација, полиција, локални власти, организации за поддршка итн.) за да се гарантира дека престапникот направил добар премин од затворската средина назад во локалната заедница. Со оглед на тоа дека тој период на транзиција е момент кога рецидивизмот е на високо ниво, важно е да има планови пред да се отслужи целосната казна.
- Довербата е централна кај ефикасната пробациска работа и често процесот за спојување екстремисти престапници со службеници за пробација се прави преку градење доверба умствено. Пробациските службеници што споделуваат културолошко или религиозно потекло со престапникот може да поттикнат доверба.
- Студии на откажување — како поединци прекинуваат или се откажуваат од криминал — да се сугерира важноста од косоздавање на процес со другите. Во „други“ се вклучени поправни службеници и дополнителни лица во социјалните мрежи. Претставници од други организации со кои се соработува, вклучително организации на заедницата што помагаат во барањето работа или во религиозно или духовно водење и социјалните служби, може да ги исполнат потребите за социјална поддршка и да ги намалат изворите на ризик. Пријателите, членовите на семејството и другите значајни врски се од суштинско значење за траекториите на откажување и за зајакнување на позитивниот став за ненасилно однесување, како и позитивниот идентитет. Ова косоздавање со другите е клучно за реинтеграцијата затоа што не се само напорот и одлуката на престапникот да сака да се реинтегрира во општеството, туку токму општеството (особено оние што се околу престапникот) треба да го прифати и да сака да му понуди втора шанса.

5.5 Методи и модели на интервенции во пробациско опкружување

Затворското и пробациското опкружување имаат и преклопувања и разлики. И во двете не се развиени специфични интервенции за повратници. Така методите и интервенциите за терористи престапници на условно ќе бидат од корист при справувањето со повратниците. Со оглед на тоа дека повратниците се враќаат во општеството по затворската казна, ќе има дополнителни предизвици за самиот повратник и за службите за поддршка и за заедницата. Ова може да ги попречи интервенциите за реинтеграција, како што е објаснето во прегледот на различните видови интервенции, кои се даден во овој пасус.

Студија на случај — Поддршка по ослободување 1

Маж-повратник, заедно со својата девојка, заминал за Сирија во 2013 година кога имал дваесеттина години. Не бил високо образован и не можел да се задржи на работното место. Не правел криминални активности и немал криминално досие пред да замине. Се вратил во 2014 година и затоа е еден од првата генерација странски терористички борци. Останал во Сирија шест месеци. Бил обвинет за учество во борби поврзани со Даеш, иако тој негирал дека бил дел од Даеш. Се вратил во 2014 година, а тогаш немало толку многу пречки и тој само ја преминал границата. Се вратил заедно со сопругата која во тој период била бремена (ова било важна причина за заминување) и таа се породила додека биле во нивната родна земја во ЕУ. По враќањето се пријавил кај локалните власти и во полицијата, но останал во заедницата неколку месеци пред да биде официјално уапсен од голем тим за апсење. Поради тоа што веќе се пријавил кај властите, сметал дека нивото на апсење не било потребно. Бил обвинет и однесен в затвор на две години. Сега е на условно околу една и пол година и живее со сопругата и со детето во друг град. На почетокот биле инволвирани службите за пробација и известувале за своите процени пред судот. За време на неговиот престој в затвор службите за пробација имале ограничен контакт; контакт на неделна основа бил воспоставен по пуштањето на слобода. Тој е доследен и доверлив во посетите на службата за пробација, но тимот забележал дека тој станал поотворен во симпатиите кон Даеш и фактот дека бил во војна. Не е многу отворен за својата мрежа. Уште една година ќе остане под задолжителна пробација.

Научени лекции:

- Иако службите за пробација имаат индикации дека тој е поврзан со некои од неговата стара мрежа, тие не може со него да разговараат за тоа затоа што тој ќе почне да се сомнева. Ќе мора да чекаат додека тој не се отвори за да не се компромитира неговата доверба.
- Двегодишниот престој в затвор оставил белег кај овој повратник. Строгиот режим му бил напорен и понижувачки, а се зголемиле неговите симпатии за идеологијата на Даеш. Ова се случило и поради тоа што бил сместен заедно со други осудени терористи со сличен начин на размислување, а тоа оставило помалку простор за спротивни и алтернативни пораки. Тој добил мала поддршка од вработените и од имамот, но ефектите од тоа биле минимални. Стручните работници за пробација мора да бидат свесни за оваа историја и за потенцијалната штета што ја направил притворот.
- За градење доверба е потребно многу време и внимание поради тоа што има многу недоверба. За да се здобие повторно довербата важно е да постои отворен и транспарентен став кон повратникот за тоа што може тој да очекува од службеникот за пробација и како тие ќе известуваат за неговиот случај.
- Стручните работници за пробација треба да ја поддржат реинтеграцијата на престапниците и во овие случаи треба да бидат подготвени за долга и комплексна траекторија. Во овој случај реинтеграцијата е многу тешка. Повратникот се обидел да се поврзе со џамијата, но не го примиле. Исто така, овој дел од траекторијата за реинтеграција на работа го координира локалната власт, но тој сè уште не нашол работа. Тој не сака да има контакт со полицијата. Контакттира само со локалната власт, со службите за пробација и со службата за семејна поддршка. Неговата сопруга не сака да има контакт со никого. Се чини дека повратникот не сака да се реинтегрира во општеството во својата земја, но има желба да живее во Исламска држава. Сепак, тој знае дека преселувањето во таква држава не е опција затоа што тој веднаш ќе биде уапсен —тој е обележан како осуден терорист таму.
- Поради тоа што во овој случај биле инволвирани многу различни организации, од клучно значење за служба за пробација беше да има добра повеќеорганизациска соработка. Расположливоста на партнерска маса каде што различни организации ќе можат да зборуваат за случај, ќе биде корисно да се бараат начини за споделување информации и да се научи за интересите и за целите.

- **Пробациска поддршка:** Во повеќето случаи крајот на казната (или пораното ослободување) ќе биде условено и ќе вклучува понатамошни посети со пробација за да се поддржи и следи траекторијата на реинтеграцијата на повратникот. Стручњаци за пробација служат како „управувачи со случај“ што го водат патот кон други институции и тела за поддршка, како што се локалните власти, полицијата, НВО итн. Должината на пробациската поддршка вообичаено зависи од одлуката на судот. Стручните лица посочија дека ова е прилично кратко, правејќи да биде клучно да постои план за поширока поддршка по задолжителна поддршка преку краевите со пробација. Локалните власти што во многу случаи предвидуваат финансиска или друг вид поддршка, може да играат улога во ова, како и НВО или организации во заедницата и ментори. Поголем дел од овие напори мора да бидат на доброволна база. Локалните власти може да имаат моќ за соработка поради финансиска поддршка. Со оглед на тоа дека работењето со терористи престапници на условно може прилично да предизвикува стрес (поради јавната и политичката нервоза во врска со терористите престапници), важно е кадарот за пробација да има овластувања и поддршка во работењето. Поддршката треба да вклучува:
 - *Обука за службеници за пробација: Специјализираната обука за радикализам, идеологија, како да се одговори на знаците на загриженост итн. може да помогне службениците за пробација да се чувствуваат побезбедни во своето секојдневно работење.*
 - *Работа во тимови: Работењето со други службеници за пробација што работат со иста група престапници и специјалисти / експерти со широко познавање на тероризмот, радикализмот и поврзаните области, исто така, може да помогне да се создаде сигурен простор службениците за пробација да ги споделат своите предизвици и грижи.*

Практика во акција: Холандски пробациски тимови за ТЕР

Холандската пробациска служба за справување со терористи, екстремисти и радикали (ТЕР) за пробација во 2012 година. Тимот е составен од 13 (меѓународни) обучени специјализирани службеници за пробација. Прочитајте повеќе во *Збирка на пристапи и практики РАН*.

За повеќе информации контактирајте со [Холандската пробациска служба](#).

- **Практична поддршка:** Како и во секој процес на реинтеграција, ќе треба да се организираат неколку практични прашања за враќањето на осудениот повратник во општеството. Пред сè, ќе му биде потребно место за живеење. Искуството покажало дека треба внимателно да се следи дали повратникот ќе се врати во својот роден град или ќе оди на друго место. Тоа ќе зависи од неколку фактори:
 - волноста на локалните / регионалните власти да го вратат;
 - волноста на сопствениците / здруженијата за имот што ќе му обезбедат;
 - престојувалиште; или волноста на членови на семејството да му обезбедат дом;
 - врски со старите мрежи (дали се позитивни или негативни, дали условите на ослободување ограничуваат контакт со (некои) членови на старата мрежа, каков е „статусот“ на повратникот во старата мрежа, на пример, херој или предавник);
 - дали структурите на повеќеорганизациската поддршка се достапни на предвидената локација.
- Покрај домувањето, веројатно ќе се обезбеди одредена финансиска поддршка со оглед на тоа дека наоѓањето работа може да биде вистински предизвик. Работодавците може да се плашат во својата работна сила да вклучат осуден терорист и повратник. Повеќето земји имаат и листи на осудени терористи, а тоа може да го отежни, на пример, отворањето банкарска сметка. Потребна е поддршка од националните / локалните власти и вообичаено таа зависи од соработката на повратникот со властите и неговото учество во програмите за рехабилитација. Исто така, во однос на образованието, на повратникот ќе му биде потребна помош за да се поврзе со образовни институции.

Службениците за пробација, локалните власти и другите професионалци за поддршка, исто така, може да го поддржат повратникот во повторното градење позитивна мрежа и во поврзувањето со религиозни институции, спортски клубови, организации за релаксирање, доброволна работа итн. Сепак, во секој ваков случај јавната слика на СТБ и на повратниците го прави прифаќањето многу тешко во овие кругови. Поради медиумите, исто така, може да биде многу тешко да се остане незабележан.

Студија на случај – Поддршка по ослободување 2

Еден маж, кој сега има 24 години, по патувањето во Сирија во 2012 година, на почетокот на 2014 година се вратил во својот роден град со својата сопруга и со едно дете. Не е јасно зошто и како се вратил. Неговото враќање било забележано од полициските службеници на заедницата за предупредување и властите биле информирани. Потоа бил уапсен, обвинет и осуден на три години затвор за вклучување во терористичка организација. За време на затворот имало тесна соработка меѓу директорот на затворот, психијатарот, службениците за пробација и управителот со случајот во затворот. Сите почнале да се подготвуваат за ослободување на човекот шест месеци пред да биде пуштен. Го прашувале: „Што ќе ти треба кога ќе излезеш?“ или „Како ќе ги минуваш деновите кога ќе излезеш?“ и така го вклучувале во планирањето. Бил спроведен повеќеорганизациски план за реинтеграција. Фокусот на тој план бил ставен на тоа да се намали ризикот што повратникот го претставувал со брзата реинтеграција во општеството и одложување на лекувањето и следењето.

Биле подготвени низа услови за ослободување во соработка со службата за пробација. Сега тој живее со својата сопруга и со детето во својот роден град. Го опфаќа социјалниот систем во моментот, но денот го минува во работна единица за реинтеграција во заедницата. Оваа единица го следи особено во однос на знаците за радикализирање и / или регрутирање на други што работат на тоа место. Исто така, поминува и терапија за ментално здравје и следење. Има стабилен однос меѓу него и неговиот ментор, кој е локален надзорник на случајот. Тие имаат менторски сесии на неделна основа и кога и да „паничи“ или да „добие екстремни мисли“, тој контактира со менторот.

Во овој момент повеќеорганизацискиот тим што е вклучен во реинтеграцијата на човекот ги опфаќа локалниот координатор и управителот со случајот, стручњакот за ментално здравје (психијатар), управителот со случајот од социјално, службата за пробација, работникот за семејна поддршка и работник за излез.

Тој ја издржа соработката со психијатарот од затворот, со службениците за пробација и со локалниот координатор за случајот, а дискусиите за случајот се случуваат на редовна основа. Општ впечаток на стручните лица што се инволвирани е дека тој човек ќе има потреба од менторство и лекување на неопределен период.

Научени лекции:

- Важно е во вашиот град по име да се научат СТБ, како и нивното семејно и претходно опкружување. На тој начин се зголемуваат шансите да се биде информиран кога ќе се врати СТБ.
- Семејната желба да се задржи секое дете во семејството може да се искористи за да се контактира повратникот. Во овој случај повратникот сакал неговото дете да живее со родителите, а не да биде згрижено од системот. Разговарајќи со семејството, а потоа и со повратникот за ова, локалните власти успеале да воспостават контакт со повратникот.

- Од клучно значење при подготвувањето на враќањето во општеството е соработката со вработените во затворот и со службениците за пробација, како и вклучувањето на повратникот во планот за реинтеграција.
- Да се започне со градење врска со повратникот додека е во затвор, може да биде вредна инвестиција. Овој повратник изјави дека менторот имал влијание само затоа што менторот го контактирал уште додека бил во затвор.
- Ако повратникот е на листата на терористи на ОН, неговите средства се замрзнати. За да се почне процедура за промена на тоа, треба да се стапи во контакт со националната влада. Ако не се направи тоа пред да биде пуштен на слобода, тој не ќе може да почне да заработува, да пристапи до отворена банкарска сметка. Таа постапка трае неколку месеци.
- Корисно е да се направат јасни договори и да се утврдат остварливи цели за процесот на реинтеграција - заедно со партнерите во повеќеорганизацискиот тим, но и со повратникот. Ако ова не се направи правилно, постои ризик за неуспех на целиот процес на интегрирање.
- Честиот контакт очи в очи со повратникот е неопходен за да се оцени како напредува
- Водењето евиденција за активностите на повратникот и следењето на неговите сметки на социјалните медиуми се од витално значење. Во овој случај аналитичарот од општината ја следи јавната комуникација на социјалните медиуми на повратникот и му пренесува информации на менторот. Менторот му ги покажува на повратникот неговите изјави или активности на социјалните медиуми за време на менторските сесии.
- Потребно е време за реинтеграција. Тоа е многу бавен и комплексен процес. Кога ќе почнеш со тоа, подготви се дека подолго време ќе останеш во тоа.

- **Психолошка поддршка:** Практиката покажува дека е многу тешко да се утврдат психолошката состојба и нивото на траума меѓу повратниците затоа што тие одбиваат да ги споделат приказните за тоа што го преживеале надвор, дури и откако ќе бидат осудени и откако ќе поминат определено време в затвор. Исто така, ова претставува и предизвик за службите за пробација што имаат задача да ги водат повратниците кон психолошка поддршка, како и да создадат отворена врска заснована врз доверба. Во повеќето случаи треба да има „отворање“ од повратникот или да зборува за своите психолошки проблеми, дозволувајќи им на работниците за пробација и на другите професионалци да му понудат помош во обезбедувањето поддршка. Искуството на стручните работници покажува дека има негативен ефект кога повратниците се присилуваат да зборуваат за своите искуства.
- **Поддршка од семејството и од заедницата:** Семејството и социјалната мрежа околу повратникот играат клучна улога во рехабилитацијата и во реинтеграцијата. Има многу различни сценарија: **семејствата што биле оставени уништени, семејствата што мислат дека нивниот роднина е херој, семејствата што патуваа и се вратиле заедно** (кога биле осудени само некои од членовите), семејствата што биле создадени во странство итн. Оваа поширока мрежа треба да се земе предвид при обезбедувањето поддршка. Службениците за пробација треба секогаш да бидат свесни дека никој не може да знае што се случува зад затворени врати и колку цврсти може да бидат семејните врски. Ако семејството и социјалната мрежа имаат негативен ефект врз повратникот (на пример, засилување на екстремистички мисли), службениците за пробација и другите партнери треба да се фокусираат на донесувањето нови луѓе во социјалниот круг заради балансирање. Тоа може да се религиозни водичи, ментори на заедницата или професионалци од НВО (исто така, видете ги размислувањата за менторски програми и работа со поранешни борци во затворско опкружување — исто така, тие важат и за пробацијата). Ако семејството и социјалната мрежа се позитивна сила за промена, службениците за пробација и другите партнери треба да го зајакнат тој потенцијал и видете дали во делови од процесот за рехабилитација може да се вклучат членови од семејството

— на пример, преку заеднички сесии за медијација или преземање активности за одмор и релаксација. Главна цел ќе биде повторно да се зајакнат семејните врски и да се избегне изолација на повратникот.

- **Идеолошка поддршка:** Резултатот од процената на ризикот и од потребите ќе даде индикација за нивото до кое повратникот сè уште е идеолошки мотивиран и дали сè уште е екстремист по природа. Службениците за пробација, како и другите професионалци за поддршка што работат со повратници посочија дека **во некои случаи** искуството в **затвор имало негативен ефект врз идеолошкиот развој**, што значи дека ги зацврстило убедувањата на повратникот. Можно е ова да го предизвикале затворските околности што, според повратниците, биле понижувачки и нехумани (на пример, преполни посети, долги часови сам во ќелија) или преку контакт со други затвореници што ја споделуваат нивната идеологија. Резултат е недоверба и сомненија во однос на „системот“ и властите. Иако сè повеќе затвори нудат програми за рехабилитација и активности, сепак, тие се во спротивност со условите за затворениците. Кога ова е почетна точка од која службеникот за пробација работи со повратникот, ќе биде тешко да се изгради врска заснована врз доверба и мора да се вложи многу време и напор во врската. Учесството во иницијативите направени за да се влијае врз размислувањето може да биде задолжително (дел од условите за ослободување) или доброволно (понуда од службата за пробација или од други организации за поддршка со која повратникот мора да се согласи). Овој вид програми за поддршка може да имаат исти форми како што се опишани во затворските интервенции (советување еден на еден, групен дијалог, образование и длабоко размислување), но во опкружувањето од заедницата.

Практика во акција: Холандска програма за пробација „Инклузија“

„Инклузија“ е индивидуализирана специјално направена програма што се користи кога едно лице е на условно. Главни цели на иницијативата се да се отргнат радикализираните муслимани (главно домашни џихадисти) од радикалните движења.

Повеќе за програмата прочитајте во [Збирката на пристапи и практики](#) РАН.

За дополнителни информации контактирајте со [Холандската пробациска служба](#).

Здрав идентитет II програма

II програма за здрав идентитет е изготвена од Службата за затвор и пробација на Обединетото Кралство. Нејзина цел е да се обиде да ги спречи поединците да направат екстремистички дела во иднина. За да се постигне ова, таа ги охрабрува и ги овластува учесниците да се откажат од екстремистички групи, каузи и идеологија.

Прочитајте повеќе за II програма за здрав идентитет.

Студија на случај — Поддршка по ослободување 3

Маж-повратник, сега околу 25-26 години, е најмало дете на сиромашно семејство. Цел живот чувствувал дека мора да се „докажува“. Отишол во Сирија по прогласувањето на калифатот за да стане бомбаш-самоубиец. Сепак, нема јасни докази дека навистина учествувал во борбата во текот на тримесечниот престој. Три-четири месеци по враќањето се пријавил кај властите. Иако во тој момент не била преземена никаква акција, неколку месеци подоцна бил уапсен со хеликоптери, оружје и со голем број полицајци во станот. Поминал 26 месеци во станот. Во текот на тој период постојано го посетувале неговите родители, но во споредба со браќата и сестрите тој добивал помалку внимание. Случајот добил многу внимание во медиумите и кај политичарите. Ова придонело повратникот да биде многу нервозен пред ослободувањето. Чувствувал дека целиот систем бил против него, дека секој го знае и дека цело време го набљудуваат. Чувствувал дека никој не сака тој да се реинтегрира.

Научени лекции:

- Потребна е поддршка за да може повратникот да се справи со нервозата - во овој случај таква поддршка беше обезбедена од НВО;
- Може да биде корисно да се обезбеди пристап за теолог за советување, ако религијата игра централна улога во животот на поединецот;
- Клучно може да биде повторното враќање на структуриран начин на живеење. Во овој случај НВО ги поддржуваат напорите за создавање структура преку домување, образование, социјални активности итн.

6 Негонење / ресоцијализација

Фокусот на ова Поглавје во овој прирачник е ставен на ресоцијализацијата на повратниците. Ова може да се мажи и жени што се враќаат и (сè уште) не биле обвинети, мажи или жени што се обвинети, но не биле прогласени за виновни и мажи и жени што веќе биле в затвор и сега се ослободени, а не се на условно.

6.1 Вовед

Во ова Поглавје се опфатени опциите за реакција во однос на ресоцијализацијата, рехабилитацијата и реинтеграцијата на повратниците по должината на линиите на четири теми:

1. семејна поддршка;
2. менторство и советување;
3. ментално здравје;
4. практичност.

Во секој дел се разгледува една од овие теми и, освен краток општ преглед, претставени се елементите што треба да се земат предвид при подготвувањето методи и интервенции, примери, совети и случаи.

За пробациски реакции видете го Поглавје 5. За реакции на ресоцијализацијата карактеристични за деца видете го Поглавје 7.

6.1.1 Општ преглед

Кога ќе се вратат повратниците, националната полиција и / или разузнавачките служби прво **го утврдуваат ризикот** што го носи повратникот и утврдуваат дали треба да има гонење или не. Кога повратниците (сè уште) не се гонети или кога имало гонење и поединецот не е затворен или повеќе не е в затвор, тој или таа се враќа во општеството. Генерална идеја е дека сигурноста на општеството најдобро се гарантира преку унапредување на социјалната благосостојба и рехабилитација на повратниците. Овие лица, кои се дел од општеството и кои се чувствуваат така, имаат помалку шанси да се вратат назад и да бидат (повторно) привлечени од терористички или од насилни екстремистички групи. **Процесот на ресоцијализација мора да биде точно направен според ситуацијата на поединецот.** Во поддршката на поединецот во неговиот процес на ресоцијализација важно е да се земат предвид причините за неговото враќање, неговата лична социјална состојба, неговата ментална состојба и неговите идеолошки убедувања.

6.1.2 Четири водечки принципи за ресоцијализација и за реинтеграција на повратниците

1. **Ресоцијализацијата, реинтеграцијата и рехабилитацијата** се важни за да се спречат повратниците да му наштетат на општеството.
2. Неопходен е **посебно подготвен и различен пристап** врз основа на ризичниот профил на секој повратник. Повратниците се различни и потребни се различен пристап и интервенции и алатки.
3. **Мултидисциплинарниот пристап и вклученоста на локално ниво** во однос на процената на ризик и на рехабилитацијата / реинтеграцијата се многу важни. Во сеопфатниот напор за ресоцијализација и реинтеграција на повратникот треба да бидат вклучени сите релевантни организации. Локалните и регионалните власти се најдобро поставени за координација, а овој сеопфатен пристап кон одреден повратник е на локално ниво.

- 4. Размената на информации** меѓу разузнавањето, полицијата и социјалните организации на национално и на регионално ниво е најважна при справувањето со повратници. Треба да се размисли за дополнително инвестирање во размената на информации меѓу националното и локалното ниво и меѓу различни организации.²³

Непосредните стручни работници, како што се социјалните работници, работниците за излез, семејните работници и тренерите за ментално здравје, користат безброј програми, методи и интервенции што се покажале како успешни за ресоцијализација, реинтеграција и рехабилитација на (поранешни) радикализирани лица во рамките на општеството.²⁴ Овие иницијативи може да се користат и за повратниците ако се приспособат на повратникот и ако се земат предвид разликите меѓу повратниците и другите (поранешни) радикализирани лица.

За стручните работници што ги поддржуваат повратниците во нивната ресоцијализација, било тоа да се социјални работници, професионалци за метално здравје или работници за семејна поддршка, важно е да ги земат предвид следниве осум аспекти кога ќе ги подготвуваат и испорачуваат интервенциите конкретно за повратниците:

- **Подготвување интервенции врз основа на процени на ризик и потреби:** Повратникот може да претставува закана за општеството. Процената на ризикот на краткорочните (напад, регрутирање) и на долгорочните (психоза, насилно однесување) закани што ги носи повратникот е задолжителна. Ако нема проценка на ризик, побарајте таква преку локалната полиција или националното лице за контакт за повратници — не да се стигматизира, туку за да се утврдат ризиците и фактите. Важно е овие информации (делот од нив што не се класифицирани) да се споделат со други организации и лица што имаат улога во ресоцијализацијата на повратникот. За повеќе детали за проценка на ризик видете во Поглавје 2.
- **Бидете подготвени за зголемено ниво на споделување информации:** Поради тоа што повратниците може да претставуваат закана за општеството, тие се предмет на дополнително внимание од националната и од локалната власт, полицијата и од разузнавачките служби. Затоа бидете подготвени да споделите информации и осигурете се дека механизмите за споделување информации се подготвени и ставени во употреба. Дискутирајте за протоколот на информации во рамките на локалниот и на регионалниот повеќеагенциски тим за координација. Дискутирајте конкретно кои информации се потребни, какви информации треба да се споделат и со кого и кога ќе разменуваат информации за повратник. Најдобро е тоа да се направи тогаш кога ќе почнат подготовките за враќање на поединецот во локалната заедница. Треба да имате еден или двајца назначени офицери за врски на локално ниво, кои ќе бидат дел од повеќеагенцискиот тим, а ќе гарантираат дека релевантните информации за повратникот ќе бидат споделувани од локално на национално ниво и обратно.

Совет од локален координатор со искуство со повратници: „Многу рано треба да има јасно разграничување на улогите меѓу националната полиција, разузнавачката агенција, локалната полиција и локалните власти. Улогите ќе зависат од видот на повратникот, минатото, капацитетот, намерата на борецот и способноста (ниво на закана) и психолошката состојба на умот.“

- **Користете алатки и методи што „одговараат“ за луѓе со силни убедувања:** Повеќето повратници сè уште имаат или имале силни идеолошки убедувања. Сите биле предмет на сурова индоктринација. Ова не значи само посветеност на џихад-салафизам и борба против неверниците туку и силни идеи,

²³ Овие водечки принципи се договорени во целата комуникација на ЕУ за СТБ-повратници. На пример, видете Координатор за борба против тероризам, „Странски терористички борец, повратници: Опции за политики“, Брисел, 29 ноември 2016 година 14799/16

²⁴ За инспирирачки примери видете во Збирка на пристапи и практики РАН, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices_en.

на пример, за демократијата, сексуалната ориентација, улогата на жената.²⁵ Кога со нив ќе работите менторство, подгответе се да употребувате техники и интервенции што се користени за справување со силни убедувања. Справете се со овие „убедувања“ при менторирањето и советувањето (за повеќе детали за Реакции со менторство и советување видете во Оддел 6.2.2).

- **Неволност за реинтеграција:** Ќе има повратници што нема да сакаат да се реинтегрираат во општеството. Ако се случи ова, дискутирајте со локалниот повеќеорганизациски тим за координација и оценете кој има најдобра врска со повратникот. Дали е тоа семејниот работник преку членовите на семејството на повратникот? Или полицијата? Ова лице / организација треба добро да му објасни на повратникот дека тој / таа може да биде следен/а поради тоа што се приклучил/а или се обидел/а да се вклучи во терористичка организација. Можеби ова лице ќе може да го убеди повратникот да соработува. Ако воопшто не сака да соработува, дискутирајте за основниот минимум за соработка (врз основа на националните прописи) со локалниот повеќеорганизациски тим и со националните власти. Направете тоа да биде задолжително за повратникот. (Локалната) полиција може да ги спроведе овие обврски. Сепак, менторирањето на повратник со цел да прекине или да се дерадикализира нема да биде од корист ако повратникот учествува во тоа под принуда. Ако се соочите со повратник што нема волја за интеграција, контактирајте со службениците за пробација за да дискутирате за конкретни алатки и интервенции за убедување.

Практика во акција: Советување за системско излегување Германската НВО Легато во Хамбург е специјализирана за советување за системско излегување и има развиено специјална програма за советување на повратниците. Ова ги зема предвид можниот ризик што го носи повратникот, неговите / нејзините можни догматични гледишта и конкретните предизвици од излегувањето од терористичката група. За повеќе информации контактирајте со Легато.

- **Особено фокусирајте се на безбедноста на непосредните социјални контакти на повратникот:** Со оглед на тоа дека повратниците извршувале или биле сведоци на екстремно насилство на редовна основа, се зголемува веројатноста дека и самите ќе извршат екстремни и / или насилни дела. Обрнете особено внимание на безбедноста на лицата околу повратникот, како и на непосредните стручни работници што ќе работат со поединецот. Имајте ја предвид процената на ризик на повратникот и дискутирајте за ризикот од насилно однесување и за начинот за справување со ова однесување во рамките на повеќеорганизацискиот тим за координација (за повеќе детали за Реакции на менторирање и советување видете во Оддел 6.2.2).
- **Направете процени на менталното и на физичкото здравје:** Да се живее на терористичка територија и во воена зона значи дека веројатно повратниците страдаат од траума и од други проблеми со менталното здравје; може извршувале многу насилни дела, биле сведоци на екстремно насилство, смрт на членови на семејството или можеби биле жртви на насилство (силување, тепање итн.) и долго време живееле во несигурна средина. Оценете ја менталната состојба на повратникот при справувањето со него или неа (за повеќе детали за Реакции за менталното здравје видете во Оддел 6.2.3). Условите за живеење на терористичка територија се катастрофални и небезбедни. Имајте предвид дека може да имаат физички медицински потреби поради повреди, рани, лоша исхрана и болести. Подгответе се да обезбедите лекување или препратете ги на соодветно место ако е неопходно (за повеќе детали видете во Дел 6.2.4 *Практични реакции*).
- **Бидете свесни дека случаите на повратниците се од висок профил:** Сите случаи на повратници добиваат многу внимание од медиумите и големо политичко внимание. Се чини како целото општество да ги гледа повратниците и начинот на кој власта и организациите за социјална работа постапуваат со нив. Одблизу ќе се набљудува што добиваат „екстра“, каде ќе живеат, кој плаќа за нив и колкава закана претставуваат. Контактирајте со експертот за комуникација од вашата организација и

²⁵ Елементот на идеологија и индоктринација игра уште поголема улога кај децата-повратници, особено кога живееле со Даеш и сега се враќаат (видете Поглавје 7 „Децата“).

(преку него) со експертите за комуникација во рамките на локалните власти и подгответе стратегија за комуникација за повратниците со кои се справувате или се подготвувате да се справите. За совети во врска со стратегијата за комуникација видете во Поглавје 8 *Мултидисциплинарни прашања*.

- **Бидете свесни за изолацијата и за стигматизацијата кога ќе се обидувате со ресоцијализација:** Повеќето луѓе се свесни за сверствата на Даеш, Ал Каеда и на другите насилни екстремистички групи. Лицата што се враќаат од овие терористички организации ќе бидат третирани со недоверба и непријателство. Повратниците ќе бидат стигматизирани и изолирани од локалната заедница во која ќе се вратат. Ова ќе биде дополнителен предизвик за ресоцијализацијата и за реинтеграцијата на повратниците. Може ќе сакате да вложите дополнителен напор во информирањето на локалната заедница за причините зошто и како ќе се реинтегрира повратникот. Преселувањето на повратникот во друг град, исто така, може да биде опција. Имајте ги предвид можните секторски поделби. Некои земји членки пријавија инцидент меѓу курдските групи, поранешни борци од сириската армија и СТБ-повратници од Даеш.

6.2 Конкретни методи и модели за интервенирање

6.2.1 Реакции за семејна поддршка

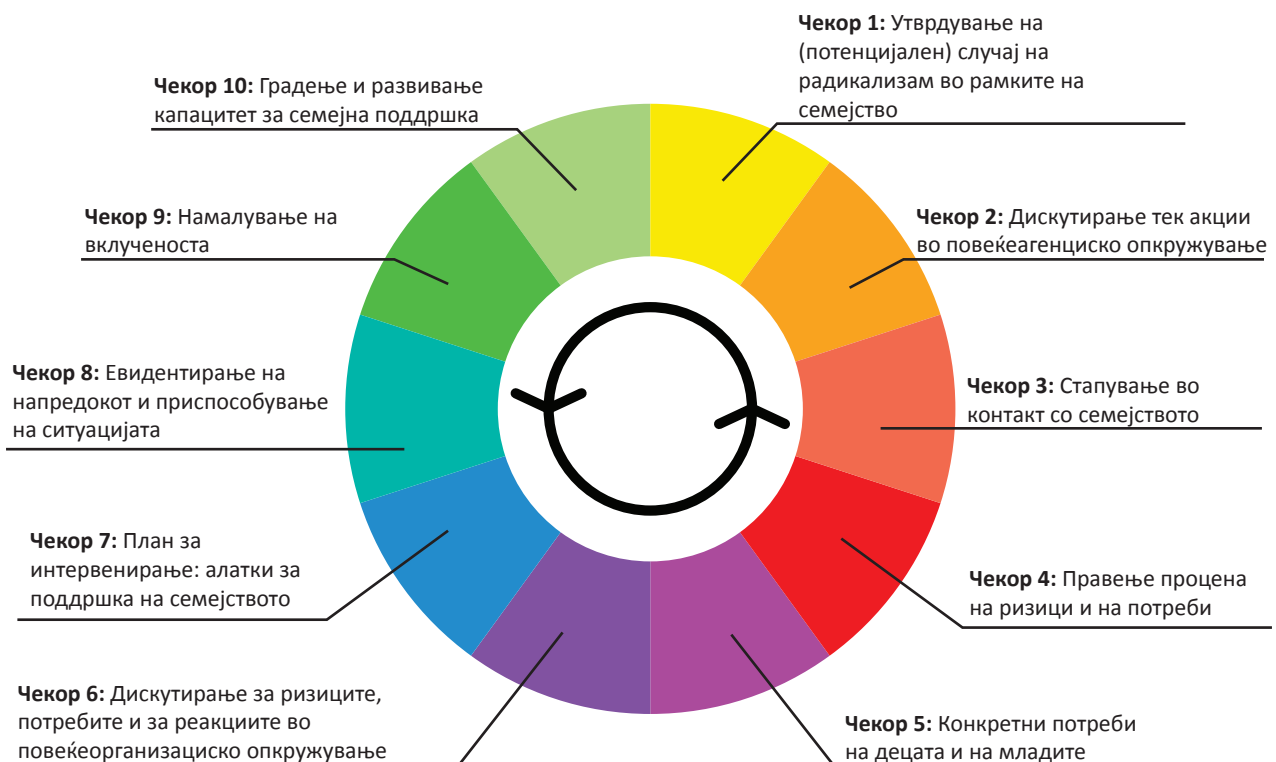
Членовите на семејството на повратникот играат клучна улога во предизвикувачкиот период на ресоцијализација и реинтеграција во општеството. Повеќето од нив ги прекинуваат односите со својата социјална мрежа пред да заминат на терористичка територија и само повремено контактираат со својата мајка и / или татко и браќата и сестрите. Кога ќе се вратат, членовите на семејството често се единствен социјален контакт што им останал. Важно е да се изгради врска со семејството на СТБ, силните и воспоставени контакти со семејството ќе ја поддржат соработката кога ќе се врати СТБ.

Членовите на семејството може да му обезбедат **премин за враќање во општеството**. Сепак, важно е да се оцени нивото до кое семејството го поддржува повратникот и - ако е применливо - неговата сопруга и деца. Ќе биде од корист поддршката на оние што имаат позитивно влијание врз повратникот. Сепак, сите членови на семејството и пријателите не се добро друштво за време на ресоцијализацијата, со оглед на тоа дека тие може да поддржуваат или да се дел од терористичко или насилно екстремистичко движење. Ова треба да се оцени пред да бидат вклучени и тие.

Дополнителна литература: Семејства на СТБ од Даеш: Меѓународниот центар за проучување на радикализмот и политичкото насилство ги проучуваше јавно достапните сметки на „семејства од Даеш“ од 17 земји за да оцени дали споделуваат одредени искуства и емоции. Откријте го резултатот во овој [документ](#).

РАН разви **пристап од 10 чекори за работење со семејствата**. Чекорите се прикажани на графиконот подолу и визуализирани се како круг со оглед на тоа дека ќе влијаат еден врз друг. Чекорите се применуваат општо, како и врз основа од случај до случај. Во експостдокументот РАН **Работење со семејства и заштита на деца од радикализам**; Водечки документ чекор по чекор за стручни работници и креатори на политики десетте чекори се објаснети и илустрирани со практични примери. Фундаменталните принципи што ја создаваат основата на добар пристап за семејна поддршка се споделени во овој документ РАН.²⁶

²⁶ Видете Мрежа за свест за радикализација (РАН) (2016). Ex post paper, RAN YF&C and RAN H&SC: 'Working with families and safeguarding children from radicalisation'. Повлечено од https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-h-and-sc/docs/ran-yf-c_h-sc_working_with_families_safeguarding_children_en.pdf.

Слика 5: Пристап од 10 чекори за семејна поддршка

Дополнителна литература: Работа со семејства и заштита на деца од радикализам: Овој експостдокумент РАН нуди пристап од 10 чекори за семејна поддршка што, исто така, важи за семејства на СТБ и за СТБ-повратници.

Методи на семејна поддршка: За совети за градење капацитети и методи на семејна поддршка видете го овој експостдокумент РАН: [Семејна поддршка - што функционира?](#)

Преглед на практики: За повеќе примери за интервенции и процеси во однос на семејната поддршка видете го [поглавјето за семејна поддршка во Збирката на пристапи и интервенции](#) РАН (ЕУ).

Дополнителни елементи што треба да се земат предвид при вклучувањето и / или поддржувањето на семејството на повратникот:

1. **Да се оцени врската меѓу повратникот и неговото семејство и социјалната мрежа:** Врската би била под многу притисок. Повратникот го напуштил семејството, се изолирал од него пред да го напушти и бил далеку без да има многу контакт со него. Исто така, членовите на семејството може го презираат повратникот и фактот дека тој заминал за да се вклучи во терористичка организација и може и самите страдале и се отуѓиле како резултат на таа негова одлука. Спротивно на тоа, членовите на семејството може да му даваат поддршка на својот роднина и да го гледаат како херој што го направил вистинскиот избор. **Стручните работници што работат со овие семејства треба да ја оценат врската меѓу повратникот и членовите на неговото семејство. Дали тие сè уште се поврзани? Ако е така, тогаш каква е нивната поврзаност?** Дали семејството сака да го поддржи повратникот, иако тоа може да значи дека други луѓе во заедницата ќе го изолираат или ќе го осудат семејството поради тоа? Дали членовите на семејството ја поддржуваат терористичката група или тековното радикализирање? Имајте предвид дека зародишот на радикализмот на повратникот може бил и во самото семејство. Ако семејството не е отворена опција за контакт, обидете се да воспоставите контакт со други лица со кои повратникот бил близок.

Совет од искусен работник за излез: „Поддржувањето на семејствата на странски борци ќе даде придобивки кога ќе се врати борецот. Ако овие семејства ѝ веруваат на организацијата за излез, тие може да бидат важни партнери и да го мотивираат повратникот да соработува со програмата.“

2. **Бидете транспарентни при собирањето информации и нивното споделување со властите:** Оние што патуваат на терористичка територија вообичаено контактираат со членовите на семејството додека не се дома. Контактот е уште поверојатен кога некој се обидува да се врати или планира да се врати. Затоа е паметно да се контактира со членовите на семејствата на оние што заминале и да се инвестира во таквата врска. Можеби им е потребна и ја бараат вашата поддршка. **Оваа врска може да обезбеди вредни информации** и можност за подготвување на релативно непроблематично враќање. Информациите од семејството треба да се споделат со (локалната) полиција и / или (локалните) власти. Објаснете му на семејството на повратникот дека информациите ќе се споделат — и кажете им точно кои информации — со (локалните) власти. Ова треба да биде транспарентно. Се справувате со лице што се вклучило во терористичка организација, семејството мора да се соочи со тоа и со последиците од тоа.

Студија на случај — Врска со семејството на можен повратник

Седумнаесетгодишна девојка заминала од градот А за Сирија во 2013 година. Додека била во Сирија се омажила за борец од Даеш од нејзиниот роден град, иако претходно не биле заедно. Имаат три деца. Структурата за локална поддршка е многу инволвирана во семејството. Имало голема загриженост за младата сестра, која била ранлива. Оваа ситуација се подобрила. Поради должината и интензитетот на инволвираноста со семејството, имало добра поврзаност. Девојката контактирала со своите родители и посочила дека сака да се врати. Сепак, поради ова ѝ се заканувале, па дури и нејзиниот сопруг. Поради тоа што семејството на нејзиниот сопруг живее во истиот град, има тензии меѓу двете семејства.

Научени лекции:

- Внимателното управување со соработката меѓу различните стручни работници е од суштинско значење. Во овој случај и двете семејства имаат поддршка од структурата за локална поддршка. Сепак, споделувањето информации меѓу стручните работници за поддршка е предизвик и носи ризик.
- Се препорачува семејствата да се поддржат со информации за нивото до кое може да се олесни враќањето. Правната рамка не е јасна во однос на последиците (дали ќе се гледа како на помагање на нивните деца или на поддржување на терористичка група). Родителите сакаат да преземат акција „под радар“ за да не го стават во опасност своето дете. Сепак, стручните работници советуваат документирање на целата комуникација и трансакции. По консултирањето со националната власт на семејството му се пратени конкретни насоки како да се префрлат парите.
- Со информациите мора да се управува многу внимателно. Во овој случај полицијата ќе бара повеќе информации од контактот за да ги оцени подобро ситуацијата и ризикот. Родителите се плашат дека комуникацијата на нивната ќерка се следи и тие не сакаат неа или нивните внуци да ги стават во опасност. Семејството на сопругот шири гласови дека нивната ќерка сè уште е на водечка позиција во рамките на женските полициски сили на Даеш. Не е јасно дали се точни тие информации.
- Децата може да се заштитат ако се направи договор за тоа каде ќе живеат пред да се вратат. Ако ќерката се врати со децата, постои загриженост за старателството со оглед на тоа дека семејството на сопругот, исто така, може да бара старателство. Покрај ризикот од битка за старателството, тензиите меѓу семејствата може да имаат негативен ефект врз децата.

- Има значителна потреба од појасна правна рамка, вклучително и на ниво на стручни соработници. Треба да се обезбедат правен совет и поддршка за да се поддржат и да се заштитат стручните работници ако се вклучат во судски случај и кога стручните работници ќе ги прашаат за да ги советуваат семејствата за ситуации со правни последици. Ова е така за да се избегне единствено стручните работници да имаат правна одговорност.
- Случаите со повратниците станаа поконкретни. Претходно семејствата како да се предаваа на „што ќе биде нека биде“, а сега се помотивирани да си ги вратат членовите на семејството — и поголема е веројатноста дека тие ќе се вратат.

3. Информирајте го семејството за правните последици кога ќе им помогнат на своите деца:

Родителите и членовите на семејството обично се многу инволвирани во обидот да го вратат своето дете (дури и ако е возрасно). Тие бараат различни начини за да помогнат и да го забрзаат враќањето, на пример, преку праќање пари и така што и сами патуваат до Сирија или до Турција. Правата рамка и судската практика за ваквите дејства се разликуваат од една држава до друга. Поради тоа стручните работници треба да бидат обучени и информирани за правните последици од овие дејства во нивните земји за да може соодветно да ги советуваат семејствата. Задолжителна е блиска соработка меѓу стручните работници и националната власт за темата на поаѓање на враќање и / или праќање пари.

Студија на случај — Плаќање за нелегално враќање?

Жена од градот Б заминала за Сирија и се омажила со маж од градот А. Нејзиното семејство во градот Б ја отфрлило, но нејзината свекрва, која живее во градот А, била силно поврзана со неа. Нејзиниот сопруг умрел додека се борел. Жената посочила дека сака да се врати. Имала и деца и свекрвата укажала дека сака да се грижи за децата. Свекрвата го познава и семејството на една друга жена во градот Б што заминала за Сирија. Семејството на таа жена добило исти насоки за да прати пари како и свекрвата. Сепак, оваа информација не може да биде споделена со семејствата поради безбедносни причини. Постои загриженост за легитимноста на понудата — дали таа навистина сака да се врати или само сака пари? Во меѓувреме жената од градот Б се сместила кај сириско семејство што се грижи за неа и за нејзините деца. Таа дури и посочила дека прво сака децата да ги прати во Турција за да бидат на сигурно. Свекрвата сака да патува за Турција за да ги земе децата.

Научени лекции:

Важно е да се нагласат придобивките од организирано враќање и да се управуваат очекувањата. Во земјата од која доаѓа семејството, пристапот е да се прашаат луѓето што сакаат да се вратат од Сирија или од Ирак со деца да се пријават во конзулатот на нивната држава. На децата им се прави ДНК-тест за да се утврди биолошката врска со родителот или родителите пред да може да отпатува семејството. Со оглед на тоа дека е потребно одредено време за да се добијат резултатите, семејствата не сакаат да чекаат и се зголемува ризикот да ги земат работите во свои раце. Семејството на повратникот и членовите на неговото семејство треба да се информираат за чекањето за да бидат подготвени. Придобивките од организирано враќање вклучуваат заштитено, помалку опасно патување, итна поддршка за децата, подобро подготвување за престојот на децата во семејството.

4. Бидете свесни за дополнителните ризици на кои се изложени повратниците и нивните семејства:

- повратникот може да биде ментално нестабилен, трауматизиран или сè уште лут на своето семејство и може да се обиде да му наштети;
- терористичката организација може да сака да му се одмазди на повратникот затоа што ги напуштил и да им се заканува на него и на неговото семејство;

- Даеш ги смета децата на (поранешните) борци на Даеш за своја сопственост и им се заканува на повратникот и на неговото семејство, сакајќи да ги принуди да го вратат детето во неколку случаи.
- заедницата може да сака да му се одмазди на повратникот затоа што бил дел од терористичка организација и / или на семејството затоа што го поддржало повратникот.

За овие ризици треба да се дискутира во локалниот повеќеорганизациски тим за интервенции и, ако е потребно, со националната власт. Националната и локалната полиција и професионалците за ментално здравје може да помогнат да се оцени ситуацијата и да се намалат ризиците.

5. Земете ја предвид позицијата на семејството во пошироката заедница: Во зависност од ситуацијата во заедницата, семејството на повратникот може да биде изолирано или заедницата да не му се верува поради тоа што нивниот роднина е дел од терористичка организација. Ако е така, поддржете го семејството во неговата реинтеграција во заедницата развивајќи конкретен план за реинтеграција за нив. Не заборавате дека за ова е потребна повеќеагенциска соработка и веројатно експерт за комуникација за да помогнат во комуницирањето за ситуацијата на семејството во поширок (но, сепак, локален) размер.

Практика во акција:

Поддршка на превенција: Преку бесплатна линија за помош француската Влада обезбедува итна поддршка за родителите, роднините или врсниците што се обидуваат да заминат во Сирија или во Ирак или кои се враќаат од Даеш. Линијата за помош може да биде повикана за итна помош или за информација. Јавувачот — ако е неопходно — ќе се поврзе со регионалниот акциски тим. Оваа линија за помош може да биде контактирана за информации или за поддршка во случај на сигнали за (можни) радикализирани лица општо.

Поддршка на родители на СТБ: Мрежата за спречување насилство (Германија) има советување за семејствата за да обезбеди поддршка за родителите на радикализираните млади луѓе и / или СТБ. Видете: Семејно советување - Поддршка за родители на „странски борци“ или млади во опасност од радикализација.

Менторство и тренирање на родители: Ова данско упатство за спроведување на локални напори во област на менторството, тренирањето родители и роднини што даваат поддршка обезбедува практичен и опширен опис на неколку алатки за интервенирање и проценка. Видете Дански центар за спречување екстремизам, Менторски напор, тренирање родители и роднини и мрежи на грижители Работа фокусирана на решенија за животни вештини.

Обука за отпорност: Белгиската Влада, финансирано од ЕУ, разви програма за отпорност на младите во опасност и за членовите на нивните семејства. Наречена е Bounce (Отскок). Програмата може да ја користи секоја друга држава и содржи насоки за обучи го обучувачот.

Центар за семејна поддршка: Холандскиот центар за семејна поддршка е пример за тоа како да се поддржат семејствата на радикализираните лица (вклучително СТБ).

Советување во врска со радикализација: Германската сојузна канцеларија за миграции и бегалци (BAMF) обезбедува поддршка на членовите на семејствата и на пријателите на лица што се радикализирани или се во процес на радикализирање. Од 2012 година советодавниот центар служи како прва точка за контакт, обезбедувајќи им на семејствата општо знаење за исламот, давајќи им совети на поединците, па дури и помагајќи им на родителите или на другите роднини на младите што заминале во Сирија или во Ирак или кои се вратиле од овие земји. Советувањето го вршат искусни партнери од граѓанското општество на локално ниво. Заедно со сојузните држави изградена е мрежа низ цела држава и таа постојано се проширува и се зајакнува.

Дополнителна литература: Принципи за реинтеграција: За повеќе информации во врска со реинтеграцијата на повратниците видете: [Принципи на Малта за реинтеграција на странски терористички борци \(СТБ\)](#).

6.2.2 Менторство и советување

Кога повратникот сака да се реинтегрира, менторството и советувањето за време на тој процес се од суштинско значење. Тој или таа треба да се интегрираат и повторно да се претстават пред заедницата, соседите, работодавците и пред многу агенции и трговски организации (банки, осигурителни компании итн.). Во овој дел ќе ги разгледаме Реакциите на менторство и советување за повратници.

Студија на случај – Улогата на менторството

Осумнаесетгодишен маж оди во училиште и во џамија. Станува член на радикалната салафигрупа на млади. Колку што повеќе се радикализира, кај него сè повеќе се појавуваат драматични промени во однесувањето. Од отворена фина и посветена личност станува интровертна и повлечена. Неколкупати е виден како гледач за поддршка при судење за тероризам. Ги напушта училиштето и работата во локалниот супермаркет. Во мај 2013 година заминува за Сирија со пријател. Семејството е шокирано и се чувствува многу небезбедно. Почнуваат разговорите меѓу локалниот координатор за борба против насилан екстремизам и родителите. Родителите се поканети да учествуваат во локалната мрежа на родители и редовно одат на состаноците. Осумнаесетгодишниот се враќа шест месеци по заминувањето. Неговиот татко веднаш стапува во контакт со локалниот координатор. Следниот ден локалниот координатор се среќава со повратникот и со таткото. Тој е физички и емоционално изнемоштен. Повратникот е отворен, пријателски расположен и тврди дека „сака да си го врати стариот живот.“ Повратникот е многу благодарен за приемот и исчезнати се сите знаци на радикализам. По неколку недели повратникот се запознава со својот ментор. Дозволено му е да се врати и во училиште ако учествува во менторство и советување. Ова беше многу успешно и во летото 2016 година повратникот дипломира како одличен студент.

Научени лекции:

- Бидете подготвени да инвестирате во односите со семејството и повратникот за да се одговори на идеолошки и на теолошки теми во рамките на менторските програми.
- Овој случај ја илустрира важноста на воспоставувањето контакт со семејството и негово рано вклучување во процесот. Ова се исплатува подоцна.
- Менторството е од суштинско значење при водењето на повратникот и за да се обезбеди дека тие ќе ги исполнат нивните обврски.

Менторирањето и советувањето на повратникот кога тој ќе се врати во општеството, исто така, се нарекува работење за излез. Интервенциите и алатките за излез што се користат кога се обезбедува помош за радикализираните лица што сакаат да излезат од насилна екстремистичка организација од која биле дел, исто така, се корисни при справувањето со повратникот. Видете Поглавје 5 за повеќе информации за менторски програми.

Практика во акција:

Програми за излез на повратници во четири чекори: Аарху изготвил програма за повратници во четири чекори. Опис на програмата е даден на страница 8 од [експертскиот документ РАН за воспоставување интервенција за излез](#).

Советување и дерадикализирање: Германската организација Хајат нуди програми за советување за лица што се инволвирани во радикални селфист-групи или на патот кон насилна џихадистичка радикализам, вклучително и оние што патуваат во Сирија и во други воени зони. За повеќе информации видете на нејзината [интернет-страница](#).

Советување во случај на екстремизам: Австрискиот центар за екстремистички информации нуди советување очи в очи, експертиза, како и работилници и предавања за да им помогне на роднините, социјалните работници, наставниците или на кои било други лица што се загрижени дека некој можеби се вклучил во екстремистичка група. Советодавната служба е бесплатна, анонимна и доверлива. Повеќе информации на оваа [интернет-страница](#).

Социјална работа на локално ниво и советување: Китаб, тим во VAJA e.V во Бремен (Германија), работи на борба против процесите на радикализам што влијаат врз младите во контекст на фундаменталистичкиот ислам и салафизам. Тие обезбедуваат советување за радикализираните лица и за нивните родители, роднини или други лица што му припаѓаат на нивниот социјален круг. За повеќе информации [контактирајте со VAJA](#).

Заедно со осумте аспекти, кои треба да се земат предвид при подготвувањето и испорачувањето интервенции конкретно за повратниците што се споменати во Оддел 6.1, треба да се внимава уште на два дополнителни елемента при менторирањето на повратникот.

- **Бидете јасни во односна целите:** Пред да започнете со менторски проект со повратник, формулирајте јасни цели за тоа менторство. Неколкумина стручни работници забележаа дека тешко може да се утврди дали и кога е постигната целта на менторството. Тие забележуваат дека потребите за менторство се бесконечни. Треба да се формулираат јасни цели за да се спречат ситуации во кои менторството ќе остане површно и не доволно предизвикувачко за повратникот. Ова нема да е во правец на правилна реинтеграција во општеството.

Студија на случај - Повратничка бремена од познат СТБ

Жена на почетокот на дваесетти години отпатувала со својот сопруг во Сирија во 2015 година за да остане со него во територијата на Даеш. Нејзиниот сопруг починал шест месеци по пристигнувањето. Со помош на член на семејството што отпатувал за Турција и ги искористил своите контакти таму, таа се вратила бремена во својата родна земја. Таа тврди дека не се борела. Заминала откако починал нејзиниот сопруг и не сакала да се омажи со друг човек од Даеш. По враќањето таа била кратко уапсена и ѝ бил одземен пасошот. Кога се вратила во својот роден град, со неа стапил во контакт социјален работник од општината, кого националната влада го информирала за претстојното доаѓање. Овој непосреден стручен работник проверил дали жената е ментално подготвена за да стане мајка. Се чинело дека е подготвена, но имала знаци на депресија и траума. Стручниот работник се плашел дека жената може да се врати во Даеш штом ќе се роди детето. За жената било договорено советување еден на еден. Цело време имала поддршка од семејството и од пријателите. Во 2016 година жената се породила. Истовремено од Даеш се тврдело дека бебето е нејзино. Даеш им се заканувала на жената и на нејзиното семејство. Во 2017 година се чинело дека жената планира да остане, да се врати во училиште и оставала подобар и помалку депресивен впечаток. Се чинело дека се намалил ризикот Даеш да ѝ го грабне детето. Но таткото на детето бил добро познат меѓу следбениците на Даеш; тој имал прилично висока функција во рамките на Даеш пред да почине и го почитувале, па неговото дете можело да добие дополнително внимание.

Научени лекции:

1. Поддршката од членовите на семејството е од клучно значење при реинтеграцијата во општеството. Оваа жена се вратила во отворена средина што простува и многу помогнало тоа што пријателите и посакале добредојде.
2. Безбедносниот ризик е клучно прашање. Помага да се добијат внимание и средства, но го отежнува споделувањето информации. Разузнавањето и полицијата не даваат лесно информации затоа што тие, главно, се класифицирани. Ова ја прави процената на случајот прилично тешка. Во овој случај заканата од Даеш и нејзиното тврдење за бебето уште повеќе го зголемил безбедносниот ризик. Ќе биде од помош ако би можело споделувањето информации да биде потранспарентно и побрзо.
3. Кога да престане менторството? Кај случаите со повратници, тешко може да се процени кога поединецот е интегриран во општеството. Се дури можат да отпатуваат за Даеш или можат да бидат контактирани од страна на Даеш, потребно е да се биде многу внимателен.

- **Безбедност:** Менторството и советувањето на повратникот ментално да ја напушти терористичката организација од која бил дел значи работење со поединци што се научени на насилство и на криминал. Ризикот од насилство во однос на инволвируваниот стручен работник е многу реален и мора сериозно да се сфати. Ризикот се разликува кај случаите и организацијата. Во прегледот на Слика 6 се опишани безбедносните мерки што треба да се применат ако тоа го бара ситуацијата.

Канцеларија

- Не кажувајте ја адресата на вашата канцеларија ниту на интернет ниту каде било.
- Чувајте ги чувствителните документи и досиеја на безбедно во вашата канцеларија.
- Вработете обезбедување.

Комуникација

- Регулирајте ги информациите. Не споделувајте чувствителни информации преку несигурни медиуми.
- Не користете приватни телефони за работа.
- Контролирајте ги информациите: Кој што знае?

Заштита на вработените

- Скријте ги домашните адреси на вработените.
- Информирајте ги колегите за состојбите.

Високоризични случаи

- Соработувајте со агенции за обезбедување.
- Давајте дезинформации за да ги насочите погрешно поранешните групи.
- Направете планови за итни случаи и структури за контакт.

Управување со случај

- **Анализирајте ги заканите:** групи, лица, улоги, опасно знаење, историја.
- **Штит:** подгответе информациски план и мерки за постапката за излез.

Заштита на поединецот

- Кажете му на лицето да ги бележи сите закани.
- Дајте му регистар.
- Преместете го во нова средина.
- Создадете безбедна средина каде што клиентот ќе ја споделува неговата приказна.

Слика 6: Внимавање на безбедноста на сите

Совет од искусен стручен работник: „Повторно треба да се оцени безбедноста на непосредните стручни работници што се вклучени во случаи со повратници. Тие треба да поминат обука, информирање и испрашување од компетентни експерти. Обично оние од безбедносните служби и воените образовни институции имаат најмногу знаење и експертиза. Сепак, оние што често се среќаваат директно со повратниците, како стручните работници, обично го немаат потребното знаење за предизвиците и за безбедносните дилеми.“

- **Силни убедувања:** Повеќето повратници и понатаму имаат силни идеолошки убедувања, вклучително ставови во однос на тоа како треба да функционира општеството и прилично догматични верувања, на пример, за демократијата, сексуалната ориентација, улогата на жената и за образованието. За да се интегрира успешно во општеството, тој треба да биде свесен за фактот дека неговото мислење може да не го споделува мнозинството на заедницата во која се реинтегрира. При менторирањето подгответе се да ги употребите техниките и интервенциите на дерадикализирање што се користат при справувањето со силните убедувања. Ако е потребно може да се научат лекции од оние организации што ги поддржуваат десничарските екстремисти во нивната реинтеграција или интервенциите што се користат за реинтеграција на членови на ИРА или на ЕТА.²⁷

Повеќе информации за менторство и советување има во [Оддел 5.5](#).

²⁷ На пример, Излез Германија, организација што поддржува десничарски екстремисти што сакаат да ја напуштат нивната десничарска група <http://www.exit-deutschland.de/english/> или за повеќе информации за откажување на членови на ИРА, видете Fergusson, D.M., Swain-Cambell, N.R. and Horwood, J. (2001) Deviant Peer Affiliations, Crime and Substance Use: A Fixed Effects Regression Analysis. Journal of Abnormal Child Psychology, vol.30 (4) pp. 419–430.

Дополнителна литература: Менторски програми: Овој прирачник на Даеш за спроведување локални напори во областа на менторството, тренирањето родители и поддржувањето роднини обезбедува практичен и опсежен опис на неколку менторски програми. Видете Дански центар за спречување екстремизам, *Менторски напор, тренирање родители и роднини и мрежи на грижители Работа фокусирана на решенија за животни вештини.*

Дополнителна практика: За повеќе примери на интервенции и процеси за менторство и работење на излез, видете *поглавје за стратегии за излез* во Збирката на пристапи и практики РАН.

6.2.3 Реакции во врска со ментално здравје

Поверојатно е дека повратниците повеќе страдаат од проблеми со менталното здравје отколку просечниот човек. Минувањето подолги периоди на територија што ја држат терористите и во конфликтните зони може да остави значителни психолошки лузни. Многу од нашето знаење за ова доаѓа од траумата што е поттикната од конфликтот што ја има кај редовните вооружени сили.²⁸ Постои ризик од посттравматско стресно нарушување (ПТСН) кај оние што се враќаат од конфликтните зони — без оглед дали се бореле или не — што може да ги остави трауматизирани, ранливи на радикализам и можеби закана за самите себе или за општеството. Иако **ПТСН е на крајот од спектарот, оние што се враќаат од конфликтните зони може да бидат предмет на многу проблеми поврзани со траума**²⁹:

- **Физички:** Проблем со спиењето, прекумерен замор; вознемирен стомак, проблем со јадењето; главоболки и потење кога ќе помислат на војна; брзо срцебиење или дишење; влошување на претходните здравствени проблеми; чувство на шок, зашеметеност, неспособност да се биде среќен.
- **Вообичаени ментални и емоционални реакции:** Лоши соништа, кошмари; слики од минатото или чести несакани спомени; лутина; чувство на нервоза, беспомошност или страв; чувство на вина, самообвинување, срам; чувство на тага, одбивност или напуштеност; вознемиреност, лесно иритиран, изнервиран; чувство на безнадежност за иднината.
- **Реакции во однесувањето:** Проблеми со концентрацијата; напнат, нервозен, лесно се штрека; секогаш подготвен, буден, премногу загрижен за безбедноста и за сигурноста; избегнување луѓе или места што се поврзани со траумата; премногу пиење, пушење или употреба на дрога; недоволно физичка активност, лоша исхрана или лична здравствена нега; проблеми во извршувањето на редовните задачи на работа или во училиште; агресивни навики во возењето.

Психолозите што работат со повратници, исто така, известуваат и за страдање од „морална штета“ наместо ПТСН: нивните системи на верување се смениле со она што го виделе во Сирија-Ирак или во други конфликтни зони, што ги води кон тоа да се прашуваат за својата **морална слика на светот и за системите на верување**. Тие може да се оставени и со чувство на предавство откако биле изложени на реалноста на конфликтот или биле разочарани од самата радикална кауза. На некој начин овие реакции се и добра работа; тие даваат можност за интервенција. Но ако останат без поддршка, исто така, овие лица се ранливи.³⁰

Освен психолошките проблеми предизвикани со престојот на територија на терористи, проучувањата покажуваат дека непропорционален процент на СТБ страдаат од проблеми со менталното здравје. Податоците од три земји членки на ЕУ посочуваат дека до 20% од СТБ страдаат од проблеми поврзани со менталното здравје. Швајцарија посочи дека од 15% до 20% имаат проблеми со менталното здравје,

²⁸ Briggs Obe, R., Silverman, T. (2014), *Foreign Fighters Innovations in Responding to the Threat*, Institute for Strategic Dialogue.

²⁹ US Department of Veterans Affairs (2010), *Returning from the War Zone: A guide for military personnel*.

³⁰ Briggs Obe, R., Silverman, T. (2014), *Foreign Fighters Innovations in Responding to the Threat*, Institute for Strategic Dialogue.

а во Холандија истражувањето покажало дека 60% од поединците за кои се знае или постои сомнение дека се џихадисти радикали страдаат од проблеми со менталното здравје.³¹

Практика во акција: Советување на повеќе нивоа: Француската организација *CAPRI* разви интервенции за одвојување на радикализирани лица. Тие обезбедуваат менторски програми, ги поддржуваат семејствата, нудат психолошко советување и работа со експерти по теологија. Интервенциите се подготвени според потребите на радикализираното лице.

Со оглед на значителната можност за проблеми со менталното здравје, суштинско е да се направи проверка на менталната состојба.

Проверка на менталното здравје на повратниците³²

1. Социјално:

- Каков му е статусот на повратникот во смисла на членови на семејството, пријатели, образование, дневни активности, состојба на живеење, финансиска состојба и религија или идеологија?
- Каква му била ситуацијата додека бил надвор во смисла на членови на семејството, пријатели, дневни активности, услови на живеење и религија или идеологија?

2. Соматско: Каква му е тековната здравствена состојба? Дали има здравствени поплаки? (изморен, болка во градите, главоболка, заматен поглед итн.).

3. Психијатриско: Каква му е тековната ментална состојба? (вознемирен, промена на расположението, проблеми со спиењето, загрижен, агресивен итн.). Исто така, проверете ги зависностите и КИ на повратникот.

4. Анализа: Измерете ги сите факти и дојдете до првиот нацрт-заклучок.

5. Втора проверка: Побарајте од колега да го анализира овој случај и споредете ги заклучоците.

6. Дискутирајте за заклучоците во локалниот повеќеорганизациски тим за интервенирање — тимот може да даде добар придонес во однос на повратникот и неговата ресоцијализација. Исто така, дискутирајте и за можните интервенции и лекување.

7. Донесете конечен заклучок и, ако е потребно, подгответе интервенција и почнете го лекувањето.

При подготовката на реакцијата во однос на менталното здравје на повратниците, важно е да се земат предвид следниве пет аспекти:³³

- Немојте да мислите дека го разбирате повратникот. Мотивите се различни и некои повратници не си ги разбираат подлабоко ни сопствените мотиви. Претпоставките може да создадат бариери во градењето врска со повратникот.
- Трауматските состојби тешко може да се оценат и честопати се запоставени, погрешно толкувани или незабележани. Исто така, траумата не се манифестира веднаш. Начините за откривање и за оценување на траумата треба да бидат вклучени во лекувањето на повратниците. Стручњакот за ментално здравје што ќе работи со повратникот може да се подготви контактирајќи со експерт за траума
- На некои повратници им е потребно долгорочно професионално лекување. Организирајте го ова ако е потребно; недостигот на лекување или недоволното лекување создава ризик.

³¹ Paulussen C., Nijman, J. and Lismont, K., (2017), *Mental Health and the Foreign Fighter Phenomenon: Студија на случај од Холандија*, ICCT Report and Mehra, T., (2016), *Foreign Terrorist Fighters: Trends, Dynamics and Policy Responses*, ICCT Policy Brief.

³² Елементите од проверката на менталното здравје на повратниците се засноваат врз разговори со специјалисти за ментално здравје.

³³ Овие размислувања доаѓаат од неискусен професионалец за ментално здравје што работел со неколкумина повратници.

- За да се постапи успешно со повратникот, потребен е координиран и холистички пристап што цели кон различни аспекти. Ако лекувањето не се координира внимателно, тоа може да создаде конфузија и фрустрација за повратникот, како и да влијае врз ефектите од интервенирањето. Дискусирајте за лекувањето во рамките на локалниот повеќеорганизациски тим.
- Потребни се трпение и време. Психолошките процеси честопати се тешки, одземаат време и потребите се различни. Пристапот до услуги мора да биде тековен и непречен.

Студија на случај - СТБ со нарушување за избегнување луѓе

Еден човек, роден во 1993 година, имал татко зависник од дрога (кокаин, сериски престапник) и го пораснала самохрана мајка. Таткото физички ја малтретирал мајката што водело до првиот контакт со лица за ментално здравје (советување поради злоупотреба). Мајката имала многу долгови, се преселила кај работодавецот и се омажила за него. Мажот бил љубоморен и се чувствувал игнориран, почнал да пие, да користи канабис, да има многу проблеми на училиште. Се приближил до лошо друштво. Развил навика никогаш да не завршува ништо (училиште, курсеви, работа итн.). На 16 години бил сместен под социјална заштита (живеел во институција), на 17 години го напуштил објектот за поотворено опкружување и на 18 години се свртил кон исламот. Додека бил на одмор со мајка му, се запознал со девојка што била преориентирана и со нејзината мајка и се оженил за една година. Неколку месеци подоцна, кога добил си, отпатувал за Сирија (во декември 2012 година). Неговата приказна, како што тој ја раскажува, е следнава:

Заминал за Сирија верувајќи дека ќе започне живот во евтина добро регулирана Исламска држава. Жената и бебето ќе дојдат набргу откако ќе среди сè. Кога ја видел Сирија во реалноста (особено втората локација), станал многу нервозен поради брзото ширење на војната и тековните вооружени борби; им кажал на „претпоставените“ во Сирија дека сака да се врати дома. Неколку недели неговите „претпоставени“ го испрашувале секој ден. Тие се сомневале дека е информатор за разузнавачката служба на својата земја. По испрашување од два и пол месеци добил дозвола да замине. Вкупно четири месеци останал во Сирија во 2012-2013 година како дел од „првата генерација“ патници за Сирија. Нема детали за тоа како се вратил. Во својата родна земја бил обвинет и осуден за активно учество во терористичка мрежа и кратко време бил затворен. Кога се вратил, добил ментално лекување на ПТСН, но престанал да ги зема лековитеа по два дена „затоа што имале лош вкус“. Потоа бил упатен на специјализирана грижа за траума (EMDR), но бил на листа за чекање и не побарал понатамошно лекување. Од 2016 година живее со сопругата и со двете деца во најмен стан. Му биле понудени неколку работи, но на ниедна не останувал повеќе од две недели. Човекот сакал да биде и на медиумите, им дал неколку интервјуа на новинарите и сака да објави книга. Освен тоа, тврди дека му се заканува друг повратник. Неговото моментно лекување се фокусира на „градење карактер/ идентитет“, неговата жена се лекува од анорексија, нервоза и двете деца се под надзор на службите за заштита на деца. Пред неколку недели разузнавачките служби контактирале со стручното лице за координација на лекувањето на човекот. Тој се дружи со помлад многу радикализиран човек и сега го следи владата и се прави нова процена на ризик.

Научени лекции:

- На некои радикализирани лица цел живот им е потребно менторство. Во овој случај нарушувањето на избегнување луѓе значи дека секој потег што го прави тој човек е „радикален“ или „драстичен“; општ заклучок е дека ова реакциско однесување и одредено ниво на зависност (од институции) ќе остане така цел живот во комбинација со силна тенденција за изразување и манипулирање. Поради тоа што нема отпорност или сопствен идентитет ова ќе остане тековна точка за фокусирање во неговото лекување, како и уочувањето на последиците од „радикалните одлуки“.
- Важно е да се обрне внимание на циничниот став во однос на лекувањето и повторно да се назначат стручни лица / управители со случај ако е потребно. Дел од проблемот / нарушувањето на овој човек е тоа што тој постојано ги смета другите за одговорни за да си ги реши проблемите. Никогаш не презема одговорност и манипулира. Во еден момент „новиот живот“ му се дава на чинија, а веќе следниот миг тој прави драстичен потег и создава цела низа проблеми. Ова резултира со циничен став на сите вклучени професионалци. Веќе никој не го сфаќа сериозно, а тоа создава нова опасност.

6.2.4 Практични реакции

Обично повратниците ги прекинуваат сите неформални и формални односи пред да заминат на терористичка територија. Нивната работа, домување и осигурување биле прекинати затоа што не биле присутни или не се појавиле подолг период. Најголем дел од нив повеќе не се регистрирани како жители во нивниот град. Кога се реинтегрираат во општеството, потребна им е помош за да ги средат сите тие работи и за да го забрзаат тој процес.

Совет од искусно непосредно стручно лице: „Најчесто на повратниците им недостига соодветна / ажурирана регистрација во јавниот систем и поради тоа не можат да добијат поддршка и лекување. Времето што е потребно за да се помине низ процесот е многу долго поради недостигот на упатувања или недоволно информации.“

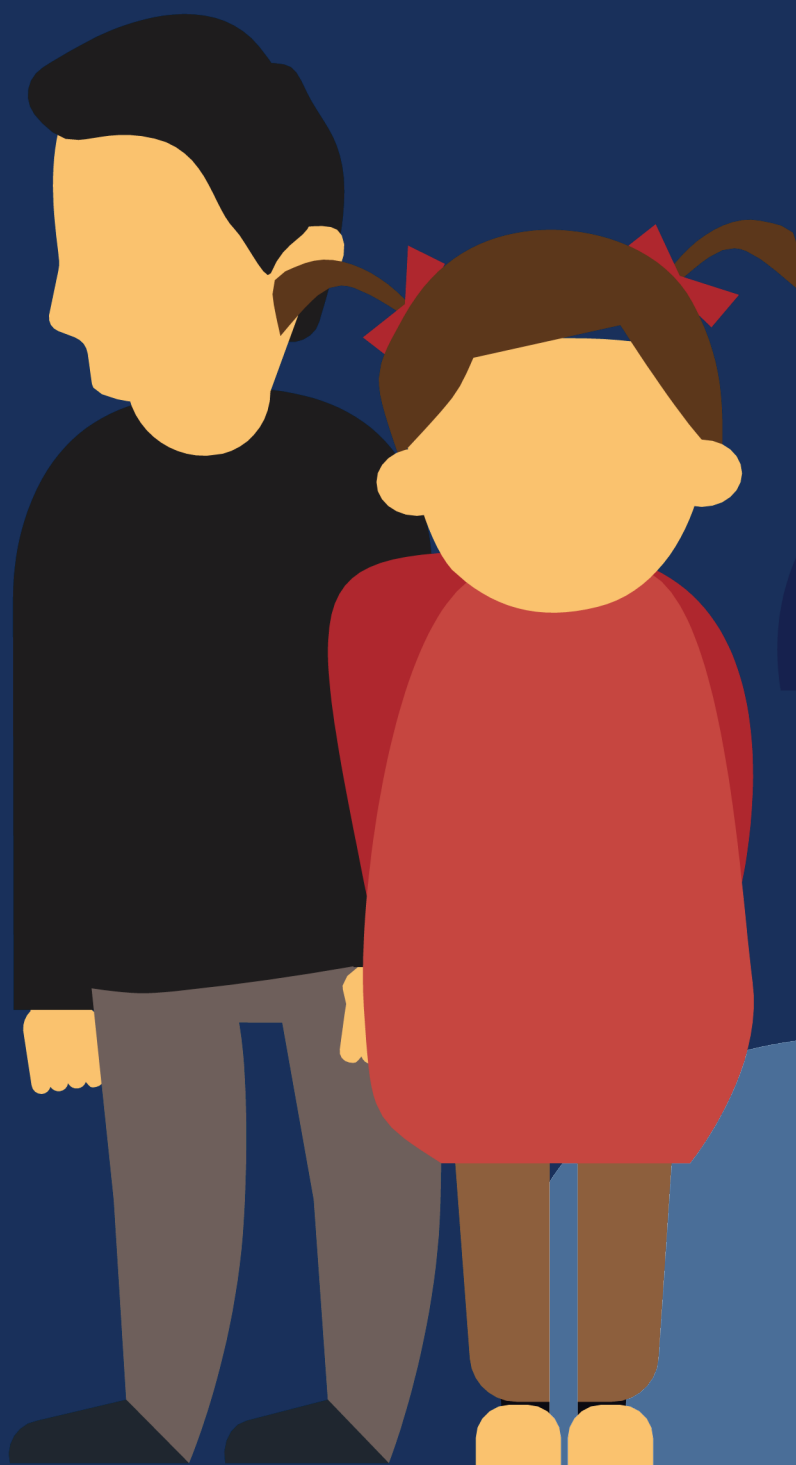
Треба да се подготви преглед на најпрактичните потреби на секој повратник. Веројатно лицето што го советува или му е ментор ќе има најдобар преглед на тоа што е потребно. На почетокот разговарајте со стручниот работник и подгответе нацрт на тоа што е потребно. Овој нацрт треба да биде на агендата за состанокот со повеќеорганизацискиот тим за интервенции за овој повратник.

Практично

Обично практичноста спаѓа во осум категории.

- **Почеток:** Проверете дали повратникот е регистриран во потребните национални и локални бази на податоци на граѓани.
- **Итно лекување:** Оценете ја потребата за здравствено лекување поради повреди добиени во војна, заразни болести или ментални нарушувања и направете соодветно упатување. Лекувањето треба да се обезбеди во моментот кога повратникот ќе влезе во земјата.
- **Домување:** Проверете дека локацијата на која ќе живее повратникот е безбедна за него и за соседството. Ако е потребно, обезбедете анонимно домување за да избегнете безбедносни прашања што ќе вклучуваат вознемирани соседи.

- **Финансии:** Ако треба, помогнете му на повратникот во врска со финансиската помош од локалната и од националната власт. Исто така, ако е потребно, помогнете му да отвори банкарска сметка. Повратниците може да се на листата на терористи на ОН, како и повеќето СТБ. Ако е така, неговите средства се замрзнати. Треба да контактирате со националната влада за да почнете процедура за ослободување на замрзнатите средства. За ова потребни се неколку месеци. Во меѓувреме, тој не може да заработува, да отвори банкарска сметка или да влезе во својата банкарска сметка.
- **Вработување / образование:** Помогнете му на повратникот да учествува во организирани дневни активности. Тој треба да се вработи или да почне со образовни курсеви колку што е можно побрзо.
- **Здравствено лекување:** Воспоставете контакт меѓу повратникот и неговиот (нов) стручен работник. Повратникот треба да може да контактира со докторот ако му е потребно. Можеби кога пристигнал и бил уапсен, повратникот добил здравствено лекување организирано од националната власт. Ако е така, за тоа треба да биде информиран општиот стручен соработник.
- **Лекување на менталното здравје:** Ако сè уште не е направено, а има потреба, помогнете му на повратникот да контактира со локалните служби за ментално здравје.
- **Правно:** Може ќе има конкретни правни прашања со кои ќе треба да се справите, како формалното признавање на децата на повратникот, плаќање парични казни од времето пред да замине на терористичка територија или како повторно да се сретне со членови на семејството од различна националност. Побарајте правна помош за повратникот преку ангажирање (веројатно про боно) адвокат или преку локален координатор.

7 Деца-повратници

Во Воведот на овој прирачник е даден преглед на комплексните предизвици во однос на децата-повратници врз основа на нивните искуства во странство. Ова Поглавје се фокусира на тоа како да се реагира на овие предизвици, земајќи ги предвид сигурноста и безбедноста на детето и на неговата околина, како и потребата за ресоцијализација на детето колку што е можно побрзо во новата средина.

7.1 Општ преглед

Предизвиците со кои се соочуваат децата што наишле на екстремизам и на тероризам бараат итно дејствување, како и долгорочен пристап со оглед на тоа дека голем број од потенцијалните негативни ефекти може да се појават многу подоцна.

На што мислиме кога велиме „деца“? Како што е утврдено во Конвенцијата на ОН за правата на детето (UNCRC), дете е секое човечко суштество на возраст од 18 години. Принципите определени во Конвенцијата на ОН за правата на детето беа ратификувани од сите земји членки на ЕУ. Од правна перспектива, земјите членки на ЕУ имаат различни јурисдикции во однос на дефинирањето на тоа дали некој под 18 години спаѓа во законодавството за малолетници или во законодавството за возрасни. Често ова ќе зависи и од природата на кривичното дело.

Децата-повратници: дефиниција во овој прирачник

Во овој прирачник се дадени три групи што треба да се земат предвид кога се зборува за деца-повратници:

1. Деца што ја напуштиле ЕУ (со своите семејства или сами) за да живеат во терористичка организација во странство и кои се вратиле (со своите семејства или сами);
2. Деца што се родени во терористички конфликтни зони и кои потоа отпатувале за Европа;
3. Деца што се родени во ЕУ со мајка и / или татко што бил involviran во терористичка организација во странство (жена СТБ што се вратила бремена). Во ваков случај детето претходно не живеело во ЕУ, а не живеело и во терористичка конфликтна зона. Оваа категорија, исто така, е вклучена во прирачникот поради тоа што статусот на повратник на родителот може да влијае врз детето во подоцнежна фаза од животот.

Реакциите не мора да се разликуваат според групата, но ќе зависат од: нивото на траума и индоктринација, карактерот и личноста, непосредната околина на детето итн.

Децата на различна возраст

Иако е очигледно дека возраста е важна кога станува збор за деца-повратници (како и должината на периодот во кој биле изложени на конфликтна ситуација и ниво на ангажираност), сепак, нема јасни насоки за возрасните групи кога станува збор за реакции. Во однос на интервенциите со деца треба да се следат психолошките и психијатриските насоки. Ова значи дека децата се категоризирани во **дете / преттинејџер и адолесцент**. Професионалците треба да одлучат за знаците за разграничување на секоја категорија и треба да ги земат предвид разликите во развојот и културните разлики; но, генерално, под 12 / 13 година се категоризираат како преттинејџери, а над таа возраст ќе бидат адолесценти. Интервенциите за адолесценти се можни само ако детето достигнало определено когнитивно ниво.³⁴

Од моментот на зачнување и во текот на бременоста децата веќе може да страдаат од околностите во кои живее нивната мајка; ова може да води и до долгорочни ефекти по раѓањето. Влијанието на

³⁴ Theodore, L. (2016) Handbook of Evidence-Based Interventions for Children and Adolescents. Springer, New York.

стресот врз детето во развој особено овде е релевантно.³⁵ **Ако мајката постојано минува низ реакција на психолошки стрес, тоа има штетно влијание врз фетусот што се развива.** Се смета дека заканите за развојот на мозокот во првите три и пол години (1.000 денови) имаат огромно влијание врз способноста на детето да се справи со светот околу него.³⁶ Како последица, ова треба да се земе предвид при постапувањето со младите деца што биле изложени на конфликтни ситуации за релативно долг период во споредба со нивната возраст.

Во случаи кога поголеми деца (на 12 години или постари) се вратиле од територијата на Даеш и се претпоставува дека биле сведоци на насилство и учествувале во екстремно насилство и малтретирање, најмногу загрижува тоа дека овие деца се помалку отворени за интервенции и помалку способни за промена. Освен тоа, и со помош на криминолошката литература што укажува на влијанието на возрастните групи врз престапувањето,³⁷ треба да постои голема загриженост за ширењето радикални идеи меѓу врсниците. Сепак, од витално значење е постарите деца да се третираат преку клучните служби (на пример, психолошка, образовна, свештеничка, приспособени на нивното ниво на развој. Тие не треба да се вклучат во делот за возрасни.

Без оглед на возраста на детето, промовирањето на развојот на фундаменталните елементи како интерперсонални вештини, управувањето со емоции, водењето стабилен семеен живот итн. Остануваат клучни за да се гарантира можноста дека во иднина овие деца ќе придонесуваат во општеството.

Искуството за работење со деца што се вратиле од Сирија и од Ирак сè уште многу е ограничено во ЕУ. Сепак, има големо искуство за работа и истражување на деца што биле изложени на воени состојби (на пример, деца војници), како и на тешки трауми и екстремистичка идеологија општо. Покрај тоа, има водечки конвенции и меѓународни рамки што оформуваат политики и воспоставуваат права и заштита на децата во ранливи ситуации и кои може да дадат насоки при подготвувањето политики и интервенции во оваа област.

Врз основа на ова искуство, стручните работници што работат со деца-повратници, полициски службеник, стручњак за ментално здравје, социјален работник или наставник, при подготвувањето и испорачувањето интервенции треба да го земат предвид следново:

- Децата што живеат / или растат во конфликтни зони се особено ранливи поради малтретирањата со кои се соочуваат, како и насилството на кое се сведоци и поради тоа што нивниот нормален социјален, морален, емоционален и когнитивен развој е прекинат и попречен од влијанието на војната.³⁸ Покрај траумата од живеењето во конфликтна зона, **процесот на преселување (враќање во ЕУ) може да биде причина за дополнителна траума.** Ова е уште повеќе нагласено кога семејството е разделено или ако децата патуваат сами.
- Децата што се изложени на вооружен конфликт многу веројатно ќе се соочат со **многукратна и тековна траума**³⁹ поврзана со интерперсонално / внатрешно насилство, сексуална злоупотреба, глад, лоша исхрана, запоставеност и напуштеност. Изложувањето на многукратна и повторена траума претставува значителен ризик по развојот на детето и севкупното функционирање.⁴⁰ Освен тоа, дополнителната траума како резултат на процесот на преселување и интеграција е поинаква можност.⁴¹ Ова може да е предизвикано од дискриминација, социјална исклученост, нестабилност, невработеност на родител и отсуство на возрасни мрежи за поддршка.

³⁵ Mulder, E. J., De Medina, P. R., Huizink, A. C., Van den Bergh, B. R., Buitelaar, J. K., & Visser, G. H. (2002). Prenatal maternal stress: effects on pregnancy and the (unborn) child. *Early human development*, vol. 70(1), pp. 3-14

³⁶ Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA pediatrics*, vol. 169(9), pp. 822-829.

³⁷ Fergusson, D.M., Swain-Cambell, N.R. and Horwood, J. (2001) Deviant Peer Affiliations, Crime and Substance Use: A Fixed Effects Regression Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol.30 (4) pp. 419-430.

³⁸ Kohrt, B.A., Jordans, M.J.D., Koirala, S. et al (2014). Designing Mental Health Interventions Informed by Child Development and Human Biology Theory: A Social Ecology Intervention for Child Soldiers in Nepal. *American Journal of Human Biology*, vol. 27, pp. 27-40.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, vol. 379(9812), pp. 266-282.

- Кога децата се инволвирани во насилство, психолошките докази покажуваат неспособност соодветно да се согласат на вклученост во насилна активност и недостиг од капацитет за да може целосно да ги разберат последиците од оваа инволвираност. Растењето на детето, како и неговиот биолошки развој ќе одреди на која возраст ќе може да ги разбере последиците од своите дејства. **Како и на децата-војници, така и на децата-повратници може да се гледа како на жртви и во некои случаи, во исто време сторители на дела.**
- Иако се вратени во Европа и далеку од конфликтната зона, стручните работници треба да бидат свесни дека можеби децата сè уште се во **транзициска средина**. Ова особено е случај кога нивните родители се затворени, а децата се згрижени од системот. Ова може да биде пречка за справување со траумата и за градење отпорност.⁴²
- Идеологијата на Даеш и нејзината внимателно оркестрирана инфраструктура во заедницата создадоа основи за идентитет на децата што, исто така, служи како заштитен фактор, дозволувајќи им да останат отпорни додека живеат во тие околности. Интервенциите што целат кон справување со идеологијата / погледот на светот на децата-повратници треба да земат предвид дека **растурањето на нивниот идентитет и преминот во нов идентитет е комплексен долгорочен процес**. Овие видови интервенции треба да се направат во контекст на поширок процес и мерки на реинтеграција или рехабилитација.
- Кога ќе се врати, **социјалната средина** на детето (семејство, заедница и возрасни групи) ќе има големо влијание врз успехот на рехабилитацијата и ресоцијализацијата. Стручните работници треба да бидат свесни дека некои повратници биле во центарот на вниманието на јавноста / локалната средина и се стигматизирани или величани во одредени заедници и групи. Децата на различна возраст може да станат и цели на малтретирање или заплашување или, од друга страна, да бидат повторно регрутирани во екстремистички кругови.

Дополнителна литература: UNODC претстоен прирачник: Од 2015 година UNODC им обезбедува техничка помош на државите што се соочуваат со регрутирање деца од терористички и од насилни екстремистички групи. Во 2017 година UNODC ќе издаде прирачник што ќе се фокусира на лекувањето на децата што се регрутирани и експлоатирани од терористички групи. Прирачникот што, пред сè, е за креаторите на закони и политики, како и за стручните работници, ќе се фокусира на различните улоги на правосудните учесници, во координација со други системи, како одговор на три сетови предизвици: (i) спречување на регрутирањето деца од терористички и од насилни екстремистички групи; ii) утврдување ефикасни правни реакции за деца што се регрутирани или експлоатирани од такви групи, iii) унапредување на рехабилитацијата и на реинтеграцијата на тие деца. Особено внимание ќе им се посвети на специфичната ситуација и на потребите на девојчињата.

7.3 Стратегија за реакција за деца-повратници

Клучни претпоставки за стратегија за реакции:

Како што беше наведено во **документот РАН за деца-повратници од конфликтни зони**⁴³, кога се спроведуваат политики и стратегии како реакција за деца-повратници, треба да се има предвид:

- *Сите* деца што се враќаат од Ирак и од Сирија биле изложени на насилство и потребна им е интервенција.

⁴² Отпорност се однесува на способноста на детето да се справи и да оговори на нормалните и на исклучителните предизвици со кои се соочува за време на развојот.

⁴³ Radicalisation Awareness Network (RAN) (2016). Issue Paper: 'Child returnees from conflict zones'. Available at https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_child_returnees_from_conflict_zones_112016_en.pdf.

- Врз основа на програмите за индоктринација на Даеш, се смета дека *сите* деца биле ангажирани до некое ниво и биле изложени на екстремистичката идеологија на Даеш.

Овие претпоставки не значат дека сите деца се или дека ќе станат насилни екстремисти или терористи. Сепак, може да биде значителна грешка ако не се признае влијанието на таквата идеологија врз потенцијалот за (ре)интеграција во европското општество.

Стратегијата за интервенции за реагирање треба да ја водат три клучни предуслови:

- 1. Фокус на раната интервенција и нормализирање:** За да се постигнат најдобри резултати во ресоцијализирањето на децата-повратници во западното општество започнете да го нормализирате секојдневниот живот на децата и да ги социјализирате во соодветна социјална мрежа колку што е можно побрзо по нивното пристигнување. Децата ќе имаат придобивка од структурирана „нормална“ и безбедна средина во која ќе може да се дружат со врстници во градинка или во училиште. Освен тоа, врз основа на наодите од криминологијата општо, познато е дека децата што сториле дело пред да навршат 12 години, имаат поголема веројатност да станат престапници.⁴⁴ Иако овие наоди не се секогаш поврзани со насилство, туку општо со девијација и сè уште нема истражување за децата што растат на терористичка територија, ова треба да се земе предвид како момент за фокусирање при раното интервенирање (што значи најрано можно кога ќе се врати детето).
- 2. Холистички повеќеагенциски пристап:** Ниедна служба не може сама да обезбеди холистичка реакција на децата-повратници. При подготвувањето национална или локална реакција за децата-повратници потребен е повеќеорганизациски пристап за да се одговори на личните, семејните и на социјалните потреби на детето. Генерално, веројатно е дека во таквиот пристап ќе бидат вклучени следниве учесници: органи за спроведување на законот, служби за деца, служби за социјална заштита, локални власти, училишта, здравствени служби, затвор и служби за пробација (на пример, кога родителите се в затвор), служби за вработување, организации за спорт и релаксација, религиозни и добротворни организации итн.
- 3. Специјално изготвен пристап заснован врз индивидуалната процена на ризик и на потреби:** Секој случај има посебна заднина, динамика, ризици и можности за рехабилитација што треба да се рефлектираат во процената на ризиците и на потребите. Затоа за овие случаи е потребен посебно скроен пристап, што ќе вклучува релевантни учесници, како што е споменато погоре. Потребна е посебна процена на секое дете во однос на состојбата, потребите, па дури и ризиците за да може да се подготви соодветна интервенција за него.

Овие предуслови не се специфични само за децата-повратници и тие се засноваат врз најдобрата општа практика во справувањето со радикализираните поединци што се вклучени во насилан екстремизам и тероризам.

Во стратегијата за реакција може да се вклучени неколку различни интервенции што служат за да се гарантираат сигурноста и безбедноста на самото дете, како и на оние во неговиот социјален круг. Освен тоа, ќе има интервенции што ќе се фокусираат на рехабилитацијата и ресоцијализацијата на детето во безбедна и стабилна средина (на пример, враќање во училиште, советување, учествување во спортски активности) што се справуваат со благосостојбата на детето и со ризикот детето да стане насилно и / или радикализирано во иднина. Методите и интервенциите што може да ги користат стручните работници при работењето со деца-повратници детално се објаснети во следниот дел.

⁴⁴ Loeber, R., Farrington, D.P. and Petechuk, D. (2003), Child Delinquency: Early Intervention and Prevention. *Child Delinquency, Bulletin Series* (May). Available at <http://www.forensiccounselor.org/images/file/Child%20Delinquency%20Early%20Intervention%20and%20Prevention.pdf>.

Практика во акција: Насоки за справување со деца-повратници во Франција

На 23 март 2017 година францускиот премиер претстави насоки за француските власти и стручните работници за справувањето со Французи малолетници и странски малолетници што се вратиле на француска територија по престојот во Ирак или во Сирија.

Во пристапот е нагласено како ќе се оценува секоја посебна ситуација од надлежното обвинителство, кое ќе одлучува дали ќе има гонење. Обвинителството ќе го препрати предметот до судијата за малолетници за заштитни мерки ако се потребни.

Цел е да се гарантира дека сите деца ќе добијат соодветна грижа (по соматската и психолошката процена по пристигнувањето) и образование што е соодветно на нивните потреби, во исто време заштитувајќи ги од ризиците од стигматизација поврзани со нивната семејна историја.

Школувањето е во одговорност на академскиот директор на националните служби за образование, кој воспоставува координација меѓу различните служби што го сочинуваат националниот образовен систем, образовните институции и сите други учесници што се одговорни за постапување со тие малолетници. Се почитува доверливата природа на споделуваните информации.

Локалните единици за спречување криминал и радикализам и за семејна поддршка, во соработка со јавниот обвинител, го гарантираат општото постапување со овие деца и со нивните родители (дали ќе бидат предмет на судски мерки или не).

Овие насоки ја нагласуваат потребата од соодветно обучување на сите поединци што се одговорни за придружување на малолетниците и бараат основање комитет, во рамките на Министерството за правда, кој ќе ја оцени социјалната и образовната грижа на децата-повратници.

Во графиконот подолу е даден преглед на координирањето на информациите во врска со децата-повратници.

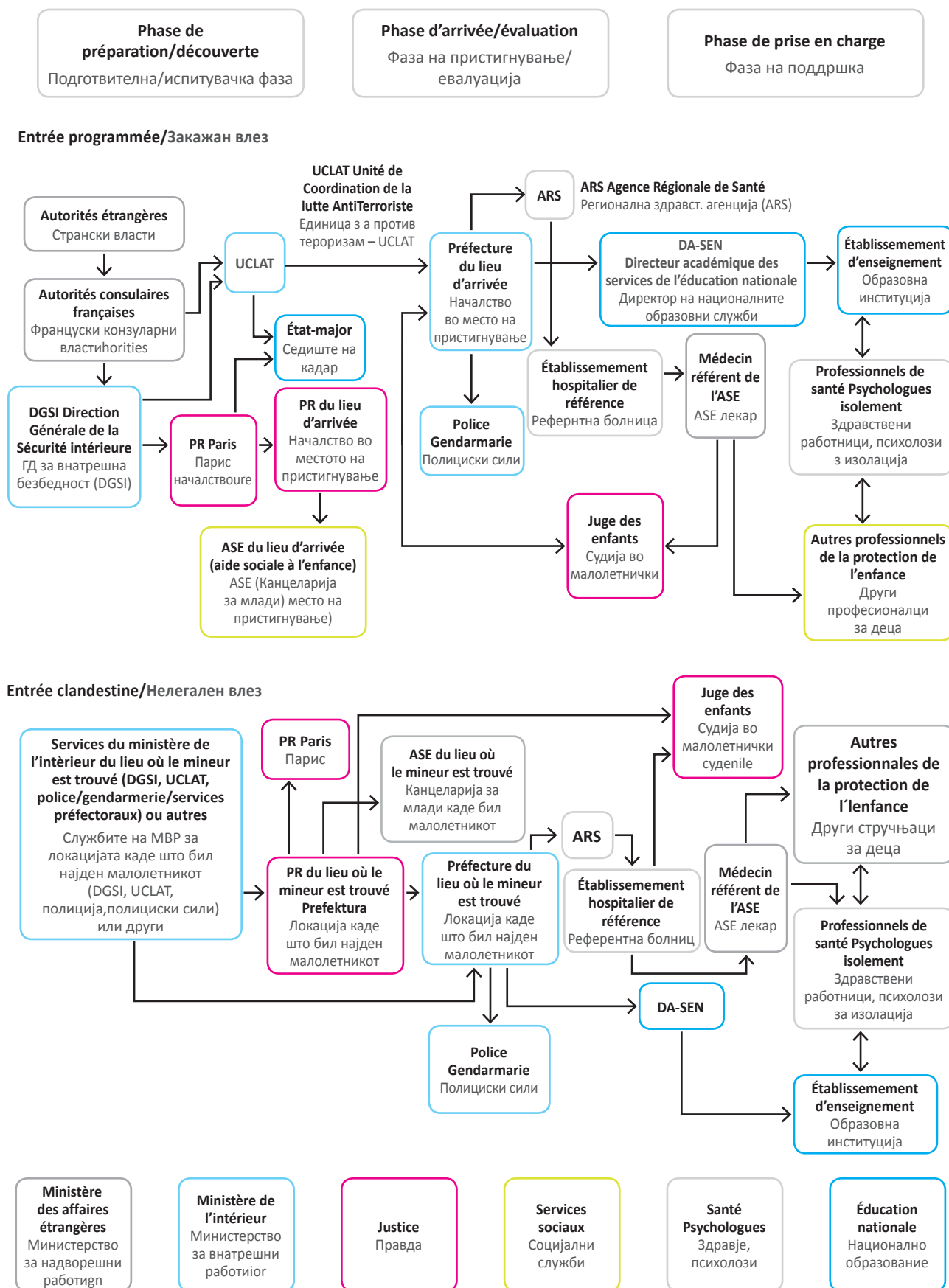
На интернет има повеќе информации.

CIRCUIT D'INFORMATION / ИНФОРМАЦИСКА МРЕЖА

Annexe 3 from „Instruction relative à la prise en charge des mineurs à leur retour de zone irako-syrienne“

– преводи од RAN CoE

Прирачник за поддршка на малолетници штом ќе се вратат од Ирак-Сирија

7.4 Методи и интервенции

7.4.1 Правна реакција и заштита на децата

Кога едно дете ќе се врати во ЕУ по неговиот (или на неговите родители) престој во терористичка конфликтна зона, неколку **правни прашања** стануваат важни. Стручните работници што работат со овие деца треба да бидат свесни за овие прашања, како и за ефектите што може да ги имаат врз рехабилитацијата и ресоцијализацијата на детето.

- **Националност на детето:** Националноста на детето и поврзано со тоа неговото државјанство ќе зависат од правните пресуди во секоја земја членка на ЕУ. Најмногу проблеми се јавуваат кога детето е родено во конфликтна зона и нема документи за да се потврди биолошката врска меѓу детето и неговите родители. Сепак, за да може да се гарантира реинтеграцијата на детето, важно е да се утврди неговиот правен статус. Во случај на несигурност, ДНК-тестот дава доказ за биолошката врска. Кога нема ДНК-доказ за биолошка врска, тогаш од законодавството и од судската практика што се применуваат во релевантната земја зависи дали ќе му се дозволи на детето да влезе во ЕУ и со кој статус.
- **Старателство на дете:** Може да се појават прашања за тоа кој има старателство врз детето. Одредени правни прашања, како и за националноста, ќе бидат специфични за државата. Во повеќето случаи, ако родителите сè уште се заедно, а еден од родителите може да се грижи за детето, тие ќе добијат (заедничко) старателство. Потешко е кога родителот или родителите не можат да се грижат за детето затоа што се в затвор, физички или ментално се нестабилни или се потенцијален ризик за детето. Во такви случаи старателство може да бараат роднините, на пример, баба или дедо. Ако не се најде решение во социјалната средина на детето, детето ќе стане грижа на социјалниот систем и ќе биде сместено во институција. Стручните работници треба да се справат со битките за старателство, како и со фактот за дестабилизирање што тоа ќе го има врз детето и врз тие околу него. Практиката покажува дека децата често остануваат со мајката со оглед на тоа дека поретко се гонат жените-повратници.
- **Кривично гонење на детето:** Колку што повеќе се зборува за улогата на децата во борбите на терористичките групи (на пример, како самоубијци-бомбаши, војници, извршители), толку повеќе се зголемуваат прашањата за тоа дали овие деца правно се одговорни за своите дејства. Како што беше наведено во извештај од 2016 година од Интеррегионалниот истражен институт за криминал и правда на Обединетите нации (UNICRI) за „Деца и борба против тероризам“, тековната правна рамка за деца што биле регрутирани од вооружени или од терористички групи е комплексна. Во однос на регрутирањето во вооружени групи или сили, меѓународното право, договорите и протоколите поддржуваат размислување дека децата под 18 години не треба да се гонат за овие дејства, но треба да се реинтегрираат и да се рехабилитираат, без оглед дали биле присилно или доброволно регрутирани или дали биле активни војници или имале поддржувачка улога. Сепак, кога станува збор за терористички групи, ситуацијата станува многу покомплексна. Земјите членки на ЕУ воспоставуваат своја правна рамка за терористички групи и активности, како и за возраста на која децата може да бидат судени како возрасни, водена од правната рамка на ЕУ и од други меѓународни договори. Според UNICRI, значи дека нема конкретна правна рамка кога станува збор за деца што се регрутирани од вооружени или од терористички групи. Неодамнешната судска практика покажала дека одредбите во малолетничката правда се применуваат и за обвиненија за тероризам. Во Извештајот на UNICRI се препорачува „*случаите што инволвираат деца, кои се вклучени во активности поврзани со тероризам, треба да бидат судени во согласност со процедурите за малолетници и со судовите за малолетници. Терористите престапници не треба да се третираат поинаку од другите кривични дела што вклучуваат деца.*“
- **Права на детето и заштита на децата:** Сите земји членки на ЕУ ја ратификуваа Конвенцијата на ОН за правата на детето (UNCRC) и обврзани се со ова според меѓународното право. Основен принцип зад оваа Конвенција е дека сите држави постапуваат во најдобар интерес на детето. Освен тоа, опфаќа усогласеност со законите за старателство на детето за да гарантира дека секое

дете има основни права, како што се право на живот, на име и идентитет, да биде чувано од родители во семејство или културно групирање и да има врска со двајцата родители, дури и ако тие се разделени. Државите имаат обврска да им дозволат на родителите да ги користат своите родителски одговорности. Има и обврска да се обезбеди посебно правно застапување за детето во секој правен спор за нивната грижа и за да се гарантира дека гледиштата на детето ќе се слушнат во такви случаи. Покрај тоа, во Конвенцијата се тврди дека страните мора „да ги преземат сите соодветни законодавни, административни, социјални и образовни мерки за да се заштити детето од сите форми на физичко или на ментално насилство.“ ЕУ ја зема оваа Конвенција како почетна точка за правата на детето и ги изгради политиките и акциите во согласност со CRC. Кога станува збор за деца-повратници, особено за оние за кои се смета дека биле инволвирани во терористички активности, во извештајот на UNICRI се заклучува дека:

„Севкупно, основните принципи на UNCRC, вклучително правото на детето да се смета за најважно тоа што е најдобро за него, се чини дека не се спроведуваат во однос на децата што се вклучени во терористичка активност ниту во однос на мерките наметнати врз членовите на нивните семејства. Покрај тоа, не е очигледно дека член 40 (3)(б) [од UNCRC] во кој се бара од државите да воведат мерки за справување со деца без да бараат судска постапка или член 37 (б) во кој се бара лишувањето од слобода да биде крајна инстанција за најкраток можен рок, се применуваат значајно кога станува збор за деца што се вклучени во терористичка активност“.

Во согласност со овие наоди и заклучоци, една од главните препораки на UNICRI е дека: „Државите треба да се охрабрат да гарантираат дека децата се посебно третирани во законодавството што се справува со тероризам и дека правата на детето според меѓународните договори му се гарантирани. Веројатно ова ќе бара посебни законодавни одредби во врска со децата од моментот на притворање до моментот на и вклучително казната и реинтеграцијата во домашното законодавство.“

За повеќе информации во врска со ова видете *Neuchatel Memorandum (Меморандум за добра практика за малолетничка правда и противтерористички контекст)*.

- **Повеќеорганизациски пристап и споделување информации:** Сите земји членки на ЕУ имаат воспоставено структури и процедури за справување со ранливи деца. Сепак, децата-повратници создаваат нова група што бара приспособување на постојните структури на тековната реалност во смисла на соработка, утврдување одговорност, координација и споделување информации. За да се работи ефикасно, брзо и ефективно преку повеќеорганизациски пристап и за да се приспособи на децата-повратници, потребно е следново:
 - Јасни правила и прописи околу споделувањето информации, особено кога станува збор за справување со деца во ранливи позиции (како што се употреба на дрога од родителите, семејно насилство, сексуална злоупотреба). Практиката покажува дека е особено тешко споделувањето на собраните информации за безбедносни цели, иако понекогаш е неопходно службите за деца или социјална работа да може да донесат правилни одлуки за потребите на детето. Ова понекогаш бара простор за сертификати за класифицирани информации. Од друга страна, стручњаци за семејна поддршка може да научат нешто за историјата на детето или за околностите што може да влијаат врз безбедноста и сигурноста на детето. Овој вид информации треба да бидат споделени на структуриран начин со полицијата и со разузнавачките служби.
 - Во дел од стратегијата за реагирање треба да се разгледува тековната правна рамка за соработка меѓу службите за да се гарантираат безбедноста и сигурноста, за да се заштити благосостојбата на детето и за да се подготви соодветното законодавство што го дозволува неопходното споделување информации.

- Спојување на различните експертизи на заедничка маса или во одделенија за експертиза. За децата-повратници треба да има експертиза за траума (развој и реакција), развој на децата општо, собирање разузнавачки информации, правосуден систем, семејна поддршка, образование итн. Овие одделенија за повеќеагенциска експертиза може да помогнат во специфични случаи со подготовка на севкупна обука за непосредните стручни работници и процена на ризиците и на потребите.
- **Правни насоки за стручните работници:** Стручните работници како стручњаците за семејна поддршка и социјалните работници при контактот со детето и со другите повратници се соочуваат со многу прашања од семејството на повратникот и социјалните контакти, вклучително и од правна природа. Тие може да се однесуваат на старателството, поддршката за праќање пари, националноста, државјанството и сл. Стручните работници, исто така, зборуваат за зголемен број судски случаи за овие прашања. Силно се препорачува да се биде способен да се дадат точни информации за поединците и за семејствата, како и да се заштитат стручните работници што може да се инволвираат во судски случаи, создавајќи правна административна структура. Тоа ќе биде место (или психичко или преку онлајн-служба) каде што социјалните работници или стручњаците за семејна поддршка може да побараат правни насоки за прашањата што ги добиваат од семејствата-повратници. Треба да се размисли за соодветна правна обука за стручните работници што работат со деца. Опсегот на таквата обука може да се прошири и да се вклучи општ фокус на правата на децата што се жртви на насилство и правата на децата во контакт со правниот систем.

Студија на случај — Бариири при работење со деца-повратници

Од територијата на Даеш една 35-годишна жена со три мали деца се вратила откако таму била две години. Безбедносните служби ја сретнале на аеродром, но не била ниту уапсена ниту обвинета. Безбедносните служби останале во контакт со неа и повремено ја посетувале. Социјалните служби не биле информирани, но по неколку месеци дознале дека таа се вратила. Кога од социјално ја посетиле жената, таа не сакала да зборува за своето искуство или за тоа каде била. Тврдела дека живеела надвор од територијата на Даеш и не учествувала во нејзините активности. Преку роднините социјалните служби дознале дека жената и нејзините деца живееле со Даеш и биле дел од организацијата. Нејзиниот најстар син учествувал во индоктринацијата / кампот за обучување. Таа сега е втора жена на екстремист и целосно ги прекинала односите со властите. Социјалните служби не можат да ги проверуваат или да ги отргнат нејзините деца. Поради ограничување на споделувањето информации не се пренесени информации во училиштето што го посетуваат децата.

Научени лекции:

- Првиот период дома е најважен во смисла на воспоставување контакти и нудење интервенции со оглед на тоа дека повеќето повратници тогаш ќе сакаат да зборуваат и да соработуваат.
- Ако не се споделуваат информации, може да се отежни испорачувањето интервенции. Во тој случај, неуспехот да им се пренесат информации на социјалните служби или на училиштето значи дека било тешко да се дојде до жената или до нејзините деца.
- Од клучно значење е децата да бидат вклучени од почетокот и да им се понуди ментална грижа за да се справат со траумата.

7.4.2 Процена на ризик и потреби

Рехабилитацијата и ресоцијализацијата на децата во голем дел се потпираат на процената на ризикот и на потребите. Тие треба да се осврнат на физичката и на менталната благосостојба на детето, нивото на траума, нивото на индоктринација / екстремистичко размислување, ставот кон насилство итн. Во моментот не се развиени специфични процени на ризик за децата-повратници. Сепак, стручните работници може да ги користат постојните психометриски алатки што, на пример, оценуваат мултикултурализам, групен идентитет, когнитивна флексибилност и религиозно почитување.⁴⁵ Со оглед на тоа дека постојните специјализирани процени на ризик за радикализам се направени за возрасни и се на почеток кога станува збор за засновање доказ, тие не одговараат за децата-повратници. Имајќи предвид дека децата сè уште се развиваат, може да биде посоодветно да се користи индивидуална проценка што вклучува проценка на ризиците, а се фокусира на севкупната состојба и на потребите на детето и на најдобрите дејства во интерес на детето. Важно е да се прави разлика меѓу девојчиња и момчиња повратници затоа што тие можеби биле изложувани на различни форми на насилство / траума и поради тоа што може да бидат потребни специјализирани интервенции. Поради тоа земјите членки треба да инвестираат во подготвувањето специјализирани процени за децата-повратници.

Практика во акција: Алатка за проверка на Аархус за семејства и за деца (во развој).

Socijalne službe i infocentar u Orhusu trenutno razvijaju alatku za proveru koju će koristiti praktičari usredsređeni na proces deradikalizacije. Na kraju će ova alatka za proveru imati četiri kategorije dece:

- 9 месеци – 1 година
- 1-6 години
- 6-12 години
- 12-18 години

За повеќе информации за оваа алатка во развој, контактирајте со Аархус Инфохаус преку: [Christina Lehtinen — cle@aarhus.dk](mailto:Christina.Lehtinen@aarhus.dk).

7.4.3 Сместување и услови на живеење

Постапката за старателство ќе определи каде ќе живее детето. Тоа може да биде со неговите родители, баба и дедо или со други членови на семејството. Може да биде и во институција или во друго семејство ако биолошкото семејство е несоодветно или дури и ризично за рехабилитацијата на детето. This option should be a last resort as the impact upon the child will be significant and unpredictable. Детето може да се врати во градот од кој потекнуваат неговите родители или во град каде што ќе почнат нов живот. Покрај правната постапка и (во некои случаи) ограничувањата, во процесот на рехабилитирање е важно да се нагласи важноста на новите услови за живеење. За цели на рехабилитацијата, нормализацијата мора да се случи колку што е можно побрзо, но може да биде под влијание на фактори, како што се:

- Вработеност на родителите;
- Имањето структуриран секојдневен живот;
- Пристап до приватен простор за живеење;
- Пристап до образование и активности за релаксирање;
- Живеење во соодветна заедница;
- Пристап до возрасни групи;
- Идоли;
- Чувство на самоопределување.

⁴⁵ Saklofske, D. H. Schwan, V. L., Reynolds, C. R. (2013) The Oxford Handbook of Child Psychological Assessment. Oxford University Press

Оние што се одговорни за да одлучат за условите за живеење на детето (ова ќе се разликува од една земја членка до друга, но веројатно ќе влијаат родителите / директното семејство, локалните власти, заштитата на деца, судовите за малолетници) треба да ги земат предвид овие фактори.

Студија на случај: Повратник со три деца

Жена-повратник, на возраст од 30 години, заминала за Сирија за 8 месеци со сопругот и двете деца. Се вратила во поодмината бременост со трето дете и со другите две деца. Наводно нејзиниот сопруг починал. Не била уапсена, истрагата трае и сега таа живее сама со своите три деца и се обидува да најде работа. По нејзиното враќање во случајот се вклучени многу организации. Неколку социјални служби биле вклучени на почетокот поради загриженоста за нејзините деца и за нејзиното ментално здравје (кога се вратиле, децата биле ненахранети) и сè уште ја следат состојбата на децата. Во ова биле вклучени и полицијата и општината и ја посетувале на редовна основа. Бил назначен одговорен за случајот за да ја координира целата потребна грижа. Во нејзината неформална мрежа нејзината сестра е активна и и помага ако треба да оди на состаноци или да разговара со службени лица. Таа контактира со своето семејство и со семејството на сопругот, но на пониско ниво.

Научени лекции:

- Важно е да се оцени веројатноста за тоа повратникот да се врати на терористичката територија, на пример, за да биде со сопругникот. Во овој случај на почетокот ова изгледаше прилично веројатно, па се дискутираше за можностите таа да биде спречена да патува за Сирија, на пример, да ѝ се одземе пасошот. Важно е да има добра формална и неформална мрежа што ќе обезбедува информации за повратниците.
- Постигнувањето договор меѓу социјалните служби и повратникот може да го задржи семејството заедно. Овде постоеше загриженост за безбедноста и за сигурноста на децата. Но повратникот работеше со социјалните служби, се држеше до договореното и децата не беа одземени.
- Важно е да се гледа во пошироката мрежа околу повратникот. Еден од предизвиците во овој случај беше тоа што не се знаеше влијанието на роднините од страната на сопругот, со оглед на тоа дека нивниот втор син, исто така, заминал за Сирија. Постоеше страв дека тие може да имаат лошо влијание врз неа и нејзините деца.
- Инвестирање во многу видови помош и градење врска им помага на стручните работници да го проценат ризикот и да најдат можности за откажување и дерадикализирање. Овој повратник беше проверен во смисла на проблеми со менталното здравје и сега добива психолошка помош. Сега добива помош и во барањето работа и аплицира за придобивките што ѝ се потребни за да го стабилизира животот.

7.4.4 Семејна поддршка

Дали во биолошкото семејство или згрижен од системот, директната социјална средина игра круцијална улога во процесот на рехабилитација. Имајќи го ова предвид во случајот со деца-повратници, веројатно целото семејство претрпело од конфликтот и траумата, а ова е значителен ризик за благосостојбата и стабилноста на детето. Поради тоа поддршката и експертските насоки (на пример, психолошки, траума, теолошки, педагошка експертиза) треба да се обезбедат за овие семејства за да им се помогне да се справат со траумата и со тековните околности и за да станат свесни за тоа како може да помогнат во создавањето сигурна и стабилна средина во која ќе расте детето (повеќе за семејната поддршка видете го Поглавје 4).

7.4.5 Улога на (пред) училиштата

Во процесот на рехабилитација на детето-повратник од суштинско значење да се има пристап до образованието. Ова е значителен заштитен фактор затоа што внесува чувство на безбедност, го нормализира секојдневниот живот на детето, гарантира изложување на културна различност и ја зголемува интеракцијата со лица надвор од домот.⁴⁶ Дискусиите меѓу стручните работници во Работната група РАН за образование доведе до важни информации (сумирани подолу) за тоа како треба училиштата да бидат вклучени во рехабилитацијата на децата-повратници без да се загрозат безбедноста на другите деца, училишниот кадар и другите што се директно се вклучени.

Студија на случај — Дете-повратник што се враќа во училиште

Во март 2014 година младо момче-малолетник се претставило — со татко му — во училиште за да се запише. По проверката се утврдило дека три месеци момчето било во Сирија и тукушто се вратило. Додека момчето било во Сирија поминало програма за обучување. Прилично брзо се појавило пред малолетнички суд каде што судијата одлучил дека треба да се врати во училиште колку што е можно побрзо. Таа одлука била донесена во рок од една недела по неговото враќање. Приказната за неговото враќање има неколку верзии: 1. Избегал за да се врати дома. 2. Отишол во Истанбул за да купи топла облека и потоа побегнал. 3. Се вратил заедно со постар пријател.

Поради тоа што предметното училиште тогаш се соочувало со неколку радикализирани млади, директорот одлучил да има доверлив состанок со неколкумина наставници за да се распраша за нивната реакција и за тоа дали ќе бидат способни да се справат со ова момче во класот. Наставниците ги фатило паника, некои почнале да плачат, а други дури сакале да дадат отказ. Врз основа на ова искуство, директорот одлучил да го препрати момчето во друго училиште и во доверба контактирал со колега. Информирани биле само директорот, социјалниот работник, наставникот по религиозни студии и поранешниот наставник. Судијата за малолетници е започната траекторија на советување и семејството — во овој случај самохраниот татко — добил насоки. Процесот на реинтеграција поминал добро. Момчето ќе дипломира на крајот на оваа година.

- **Нормализирањето како водечки принцип:** Главниот принцип при справувањето со повратници во образовно опкружување е да се „врати во нормала“ колку што е можно побрзо. Училиштата треба да обезбедат сигурен и регулиран простор, каде што детето или младиот човек ќе се чувствува поддржан, каде што ќе има структура и правила и каде ќе биде намален стресот. Треба да се минимизира ризикот ученикот да се гледа како „различен“ и треба да се преземат напори за да се намали вниманието.
- **Справување со потенцијалните ризици што ги носат децата-повратници:** Поради нивната историја и личното искуство, може да има загриженост дека детето-повратник носи ризик за другите деца во училиштето; иако неверојатно, свеста за реакциите на траумата (како потфрлување или во малку случаи интерперсонално насилство) и подготвеноста за справување со овие реакции треба да бидат дел од обуката на наставниците. Како што беше кажано претходно, процена на ризикот и на потребите треба да се направи пред да се однесе детето во образовна средина.
- **Училиштата треба да ги охрабрат децата да развиваат идеи и одговорност:** Децата треба да бидат поддржувани кога стануваат позитивни членови на школската заедница и кога им се даваат можности за да бидат успешни. Ова е уште поважно за децата што ја уочуваат правдата и кои се лути или загрижени за развојот на нивните лични животи и за работите во светот. Справувањето со лутината и уочените неправедности е од клучно значење за отпорноста во однос на екстремистички ризици.

⁴⁶ Kia Keating & Ellis 2007; Hart, 2009

- **Надминување на неволноста кај некои училишта за да запишат деца-повратници:** Некои училишта не сакаат да примаат деца-повратници бидејќи се плашат дека може да се рашират екстремистички идеи во училиштето, па дури и дека можат да се случат терористички дела. Ова може да создаде тензии во училиштето и во пошироката заедница. За да се надминат овие предизвици, треба да се назначи лице / тело што е прифатливо и на кое му веруваат управниците на училиштето за да се дискутира, убеди и да се преговара со училиштата за соработка.
- **Споделување информации за пристигнувањето на дете-повратник:** Важно е детето да не се појави во училиштето ненајавено. Директорот треба да биде информиран и со детето треба да се постапува според училишните постапки за заштита на детето. Иако може да има корист од споделувањето информации со кадарот, тоа може да води и до предрасуди и до стигматизација што го забавува процесот на нормализирање. Може да биде корисно да се разговара со семејството за тоа кои информации да се споделат и со кого.
- **Училиштата треба да обрнат дополнително внимание на тоа како напредува новото дете:** Управата на училиштето треба да гарантира дека детето ќе добие посебно внимание и дека ќе бидат информирани за активностите на детето и за неговата благосостојба. Може да им поставуваат прашања на вработените, да работат со детето или да имаат член на кадарот што одблизу ќе го следи детето.
- **Да се развие структура за поддршка за училиштата:** Ова е потребно за да знаат училиштата кои се експертите на кои може да се потпрат за да се справат со децата-повратници. Во повеќеорганизациската соработка училиштата треба да соработуваат со партнерите во заштитата на децата, социјалната грижа, полицијата, службите за ментално здравје, експертите за траума, службите за физичко здравје, младите работници, НВО со релевантна експертиза и организаторите на активности по завршувањето на часовите за да се поттикне интеграција.
- **Да се обезбеди период на приспособување на детето:** Ова може да му помогне на детето (одново) да започне во училишниот систем (по живеењето во сосема поинакво опкружување). Периодот треба да биде колку што е можно пократок. Во некои земји децата треба веднаш да влезат во училишниот систем поради законодавството / поставеноста на системот. Во текот на периодот на приспособување важно е да се изгради доверба и да се биде поврзан со детето и со неговото семејство. Во текот на овој период може да се направат процена на потребите и тестови за познавање на јазик, за психолошката состојба и за интелектуалните способности.
- **Да се најде разбирање меѓу детето-повратник и училиштето:** Некои училишта може подобро да му одговараат на детето од други. Телото одговорно за училишта или специјализиран центар може да игра клучна улога во утврдувањето на најсоодветното училиште. Треба да имаат дополнителна обука, поддршка и финансирање. Враќањето во старата средина и претходното училиште може да не биде од корист за детето и за семејството. Преместувањето е во интерес на детето за да може тоа и остатокот од семејството одново да почнат без стигматизација или воодушевување. Се препорачува да се избегнува овие деца да се запишуваат во училишта што се наоѓаат близу местата што биле цел на напад во Европа поради присуството на трауматизирани деца или наставници што можеби биле и жртви.
- **Справување со публицитетот и реакции на медиумите:** Училиштата треба да знаат дека ако примат повратник, тоа може да предизвика публицитет и тензии во рамките на (училишната) заедница. Родителите, медиумите и политичарите може да почнат да постапуваат прашања и да почнат да се грижат. Потребна е стратегија за ова и доверливоста мора да биде најважна. Училиштата треба да може да ги користат протоколите за комуникација во услови на криза. Ако немаат таков протокол, може да го засноваат врз тоа како се справуваат со деца со криминална историја што се враќаат во училиште. Се препорачува претходно училиштата да дискутираат за својата стратегија со локалната власт. Општо кажано, училиштата не треба да зборуваат со медиумите.

- **Посебни програми за деца-повратници:** Во однос на други чувствителни прашања што вклучуваат деца, младите деца-повратници не треба да бидат изолирани или определени за „посебно“ лекување. Ова секако не ја негира потребата од посебно подготвена индивидуална програма за поддршка по процена на потребите. Процената треба да се направи со вклучување на целото семејство и на мрежата за поддршка што постои надвор од училиштето. Резултатите ќе помогнат училиштето да ги оцени капацитетите за учење.
- **Создавање пристап до експертиза за траума и екстремизам:** Иако генерално вработените во училиштето се обучуваат за да се справат со ранливи деца, се препорачува дополнителна обука за екстремизам и за околностите во кои живеело детето-повратник. Училиштето треба да има пристап и до експертски тим за овие прашања за помош и поддршка во ситуации што се предизвик.

7.4.6 Практика во случај на траума

Како што е јасно посочено во документот РАН за деца-повратници од конфликти зони⁴⁷, свеста за траума е вештина што треба да се сподели со сите непосредни стручни работници што работат со деца-повратници. Способноста да се препознаат знаците и симптомите на траума е од суштинско значење за правилно толкување на однесувањето на детето и за подготвување соодветни интервенции. Потребата за оваа способност е зајакната од стручни работници во рамките на Работната група РАН за здравствена и социјална грижа (H&SC) што, исто така, разговарале за неопходноста од „практика во случај на траума“ при работењето со деца-повратници.

Стручните работници што работат со деца што пораснале во радикална средина (во Европа и во моментни воени зони) треба да гарантираат дека ја разбираат различната природа на траумата и нејзиното влијание. Траумата предизвикува **реакција во зависност од преживеаното** — колку што поголема траума преживеале децата, толку е поверојатно дека имаат психолошки и физички проблеми. Резултирачкото однесување вклучува тенденција за погрешно толкување на разговорите и стануваат хиперсензитивни, некои реагираат прекумерно или премалку (или и двете) на стимулации. Често на овие деца им се поставува погрешна дијагноза дека имаат нарушување на личноста, а тоа ја истакнува потребата за професионалци што ќе споделат информации за личната историја на детето.

Постои потреба стручните работници да го разберат „преживеаниот ум“ на овие деца во смисла на **бегство / борба / смрзнување како** одговор на траума (природни реакции од функциите на понискиот мозок. Кога сметаат дека се под закана, луѓето или ќе се борат со заканата, ќе избегаат од неа или ќе се смрзнат во својот одговор). Тоа е момент кога „мозокот што размислува“ на овие трауматизирани деца е киднапиран од функциите понизок мозок, кои се ставаат на „модус на преживување“. Децата во модус на преживување ќе имаат проблем да одговорат поради тоа што нивниот првичен одговор е да се преживее или „да се реагира“ наместо да се мисли „рационално“ и да се разговара со професионалци што се обидуваат да ги поддржат.

Треба да се разбере оти не е дека овие деца „не успеваат да работат“ со службите, како што се смета вообичаено, туку овие деца „се неспособни да работат“ поради уочената закана. Професионалците што работат за да ги предизвикаат екстремистичките идеологии не може да го сторат тоа кога детето е во модус на бегство / борба / смрзнување поради тоа што детето не е способно да „размислува“ во тој момент. Важно е да се обезбеди дека детето се чувствува безбедно; процесот на градење врска и создавањето удобна средина се клучни за **транзицијата на детето од „мозок на преживување“ во „мозок на размислување“**.

Процесот на создавање безбедна и стабилна средина и градењето врска со детето-повратник може да трае неколку месеци. Иако е најважно да се обезбеди ефикасно ангажирање пред да почне да се работи на спротивставување на екстремистичките гледишта, одредени истражувања тврдат дека не

⁴⁷ Мрежа за свест за радикализација (РАН) (2016). Issue Paper: 'Child returnees from conflict zones'. Достапно на https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_child_returnees_from_conflict_zones_112016_en.pdf.

треба да се преземаат значителни терапевтски интервенции барем шест месеци, со оглед на потребата на детето физички и психолошки да се приспособи на новото опкружување. Тоа не значи дека не треба да се понуди поддршка, но децата што преживеале тешка траума покажуваат проблеми со довербата и ова може дополнително да ја попречи ангажираноста во терапијата.

За да се развие практика во случај на траума, стручните работници РАБ Н&SC препорачуваат работење со децата врз основа на споделен план за грижа во кој различни органи и институции за згрижување имаат одговорност и обезбедуваат различни интервенции, но еден управител на случај гарантира продолжување на поддршката. Сите инволвирани партнери треба да бидат свесни за постоењето на траума и како да се одговори на тоа. Ова вклучува стручни работници и непосреден кадар, како што се вработени на пријавница, кои често се прв контакт при работењето со организација. Важно е тие да ги разберат начините на кои однесувањето на овие деца и / или семејства се поврзува со траумата (на пример, детето може да е агресивно поради тоа што може да е во „модус на преживување“).

Дополнителна литература: РАБ Н&SC експертскиот документ на состанокот на РАБ Н&SC за „Деца и млади што растат во радикализирано семејство / средина се справува со траума и практика во случај на траума опширно и во врска со деца.

7.4.7 Справување со екстремистичка идеологија

Како што е посочено на почетокот од ова Поглавје, **стручните работници треба да претпостават дека децата-повратници учествувале до одредено ниво и биле изложени на екстремистичката идеологија на Даеш.** Кај возрасните, справувањето со идеолошката компонента на радикализмот преку интервенции вообичаено се нарекува „дерадикализирање“. Посебно подготвените програми за дерадикализирање, сепак, треба допрва да се развијат за деца-повратници. Важно е да се забележи дека во многу случаи штом детето е во стабилен дом и редовно оди на училиште, а семејството се реинтегрира во општеството (на пример, вработување или образование за родители), прашањето за екстремизам може само да се реши. Ова е поради тоа што идентитетот е тесно поврзан со секојдневното искуство за деца што растат во конфликтни зони. Промената во искуството често е придружена со промена на тоа со што и со кого се идентификува детето.

На екстремизмот мора да се одговори и тоа мора да се направи многу внимателно. Поттикнувањето програми за дерадикализирање за млади што директно се соочуваат со млади за прашања на идеологија и идентитет може да води до **криза на идентитет за младите**, а тоа може да се влоши преку нормалните прашања на идентитет што го следат преминот од детство во адолесценција. Поради тоа важно е да се работи и да се изгради алтернативен поглед на светот врз основа на позитивни и различни секојдневни искуства. Семејството, училиштата, заедницата и организациите за релаксирање може да имаат позитивна улога во повторното воспоставување детски поглед на општеството и нивниот идентитет и улога во него.

7.4.8 Градење капацитет за справување со деца-повратници

Овој прирачник дава насоки за тоа како да се постапи со деца-повратници. Сепак, многу земји членки на ЕУ посочија дека сè уште немаат правилни структури во случај на зголемување на бројот на деца-повратници. **За земјите членки е клучно да почнат да градат вакви капацитети**, а особено во врска со:

- Развивањето знаење и експертиза за деца-повратници преку развивање преглед на експертиза, вклучително искусни професионалци за траума (развој и реакција), екстремизам, развој на деца, образование и процена на ризик. Оваа експертиза треба да биде лесно достапна за непосредни стручни лица што се справуваат со деца-повратници и скроени според локалниот и националниот контекст во кој ќе растат децата-повратници;

- Основна обука за свест за стручните работници што се во (директен) контакт со деца-повратници (на пример, наставници, социјални работници, членови на организации за релаксација). Основната обука треба да опфаќа барем:
 - информации за ситуацијата во Сирија / Ирак на која биле изложени овие деца;
 - основни вежби за свест за траума и одговор кога едно дете покажува конкретно однесување;
 - или како да се пријават знаци на загриженост и каде да се бара дополнителна поддршка;
- јасни правни и организациски структури за справување со деца-повратници.
- Постојни служби за грижа и заштита на децата.

8 Мултидисциплинарни прашања

Во ова последно поглавје се разгледуваат две широки теми што се многу релевантни за тие што работат со повратници: различните улоги и мотивации на жените СТБ и повратници и како да комуницираат — и со повратниците и со нивните семејства и со заедниците во кои се враќаат.

8.1 Разликување по пол

Низ Европа, мнозинството СТБ се мажи (80%). Жените сочинуваат околу 20%, има регионални варијации, на пример, соодносот на жени е понизок во Италија и во Шпанија (10%). Важно е да се земат предвид половите разлики кога станува збор за интервенциите за спречување од неколку причини.

Мора да се разберат мотивациите за вклучување во џихадистичките групи за да се разберат посебно подготвените реакции за СТБ-повратници. Кај мажите силен акцент се става на мажественоста, животот како војник и величањето на мачеништвото. **Поткултурата на џихадизмот ги соединува младите што бараат сензации со популарната култура, пропаганда и филмови.** Задржувањето почит е преку војна и мачеништво. Истражувачот Евин Исмаил го нарекол ова „живеј брзо, умри млад“ во рамките на Даеш. Често младите мажи-регрути имаат криминална заднина и **асоцијални психолошки нарушувања**, што значи дека имаат одреден опсег на тешкотии, како што се ниска контрола на импулси, прашања на управување со лутина, склоност за насилство како алатка за моќ и контрола, метафорични кратки погледи итн. Мора да се лекува траумата од нанесување, искусување или сведочење насилство.

Спротивно на тоа, улогата на жените во пропагандата на Даеш е замислена во однос на **идентитетот и припаѓањето**, кон тоа да се има активни и витални улоги во градењето на т.н. Исламска држава. Ако ги исполнат своите должности како сопруги и мајки, некои може да придонесат активно како наставнички или медицински сестри или во пропагандата и во регрутирањето. Често жените ги привлекува романтичната претстава на живеење нереален религиозен живот без дискриминација во кој тие се темелот на семејството и имаат централно место во растењето на новата генерација. За некои жени регрути Даеш е бегане од тешките прашања на идентитет, како изборот меѓу модерните западни вредности и задржувањето на нивните семејни традиционални исламски принципи.

Како таков, Даеш нуди слобода од патријархалните традиции и културни норми, за некои е возбудлива опција за да се избере војник за сопруг и да се има поддржувачка улога. Често им се нуди можност да бидат почитувани како жени на маленици - салафистите ја почитуваат улогата на жената да носи деца и да ги воспитува да станат маченици. Бракот е задолжителна институција и заштитата на чистотата, а тоа значи дека тие се мажат на возраст од девет до 17 години.

Жените СТБ-повратници често се враќаат за да родат дете или за да избегаат од суровоста на конфликтот. **Жените со деца често се ранливи и бараат значителна поддршка и заложба од социјалните служби.** Многу од тие жени се плашат дека ќе ги изгубат своите деца како резултат на мерки за заштита на деца. Жените- повратници често се изолирани и се срамат визави остатокот на заедницата. Ова е дополнето од траумата што ја доживеале, заедно со нивните деца, преку изложување на условите на војната и прекумерното брутално насилство. Најважно е да се направи процена на ризик на овие повратници и на нивните деца и да се обезбеди поддршка за траума, вклучително за оние што не се осудени за криминал. Жените што поминале низ ужасни услови и реалноста на живеењето во терористички режим често се разочарани по враќањето.

При справувањето со жени-повратници корисни се следниве мерки:

- посети дома од социјалните служби и од полицијата веднаш (независно или заедно) за да се оцени нивото на посветеност на терористичката група;
- процена на односите со членови на семејството;
- заштита на децата, како и различни опции за советување;

- брз пристап до лекување на траума и служби за ментално здравје;
- подготвување на родителите за повратниците заедно со менторство;
- воспоставување семејни мрежи, поддржани од локалните власти / НВО.

8.2 Комуникациски и противнаративни прашања

Овој дел содржи информации и совети за можности за постапување на локално ниво за две специфични комуникациски прашања.

- Како да се одговори на комуникациските предизвици на локално ниво при справувањето со повратници — Стратегија за локални комуникации.
- Како да се одговори на негативниот наратив на терористичките групи за враќањето во земјите од ЕУ — Комуницирање за враќање.

Видете Анекс 2 за Стратегиска комуникација и спротивни наративи во врска со странски терористички борци што се враќаат - опис на елементите што треба да се земат предвид при подготвувањето комуникациски стратегии за повратници за националната влада.

8.2.1 Стратегија за локална комуникација

Општ преглед и прашања

При постапувањето со комуникацијата во врска со предизвиците што ги носат повратниците потребна е внимателна подготовка. Потенцијалната закана комбинирана со уочување на таа закана од јавноста, како и предвидливата загриженост на јавноста за рехабилитацијата на лицето што се вратило од „борење“ заедно со терористи, значи дека од повратниците се **очекува да предизвикаат големо медиумско внимание**. Тие може да станат и *cause célèbre* за дестабилизирачките страни, како насилните десничарски екстремистички организации. Локалните власти и нивните партнери од граѓанското општество и заедницата треба да се подготват за зголемено медиумско и политичко внимание и притисок. Поради тоа од витално значење е комуникациската стратегија да се подготви за целиот пристап за постапување со повратниците, а идеално би било пред пристигнувањето на повратникот или повратниците во локалната заедница.

Зошто е суштинска комуникациската стратегија

- Тоа е **контроверзен наслов**. Комуникацијата во врска со повратниците веројатно ќе привлече најголемо внимание кај јавноста.
- Тоа е поделен наслов. Екстремистичките и терористичките групи намерно користат тактика и пораки измислени за да ги поларизираат и да ги делат заедниците.
- Краткорочно, повратниците создаваат јавна **комуникациска дилема** за власта и за партнерите.
- Долгорочно, властите и локалните заедници мора да работат заедно за да **ресоцијализираат или за да интегрираат** повратници во општеството.
- Нема **еден единствен профил на повратник**. Има разлики во мотивациите за напуштање и за враќање. Најважно е да се пренесе суштината, но тоа е и предизвик.
- Јавната реакција на прашањето веднаш веројатно ќе биде **емоционална или заснована врз погрешни претпоставки**. Краткорочно, стравот и лутината ќе ги обележат реакциите на прашањето од некои луѓе и на ова ќе треба да се одговори. Ќе биде потребно време за да се утврдат фактите и бројките за да се дојде до рационализиран поглед на темата.
- Повратниците се мултидисциплинарно прашање. Феноменот на повратници **веројатно ќе предизвика дебата или контроверзија околу неколку други приоритети**, како радикализирање во затворите, кохезија во заедницата, дерадикализирање и национални стратегии за спречување.

Водечки принципи при комуникациите за повратници

При креирањето на локалната комуникациска стратегија за повратници треба да се имаат предвид неколку водечки принципи.

- Да се подготви локална анализа рано за да се утврди како да се биде проактивен и со одбранбен став во комуникациското работење. Комуникациите треба да се отворени и транспарентни.
- Гарантирајте дека локалната комуникациска **стратегија за повратници е усогласена со сите други релевантни стратегии**. Многу е важно оваа работа да биде усогласена со други локални и национални стратегиски комуникации за спречување радикализам и комуникациски стратегии за радикализам во затвори. Еден погрешен чекор во справувањето со само еден повратник веројатно ќе има силни реперкусии во двете области на активност и има потенцијал да биде нарушувачки наратив за комуникации за спречување.
- Целта на комуницирањето е да се смени дискурсот кон простор што е смирен и колку што е можно **порационален**. Понекогаш комуникациите ќе треба да се справат прво со емоциите, загриженоста и со стравовите на публиката.

Конкретни методи

Во наједноставен формат препорачуваме комуникациска стратегија од седум чекори.

5. Јасно да се **дефинира локалното прашање** преку истражување и разбирање на заедницата, медиумите и поширокото мислење на учесниците. Конкретно да се стави фокус на клучните целни групи, како оние што се подложни на радикализам од десничарските организации. Освен тоа, обезбедете дека комуникациската стратегија ќе биде интегрирана со другите комуникациски стратегии — ова прашање веројатно ќе влијае врз другите комуникации и може да биде инспирирано од нив. Која е јасната цел?
6. **Разберете со кого сакате да разговарате** и како да зборувате со нив јасно и на начин што ќе им има смисла. Кои се гласовите што резонираат со целната публика? Кои пораки треба да бидат пренесени и како нив ќе ги слушне целната публика?
7. Креативно работете на кампањите и **работете во партнерство** со другите, особено меѓу владите (во локалниот повеќеорганизациски тим за соработка), заедницата и добротворните партнери и со поддршка на агенциите (комуникации, дизајн, медиуми итн.) и кога е возможно со компании на социјални медиуми. Може ли да се утврдат потенцијални партнери? Националната точка за контакт со повратници треба да се информира за комуникациските планови и може да обезбеди дополнителни информации.
8. **Кои се гласовите на заедницата** и партнерите со кои ќе се работи? Може ли тие да споделат приказни што ќе му дадат хуманост на прашањето на повратниците? Потребни се јасни кратки кампањи за да се истакнат фактите, но ќе бидат потребни пошироки кампањи што ќе се однесуваат на емоциите што веројатно ќе ги создаде ова прашање, вклучително (екстремно десничарски) говор на омраза или исламофобија.
9. **Како достигнувањето на публиката** ќе зависи од тоа кои се тие, но главните медиуми не се секогаш најдоверливи. Партнерите од заедницата може да бидат способни да ги користат социјалните медиуми за да стигнат до оние што се најзафатени од прашањето. Дали тоа ќе биде доволно досегнување или треба да биде поддржано од платено рекламирање што го обезбедуваат платформите на социјалните медиуми? Дали настаните во локалната единица ќе помогнат во објаснувањето на прашањето? Првично истражување и анализа би требало веќе да имаат дадено одговор на овие прашања.
10. **Да се следи реакцијата** на секоја комуникација внимателно. Ова е примарен фидбек и може да се користи повторливо за да се информира за работата и да се направат приспособувања. Ова ќе води до евалуација на севкупниот успех на активноста и ќе даде увид во недостатоците.

11. **Известете и дискутирајте за комуникациските напори** и успех меѓу учесниците во локалниот повеќеорганизациски тим. Оваа работа ќе помогне да се информираат идните превентивни комуникации и развој на политики за повратници. Резултатите нека бидат јавно достапни и нека бараат дополнително планирање на комуникации за да се надгради успехот.

Практика во акција: Семинари за финската заедница

Во Финска, семинарите за заедницата се организирани на локално ниво. Семинарите зближуваат различни локални учесници од различни јавни сектори (спроведување на законот, социјални служби итн.), НВО што се специјализирани во работење со ранливи групи и имаат експертиза во локални напори за спречување, религиозни заедници и организации во заедницата, со базичен пристап за граѓаните и нивната доверба. Функцијата на семинарите како градење доверба и платформа за сосоздавање за локални превентивни практики и иницијативи. По семинарот локалните власти како поддршка добиваат локален повеќеорганизациски тим и акциски план. Цел на ова сосоздавање е да се олесни транспарентниот, инклузивен и учеснички процес за сите страни што, исто така, спречува стигматизација и „целеење“, на пример, на муслиманските заедници — како и поларизацијата околу темата на радикализам, насилниот екстремизам и СТБ-повратниците рефлектираат потесна слика што погрешно насочува од природата на насилниот екстремизам како феномен. За повеќе информации контактирајте со [Помош на Финската црква и мрежа на миротворци](#).

8.2.2 Комуницирање за враќање

Општ преглед и прашања

Неколку стручни работници известиле дека членови на семејството на СТБ велеле дека **Даеш има специфичен наратив** за враќање за да ги обесхрабри (освен ако не сакаат намерно да се вратат луѓето). Тие тврдат дека луѓето што се враќаат од Даеш ќе добијат особено лош третман во земјите на ЕУ. Повратниците ќе бидат затворени веднаш и за долг период, од нив со принуда ќе се извлечат информации за Даеш преку прекумерно испрашување и повратниците никогаш (повторно) нема да бидат прифатени од општеството. Очигледно стратегијата на Даеш за сурово казнување на луѓето што сакаат да напуштат територија на Даеш⁴⁸ е дополнета со наративи за тоа што ќе се случи ако заминат.

Овие наративи се непријатни — најблаго кажано — и целат кон убедување на потенцијалниот повратник дека враќањето во родната земја не е опција. Повратниците мора да се соочат со своите дејства. Во реалност, можно е враќање во општеството на нивната држава; ќе се применат општите принципи на владеење на правото, здравствена нега, образование и социјален систем. Со оглед на тоа дека повратниците контактираат со членовите на своето семејство пред да се вратат, овие роднини се во најдобра позиција да го информираат СТБ што ќе се случи кога ќе се врати. Оние стручни работници што се во контакт со семејствата на СТБ може да разговараат со семејствата за тоа што се случува и како ќе се постапува со членот на нивното семејство кога тој ќе се врати.

Водечки принцип при комуницирањето со семејствата за враќањето од терористичка територија

- **Транспарентност:** Бидете реален и транспарентен при дискутирањето за последиците и за ситуациите со кои ќе се соочи повратникот кога ќе се врати. Сепак, повратникот се вклучил во терористичка група и ќе мора да се соочи со последиците. Бидете транспарентни за обвинението, следењето од полицијата или разузнавачките служби, затворот и интервенциите за заштита на деца. И бидете исто толку транспарентни за ресоцијализацијата, медицинското лекување или лекувањето на менталното здравје, вработувањето и образовната поддршка и домување и опциите на социјалниот систем.

⁴⁸ Willsher, K., 'I went to join Isis in Syria, taking my four-year-old. It was a journey into hell', The Guardian, 9 January 2016.
Повлечено од <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/09/sophie-kasiki-isis-raffa-child-radicalised>.

Референции

Briggs Obe, R., Silverman, T. (2014), *Foreign Fighters Innovations in Responding to the Threat*, Institute for Strategic Dialogue.

Cialdini, R. (2006), *Influence: The Psychology of Persuasion*, Harper Business, New York.

Dodwell, B., Milton, D., Rassler, D., *Then and Now: Comparing the Flow of Foreign Fighters to AQI and the Islamic State* (Version of 8 December 2016). E disponueshme at <https://www.ctc.usma.edu/v2/wp-content/uploads/2016/12/Then-and-Now.pdf>.

Dutch General Intelligence and Security Service (2017), Focus on Returnees. E disponueshme në <https://english.aivd.nl/publications/publications/2017/02/15/publication-focus-on-returnees>.

Dutch General Intelligence and Security Service (2016), Life with ISIS: the Myth Unravelling. E disponueshme në <https://english.aivd.nl/publications/publications/2016/06/17/life-with-isis-the-myth-unravelling-available-in-arabic>.

Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, vol. 379(9812), pp. 266-282.

Fergusson, D.M., Swain-Cambell, N.R. and Horwood, J. (2001) Deviant Peer Affiliations, Crime and Substance Use: A Fixed Effects Regression Analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, vol.30 (4) pp. 419–430.

Ferguson, N., (2016), Disengaging from Terrorism: a Northern Irish Experience, *Journal for Deradicalization*. E disponueshme <http://journals.sfu.ca/jd/index.php/jd/article/viewFile/41/36>.

Gustafsson, L., Ranstorp M. (2017). Swedish Foreign Fighters in Syria and Iraq; *An Analysis of open-source intelligence and statistical data*, Center for Asymmetric Threat Study, Swedish Defence University.

Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA pediatrics*, vol. 169(9), pp. 822-829.

Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Educational Psychology in Practice*, vol. 25(4), pp. 351-368.

Horgan, J. G., Taylor, M., *Winter*, C., From Cubs to Lions: A Six Stage Model of Child Socialization into the Islamic State. *Studies in Conflict & Terrorism* (Volume 40, Issue 7, 2017).

Ingram, H.J. (2016), *Deciphering the Siren Call of Militant Islamist Propaganda* (The Hague: ICCT).

Kaati, L. (2017), *Det digitala kalifatet: En studie av Islamiska statens propaganda* (Stockholm: FOI (FOI-R—4429—SE).

Kia-Keating, M., & Ellis, B. H. (2007). Belonging and connection to school in resettlement: Young refugees, school belonging, and psychosocial adjustment. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, vol. 12(1), pp. 29- 43.

Kohrt, BA., Jordans, MJD., Koirala, S. et al (2014). Designing Mental Health Interventions Informed by Child Development and Human Biology Theory: A Social Ecology Intervention for Child Soldiers in Nepal. *American Journal of Human Biology*, vol. 27, pp. 27-40.

Lakhani, S., Ahmadi, B. (2016), Women in Extremist Movements: Not Just Passive Victims, (U.S. Institute of Peace). E disponueshme në <https://www.usip.org/blog/2016/11/women-extremist-movements-not-just-passive-victims>.

Loeber, R., Farrington, D.P. and Petechuk, D. (2003), Child Delinquency: Early Intervention and Prevention. *Child Delinquency*, Bulletin Series (May). E disponueshme në: <http://www.forensiccounselor.org/images/file/Child%20Delinquency%20Early%20Intervention%20and%20Prevention.pdf>.

Maher, S., Neumann P. (2016). *Pain, Confusion, Anger, and Shame: The Stories of Islamic State Families*, International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence

Mehra, T., (2016). *Foreign Terrorist Fighters: Trends, Dynamics and Policy Responses*, ICCT Policy Brief.

Mulder, E. J., De Medina, P. R., Huizink, A. C., Van den Bergh, B. R., Buitelaar, J. K., & Visser, G. H. (2002). Prenatal maternal stress: effects on pregnancy and the (unborn) child. *Early human development*, vol. 70(1), pp. 3-14

Moghaddam, F.M., The Staircase to Terrorism; A Psychological Exploration, Georgetown University 2005. E disponueshme në [http://www.uni-bielefeld.de/ikg/zick/Moghaddam%20\(2005\)%20staircase%20model.pdf](http://www.uni-bielefeld.de/ikg/zick/Moghaddam%20(2005)%20staircase%20model.pdf).

Olidort J. (2016), Inside the Caliphate's Classroom: Textbooks, Guidance Literature and Indoctrination Methods of the Islamic State, Policy Focus 147

Orton, K. (2017), *Foreign Terrorist Attacks by the Islamic State 2002-2016*

Paulussen C., Nijman, J. and Lismont, K., (2017), Mental Health and the Foreign Fighter Phenomenon: A Case Study from the Netherlands, ICCT Report. E disponueshme në <https://icct.nl/wp-content/uploads/2017/03/ICCT-Paulussen-Nijman-Lismont-Mental-Health-and-the-Foreign-Fighter-Phenomenon-March-2017.pdf>

Pressman, D.E., *Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism* 2009-02. E disponueshme në <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-02-rdv/index-en.aspx>.

Radicalisation Awareness Network (RAN), (2016). Issue Paper: 'The Root Causes of Violent Extremism'. E disponueshme në https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_root-causes_jan2016_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (RAN), Collection of Approaches and Practices. E disponueshme në https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices_en

Radicalisation Awareness Network (RAN). (2016). Ex post paper, RAN YF&C and RAN H&SC: 'Working with families and safeguarding children from radicalisation'. E disponueshme në https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-h-and-sc/docs/ran_yf-c_h-sc_working_with_families_safeguarding_children_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (RAN). (2016). Issue Paper: 'Child returnees from conflict zones'. E disponueshme në https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_child_returnees_from_conflict_zones_112016_en.pdf

Saklofske, D. H. Schwean, V. L., Reynolds, C. R. (2013) The Oxford Handbook of Child Psychological Assessment. Oxford University Press.

Theodore, L. (2016) Handbook of Evidence-Based Interventions for Children and Adolescents. Springer, New York

Willsher, K., 'I went to join Isis in Syria, taking my four-year-old. It was a journey into hell', The Guardian, 9 January 2016. Marrë nga <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/09/sophie-kasiki-isis-raqqa-child-radicalised>.

Winter, C., *Documenting the Virtual Caliphate* (London: Quilliam Foundation, 2015).

Zelin, A. Y., *Picture Or It Didn't Happen: A Snapshot of the Islamic State's Official Media Output*. (Version of 2015). E disponueshme në <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/445/html>

Анекс 1:

Преглед на алатки за процена на ризик

Овој Анекс содржи основни информации за различни алатки за процена на ризик што се користат од владите. Четирите алатки за процена на ризик опишани овде треба да се оценат за соодветност врз основа на нивните заслуги и во согласност со околностите на повратникот. Повеќето од овие алатки се користат в затвор. Структурираните професионални расудувања бараат од оние што ги применуваат да бидат обучени за тоа.

Поопшта алатка е алатката за процена HCR-20, која се користи за процена на нивоата на ризик за насилно однесување. Има значителна основа на докази за овој ризик и ако се приспособи може да се користи за процена на ризикот за насилно однесување меѓу повратници.

Насоки за ризик од екстремизам ERG22+

Насоките за ризик од екстремизам ERG22+ се производ на владини студии на Обединетото Кралство во врска со процесот на радикализирање и биле донесени како алатка за процена од Оперативната група за служби за интервенирање NOMS и стартувала во 2011 година. Се заснова врз 22 примарни фактори на радикализам и се користи во Рамката Channel Vulnerability Assessment (CVA). На секој фактор му се дава еднаква тежина и се посочува дека може да има и други фактори настрана тие (кои се поделени во три области: ангажирање; намера; и способност.

IR46

IR46 од моделот на регионалната заштитна куќа Хаагленден (Veiligheidshuis) и тоа е холандски модел на монидисциплинарна политика за процена на ризик што е скроен според повеќеагенциската процена на ризик. Се заснова врз четири фази и на Скалила до тероризмот (*Staircase to Terrorism*) на Могадам.⁴⁹ Поделена е во две колони: идеологии (намери) и социјален контекст (способности). Свкупно, овој модел обезбедува 46 индикатори што

создаваат основа за повеќеагенциска процена на ризик во која секој индикатор се оценува преку мултидисциплинарно, структурирано и професионално расудување.

VERA-2

VERA-2⁵⁰ процена на ризик развива специфични индикатори што комбинираат верувања и ставови за да се поддржи идеологијата; настаните претходно што ги обликуваат идеите и верувањата на лицето; заложба и мотивација и капацитет на поединецот за да планира и да изврши екстремистички напад. Потоа овие елементи се одмеруваат наспроти заштитните индикатори што го ублажуваат ризичното однесување.

TRAP-18

TRAP-18 е инструмент за ризик што комбинира предупредувачко однесување (патеки, идентификација, фикциска и наративна агresiја) и 10 подолгорочни карактеристики (лична тага, идеолошка рамка и психопатологија). Тоа е истражна алатка фокусирана на тероризам направен од едно лице.

HCR-20 – Процена на ризикот од насилство

За да им помогнат во расудувањето на оценувачите, многумина користат HCR-20, сметајќи го за многу вредна референтна точка за идно потенцирање на причината и на релевантноста на факторите и формулирањето на случајот, на пример, вклучувајќи теории за личноста, социјалното спознавање, социјалната дезорганизација и одлучувањето.

Врз основа на литература за фактори што водат до насилство, HCR-20 името го добила од три поенти — историска, клиничка (тековна), управување со ризик (иднина) — и од бројот на точки (20) што ги мери. Секоја точка се оценува според структура со рангирање во три нивоа (ниско, средно или високо).

⁴⁹ Moghaddam, F.M., *The Staircase to Terrorism; A Psychological Exploration*, Georgetown University 2005. Достапно на [http://www.uni-bielefeld.de/ikg/zick/Mogh-addam%20\(2005\)%20staircase%20model.pdf](http://www.uni-bielefeld.de/ikg/zick/Mogh-addam%20(2005)%20staircase%20model.pdf).

⁵⁰ Pressman, D.E., *Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism* 2009-02. Достапно на <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-02-rdv/index-en.aspx>.

I. Историски ризични фактори	Степен на ризик: Низок	Степен на ризик: Среден	Степен на ризик: Висок
1. Историја на насилство			
2. Млада возраст при првиот насилен инцидент			
3. Нестабилност на врска			
4. Проблеми со вработување			
5. Проблеми со користење супстанции			
6. Голема ментална болест			
7. Психопатија			
8. Рано неправилно приспособување			
9. Нарушување на личноста			
10. Претходен неуспех на надзор			
II. Клинички прашања (тековни фактори)	Степен на ризик: Низок	Степен на ризик: Среден	Степен на ризик: Висок
11. Недостиг на увид			
12. Негативни ставови			
13. Активни симптоми на голема ментална болест			
14. Импулсивност			
15. Не одговара на лекување			
III. Прашања за управување со ризик (идни фактори)	Степен на ризик: Низок	Степен на ризик: Среден	Степен на ризик: Висок
16. Плановите немаат изводливост			
17. Изложеност на дестабилизатори			
18. Недостиг на лична поддршка			
19. Неусогласеност со обидите за лекување			
20. Стрес			

Анекс 2:

Повратници: Комунікації і спротивні наративи

ESCN советодавен
мај 2017

Повратници: Комуникации и спротивни наративи

1. Општ преглед: Предизвик на комуникациите

- 1.1 Даеш веќе има создадено промена на парадигмата во квалитетот на терористичкото комуницирање. Но како што се распаѓа т.н. калифат во Сирија и во Ирак, Даеш мора да го приспособи праќањето пораки за да остане релевантен.
- 1.2 Даеш и неговите поддржувачи повеќе не бараат да прават хиџра, туку ги охрабруваат поддржувачите од Западот, вклучително повратниците, да прават терористички напади во нивната земја во нивно име. Даеш почна да ги преобликува наративите потпирајќи се на искуството на муслиманите од Западот за да создадат насилна реакција кај оние што не можеле да отпатуваат во калифатот и оние што се враќаат од конфликтната зона.
- 1.3 Официјалната комуникација на Даеш се намалува, сакајќи во меѓувреме да ги зголеми употребата и зависноста од неофицијалните мрежи. Три неофицијални мрежи работат моќно на факторите што ја зајакнуваат перцепцијата дека не можеш да живееш помирен живот како муслиман на Запад. Овие мрежи ги сочинуваат фанови момчиња и поддржувачи, многумина од нив се застапувани од оние што се вратиле од Ирак и од Сирија каде што му служеле на Даеш.
- 1.4 Новата стратегија на Даеш е да „подели, поларизира и радикализира“. Се користат наративи што создаваат чувство на дискриминација, предрасуди и нееднаквост, дополнето со порастот на антимуслиманското чувство на Западот, Даеш создава силно чувство на неправда и станување жртва.
- 1.5 Како резултат на тоа Даеш создава глобална заедница на верните преку единствен наратив на опресија и револт, прикажувајќи ги понижувањето и немоќта на „умма“. Повратниците се суштински кадар од лојални поддржувачи и застапници чии лични искуства ќе им дадат тежина на напорите за влијание на Даеш.

1.6 Враќањето на „поранешни борци“ што го напуштиле Даеш и семејствата што биле сведоци на живот според Даеш – „повратници“ – затоа играат значајна улога во утврдувањето на успехот на обидот на Даеш да се преобликува комуникациската стратегија. Подеднакво и во еднаква мера тие претставуваат можност за да се слушнат сведоштва од вистинскиот живот што може да ја демантираат и да ја изменат легитимноста на напорите за официјална и за неофицијална комуникација на Даеш.

2. Стратегиски пристап до комуникации

2.1 Дисциплинираната примена на принципите на комуницирање може да го поддржи подготвувањето и испорачувањето на конкретни комуникациски напори како реакција на предизвикот од повратниците што е опишан погоре.

1. Да се дефинира **проблемот**

Пристапите на земјите членки во однос на повратници се разликуваат. Треба да има истражувачки пристап за да се реши проблемот – процес што ќе дефинира кои елементи кај повратникот се причина за грижа во секоја јурисдикција и како ќе одговорот комуникациите на ова.

2. Да се разбере **Публиката**

Istraživački pristup dalje garantuje da ćemo razumeti kojim emocionalnim i psihološkim pokretačima treba da se pozabavi komunikacija da bi obezbedila njihov prihvatanje kod povratnika. Kako komunicirati s njima? Kroz koje kanale treba komunicirati i koje će glasove saslušati?

3. Да се изработи **Архитектурата**

Каде постојат програми за рехабилитација и повратници, иако водени од владата, тие се спроведени од партнери од граѓанското општество. Интервенциите се испорачуваат преку партнерски проекти што се надградуваат на искуствата на властите и граѓанското општество во еднаква мера. Комуникациската реакција треба да го отслика тој партнерски пристап.

4. Да се изградат **Партнерства**

Во многу случаи од земјите членки ќе се бара да развијат нови мрежи на граѓанското општество заради потребите од капацитети за развивање проекти и испорачување интервенции. Кои постојни врски може да се користат? Кои елементи на индустриска поддршка се потребни за да биде ефикасна оваа работа?

5. Да се испорачаат **Кампањи**

Врз основа на јасно разбирање на проблемите и публиката и испорачаното преку вистинските партнери во рамките на соодветните нови архитектури, комуникацијата може да биде многу ефикасна во справувањето со повратниците. Овој конкретен пристап ќе бара воведување иновативни кампањи и производи што може да се пуштат преку интервенции за да им се одговори на повратниците.

6. Да се измери **Изведбата**

Првичното истражување помага и да се измери изведбата на кампањите. Може да се провери опсегот преку аналитика, а за да се покаже влијанието може да се утврдат квалитативни и квантитативни податоци – но само наспроти основата во почетните стадиуми на истражувањето.

7. Да се извести за **Успехот**

Известувањето за успехот, но и за наученото, во рамките на владите и учесниците, помага да се изградат волја и доверба во ефикасноста на комуникациите како алатка за одговор на ова прашање.

3. Да се развие **Реакција**

3.1 Подготвување пристап воден од истражување

3.1.1 Истражувањето е основа за добра комуникација и претставува прв чекор во развивањето комуникациски одговор на стратегиско прашање. Таквиот пристап преку истражување гарантира дека комуникациските напори дефинираат комуникациски проблем и развиваат разбирање на публиката. Ако се направи добро, се гарантира дека ќе одекне кај публиката, ќе го постигне ефектот и ќе даде докази за успехот.

3.1.2 Сепак, иако има многу истражувања што успешно развиле разбирање за комуникациите на Даеш, истражувањето на „повратници“, иако брзо се развива, во моментот е ограничено.

- 3.1.3 Треба да се развие истражување што подобро ќе ги објаснува емоционалните мотиви и ранливости на повратниците за да се утврди каква комуникација е потребна за да се одговори на овие емоции.
- 3.1.4 Подеднакво, како дел од оваа вежба треба да се поттикне истражување што ќе ги разбере моќта и влијанието на личните сведоштва на оние што се враќаат за да се намали моќта на Даеш во регрутирањето нови поддржувачи.
- 3.1.5 Треба да се охрабрат европски мрежи за да споделат искуство и знаење заради подобра практика во развивањето пристапи за истражување и да се разберат проблемот и публиката.
- 3.1.6 Квалитативното истражување е најдобар пристап за да се гарантира длабоко и персонализирано разбирање на прашањето.

3.2 Создавање моќна содржина

- 3.2.1 Многу е индивидуализирано истражувањето на феноменот повратник. Таков треба да биде и комуникацискиот одговор.
- 3.2.2 Комуникацискиот предизвик што го создава Даеш е длабоко емоционален и психолошки и се потпира на ранливоста на целната публика. Комуникацијата на Даеш повеќе се потпира на емоциите поврзани со идеологија или теологија.
- 3.2.3 Истражувачкиот пристап дефиниран погоре треба да има цел да ги разбере емоционалните мотиви во основата на начинот на размислување на повратникот.
- 3.2.4 Тековната анализа посочува на четири особено важни поврзани и меѓусебно поддржувачки емоционални карактеристики што досега го дефинирале повикот на Даеш.
 - I. Невина жртва;
 - II. Правда или одмазда;
 - III. Барање слава;
 - IV. Срам или вина.
- 3.2.5 Разбирајќи ги овие емоционални карактеристики, можеме да создадеме комуникациски производи што помагаат или „да се заменат“ или „да се упатат на различни краеве“.
- 3.2.6 Овој процес на емоционално ангажирање е направен за да создаде „момент на сомнение“, направен за да ги спречат оние што размислуваат да се вклучат во „калифатот“ и оние, вклучително повратници, што сакаат дома да извршат дела на тероризам.

3.2.7 Овој пристап може да биде и за „позитивни алтернативи“, како и за „спротивни наративи“ и развојната фаза на секој пристап треба да ги искористи овие опции.

3.2.8 Стратегиски пристап треба да одговори на релевантните емоционални мотиви, нудејќи позитивни алтернативни погледи на светот и поттикнувајќи доволно сомненија во начинот на размислување на повратниците.

3.2.9 Фокусот треба да биде на испорачувањето:

1. Моќна комуникација што одговара на емоционалните мотиви што се користат за да создадат реакција кај повратниците.
2. Комуникации што создаваат врски меѓу поединците на ризик и оние што може да испорачаат релевантни интервенции;
3. Комуникации што нудат позитивни алтернативи и ги насочуваат поединците кон позитивно работење;
4. Комуникации што може да создадат ефикасна онлајн-содржина.
5. Комуникации што го впрегнуваат гласот на повратниците кога тие се способни директно да одговорат на моќта на влијанието на Даеш преку лични сведоштва.

3.3 Лични сведоштва

3.3.1 „Повратниците“ претставуваат можност да се извлече заклучок од реални, моќни и лични сведоштва за да се открие лажливоста на наративот на Даеш. Содржината треба да покаже дека тврдењата на Даеш се лажни.

3.3.2 Повратниците може да се искористат како гласови за поширока превентивна комуникација ако не се сметаат за криминалци и ако повеќе не претставуваат грижа за безбедносните служби.

3.3.3 Приказните на поранешни борци кои го нашпуштиле Даеш или семејства кои засведочиле живот под Даеш можат да се користат за да разговараат со оние во опасност од радикализација, особено во однос на повикот за патување, вклучувањето во насилна борба или придружувањето во организација во странство.

- 3.3.4 Ова мора да се направи исклучително внимателно за да бидат соодветно обучени и за да бидат свесни за психолошките притисоци од јавноста. Мора да има задолжителна грижа за поединецот и некогаш може да е прерано за такви подвизи.

3.4 Справување со заедниците со реакција за целосен спектар

- 3.4.1 Новата стратегија на Даеш е да подели, поларизира и радикализира. Со наративи што зборуваат за дискриминација, предрасуди и нееднаквост, дополнето со антимуслиманско чувство на Запад, Даеш создава силно чувство на неправда и станување жртва во муслиманските заедници. Екстремистичките десничарски организации одговараат преку користење на уоченото зголемување на домашните закани.
- 3.4.2 Владите и заедниците мора да бидат подготвени за да одговорат на негативната комуникација од таквите групи што ќе сакаат преку повратниците да создаваат тензии, страв и насилство и дополнително ќе го поттикнуваат ризикот од тензии во заедницата.
- 3.4.3 Во овој контекст треба да се размисли за комуникациските напори насочени кон намалување на изолацијата, поларизацијата и стигматизмот.

Co-funded by the Internal Security Fund of the European Union

This project has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only on the author, and the European Commission cannot be held responsible for and use which may be made of the information contained therein

Translated within:

Co-funded by the
Internal Security Fund
of the European Union

Овој прирачник е напишан од Marije Meines, Merel Molenkamp, Omar Ramadan и Magnus Ranstorp — а е уреден од Nicola Davenport — сите од Центарот за извонредност на РАН.

Авторите сакаат да им се благодарат на многуте стручни соработници што споделиле студии на случај, совети и практики и други информации. Без нивна поддршка немаше да биде возможно да се состави ваков прирачник.